

**GELİR DAĞILIMI VE BELİRLEYİCİLERİNİN
İNCELENMESİ:
TRA1 ALT BÖLGESİ ÖRNEKLEMİ**

Muhammet KUTLU

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Prof. Dr. Vedat KAYA
2018**

Her Hakkı Saklıdır

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

GELİR DAĞILIMI VE BELİRLEYİCİLERİNİN İNCELENMESİ:
TRA1 ALT BÖLGESİ ÖRNEKLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet KUTLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Vedat KAYA

ERZURUM-2018

ONAY

Muhammet KUTLU tarafından hazırlanan *Gelir Dağılımı ve Belirleyicilerinin Belirlenmesi: TRAI Alt Bölgesi Örnekleme* adlı bu çalışma 11.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oy birliği ile* başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

[i m z a]

[Adı ve Soyadı] (Başkan)

(Danışman)

Prof. Dr. Vedat KAYA

[i m z a]

[Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Serap BEDİR KARA

[i m z a]

[Unvanı Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üye. Ali Kemal ÇELİK

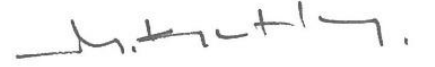
Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../...

Doç. Dr. Y. Ziya Sumbüllü
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Erzurum Teknik Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Teziminsüreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma başvurusunda bulunmadığım takdirde tezimin tamamının her yerden erişime açılmasında sakınca yoktur.

Muhammet KUTLU

11.06.2018

ÖNSÖZ

Gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği gibi olgular, ekonomik gelişmenin her safhasında toplumların karşı karşıya oldukları konulardandır. Gelir dağılımı, gelir dağılımının mevcut durumu ve gelir eşitsizliğin belirleyicileri, ekonomik ve sosyolojik birer olgu olarak açıklanması ve mümkünse çözüm önerileri getirilmesi gereken konulardandır. Ancak eşitsizliğin yalnızca makroekonomik faktörlerle açıklanması yeterli olmayabilir. Bu sebeple gelir dağılımı konusunda beşeri sermaye faktörünü göz önünde bulundurarak gelir dağılımını belirleyen bireysel faktörler üzerine eğilme gerekliliği doğmuştur. Çalışmada gelir dağılımının teorik yapısı, Türkiye’de gelir dağılımı ve gelir dağılımını etkileyen bireysel faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada TÜİK tarafından tekrarlı olarak gerçekleştirilen 2016 yılı “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”nın mikro veri seti kullanılmıştır.

Bu çalışmanın bütün aşamalarında, bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, bilimsel düşünme ve yazma konusunda örnek aldığım, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Vedat KAYA hocama, akademisyenlik mesleğini kendilerinde tanıdığım ve karar kıldığım, hayatımın her alanında örnek kabul ettiğim Sayın Prof. Dr. Hüseyin ÖZER hocama, gerek çalışmaya gerekse öğrenimime katkılarından ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte çalışmanın uygulama kısmında desteklerini esirgemeyen ve bundan sonraki akademik hayatımda bilgilerinden her zaman istifade etmek isteyeceğim Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali Kemal ÇELİK hocama özellikle teşekkür ederim. Yine çalışmanın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini gördüğüm, varlıklarını en büyük zenginlik kabul ettiğim, eşim Sayın Arş. Gör. Şeyma ŞAHİN KUTLU’ya ve aileme teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
TABLOLAR LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Gelir Dağılımı.....	1
1.1.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramları	1
1.1.2. Gelir Dağılımı Türleri	5
1.1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği	6
1.2. Gelir Dağılımı Teorileri.....	8
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri.....	8
1.2.1.1. Fیزیokratlar	9
1.2.1.2. Klasikler.....	10
1.2.1.3. Marksistler	11
1.2.1.4. Neo-klasikler.....	12
1.2.1.5. Keynesyenler	14
1.2.1.6. Neo-Keynesyenler	15
1.2.1.6.1. Kaldor Modeli	16
1.2.1.6.2. Pasinetti Modeli.....	16
1.2.1.6.3. Kalecki Modeli	17
1.2.1.6.4. Robinson Modeli	18
1.2.2. Bireysel Gelir Dağılımı Teorileri	18
1.2.2.1. Yetenek Teorisi.....	19
1.2.2.2. Stokastik Teori.....	20

1.2.2.3. Bireysel Tercih Teorisi	20
1.2.2.4. Beşeri Sermaye Teorisi	21
1.2.2.5. Eğitim Eşitsizliği Teorisi	22
1.2.2.6. Miras Teorisi.....	23
1.2.2.7. Yaşam Döngüsü Teorisi.....	23
1.3. Gelir Dağılımının Ölçülmesi	24
1.3.1. Değişim Aralığı	25
1.3.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma	25
1.3.3. Görelî Varyans	26
1.3.4. Lorenz Eğrisi	26
1.3.5. Gini Katsayısı.....	27
1.3.6. Kuznets Katsayısı.....	29
1.3.7. Yüzde Paylar Analizi	31
1.3.8. Eşdeğerlik Ölçeği	31
1.3.9. Theil Endeksi	32
1.4. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler.....	32
1.4.1. Gelir Dağılımını Etkileyen Yapısal Faktörler	33
1.4.1.1. Nüfus.....	33
1.4.1.2. İstihdam Durumu	34
1.4.1.3. Kayıt Dışılık ve Enformel Sektör	34
1.4.1.4. Enflasyon	35
1.4.1.5. Büyüme.....	36
1.4.1.6. Servet Etkisi.....	36
1.4.2. Uygulanan Ekonomi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi	37
1.4.2.1. Maliye Politikaları	38
1.4.2.2. Para Politikaları.....	41
1.4.2.3. Ücret Politikaları.....	42
1.4.2.4. Fiyat Politikaları	43

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

2.1. Türkiye'de Yapılmış Gelir Dağılımı Araştırmaları	44
2.1.1. Türkiye'de Yapılmış Gelir Dağılımı Çalışmaları Üzerine Genel Değerlendirme ..	51
2.2. Gelir Dağılımı Türlerine Göre Türkiye'de Dağılımın İncelenmesi.....	53

2.2.1. Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	53
2.2.2. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	57
2.2.3. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı	60
2.2.4. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı.....	62
2.3. Gelir Dağılımında Dünya Ve Türkiye	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRA1 BÖLGESİ GELİR DAĞILIMI ÖRNEKLEMİ

3.1. TRA1 Bölgesinin İncelenmesi	73
3.1.1. TRA1 Bölgesinin Coğrafi Özellikleri	74
3.1.2. TRA1 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yönden İncelenmesi.....	75
3.2. TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımının Mevcut Durumu	80
3.3. TRA1 Bölgesinde Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler	88
3.3.1. Veri Seti ve Metodoloji	88
3.3.2. Bulgular ve Değerlendirme	94
3.3.2.1. Değişkenlerin Tanımlanması ve Tanımlayıcı İstatistikler	94
3.3.2.2. Kurulan Modeldeki Değişkenlere Ait Çoklu Bağlantı Testi	96
3.3.2.3. Kurulan Modelin Tahmini ve Katsayıların Yorumlanması	96
SONUÇ VE ÖNERİLER	106
YARARLANILAN KAYNAKLAR	112

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELİR DAĞILIMI VE BELİRLEYİCİLERİNİN İNCELENMESİ: TRA1 ALT BÖLGESİ ÖRNEKLEMİ

Muhammet KUTLU

Danışman: Prof. Dr. Vedat KAYA

Bu çalışmada, sosyal ve ekonomik bir olgu olarak değerlendirilen ve ekonomik refah arayışlarının artmasıyla daha sık bir biçimde araştırmalara konu olan gelir dağılımı incelenmiş ve TRA1 (Erzurum-Erzincan-Bayburt) alt bölgesinde gelir dağılımının belirleyicileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Gelir, gelir dağılımı, gelir dağılımı teorileri ve ölçütleri, çalışmanın kavramsal altyapısını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada Türkiye’de gelir dağılımının seyri ve mevcut durumu detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Gelir dağılımının belirleyicilerinin tespiti hususunda, bireysel gelir dağılımı teorilerinden hareketle, dağılımı belirleyen bireysel faktörler üzerinde durulmuştur. TRA1 alt bölgesinde gelir dağılımının belirleyicilerinin incelemesinde, TÜİK tarafından yapılmış, 2016 yılı Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nın yatay kesit mikro veri seti kullanılmıştır. Kuramsal altyapı ve iktisadi öngörüyle ortaya konan değişkenler, genelleştirilmiş sıralı logit model ile tahmin edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; TRA1 alt bölgesinde kişilerin yıllık geliri ile meslek, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve medeni durum değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Gelir Dağılımı, Gelir Dağılımı Teorileri, Gelir Dağılımın Belirleyicileri, TRA1 Alt Bölgesi, Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model.

ABSTRACT

MASTER THESIS

ANALYSIS OF INCOME DISTRIBUTION AND DETERMINANTS; TRA1 SUB-REGION SAMPLE

Muhammet KUTLU

Advisor: Prof. Dr. Vedat KAYA

In this study, the income distribution which is assessed as a social and economic phenomenon and has been discussed as topic more frequently in researches together with increasing economic welfare seeking was examined, and the income distribution determinants of TRA1 sub-region (Erzurum-Erzincan-Bayburt) was tried to be identified. The income, income distribution and income distribution theories and their criteria constitute the conceptual infrastructure of the study. Additionally, the course of income distribution in Turkey and its current state were addressed in detail.

It was focused on the individual factors determining the distribution with reference to the theory of individual income distribution in defining the determinants of income distribution. The cross-section micro data set of the Household Income and Living Conditions Survey made by TURKSTAT in 2016 was used in the analysis of the income distribution determinants of the TRA1 sub-region. The variables which were put forth with the theoretical basis and economic prediction were estimated by the generalized ordered logit model. According to the results of the study; it was found statistically significant relationships between the annual income of the people living in TRA1 sub-region and the variables of occupation, education level, age, gender and marital status.

Keywords: Income Distribution, Income Distribution Theories, Determinants of Income Distribution, TRA1 Sub-Region, Generalized Ordered Logit Model

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	1963-2016 Türkiye'deki Gelir Dağılımı Araştırmaları; Yüzde 20'lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı ve Gini katsayısı	51
2	Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı	54
3.	Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Yüzdelerik Gelir Gruplarına Göre Dağılımı	56
4:	Türkiye'de %10'luk ve %20'lik Gelir Gruplarına Göre Gelir Dağılımı, P80/P20 oranı, P90/P10 oranı ve Gini Katsayısı.....	58
5	Ana İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH İçerisindeki Payı (Sabit Fiyatlarla, Bin TL).....	61
6	Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 oranının Düzey 1 Bölge Sınıflandırmasına Göre Dağılımı.....	64
7	Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 oranının Düzey 2 Bölge Sınıflandırmasına Göre Dağılımı.....	65
8	Bazı Ülke ve Ülke Gruplarının Hasılları ve Kişi Başına Düşen Hasılları (2016).....	68
9	Bazı OECD Ülkeleri İçin Hesaplanmış Gini Katsayısı Değerleri.....	69
10	Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin Gini Katsayısı Değerleri	71
11	TRA1 Bölgesinde ve Türkiye'de İşgücü ve İstihdam Durumu	76
12	Türkiye ve TRA1 Bölgesinde Enflasyon	76
13	15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu	77
14	TRA1 Bölgesi ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı	77
15	Kişi Başına Tarımsal Üretim Değerleri.....	78
16	Türkiye'de ve TRA1 Bölgesinde, Gini Katsayısı, P80/P20 Oranı ve Gelirin Yüzde %20'lik Gelir Grupların Arasında Dağılımı	80
17	TRA1 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı	86

18	Türkiye ve TRA1 Bölgesinde Tarımsal Kazançlar	86
19	Modelde Yer Alan Değişkenler ve Değişkenler Ait Tanımlayıcı İstatistikler	94
20	Modeldeki Bağımsız Değişkenlere ait Varyans Şişkinlik Faktörleri	96
21	TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımın Belirleyicilerine İlişkin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Tahminleri	97
22	TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımın Belirleyicilerine İlişkin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Tahminleri (Bahis Oranlı)	100
23	Birinci Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri	103
24	İkinci Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri	104
25	Üçüncü Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Irene&Janet Yaklaşımı	3
2	Geçit Töreni Yaklaşımı.....	4
3	Lorenz Eğrisi	27
4	Lorenz Eğrisinden Gini Katsayısının Elde Edilişi.....	28
5	Kuznets'in Ters U Eğrisi.....	31

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TRA1	: Erzurum - Erzincan -Bayburt Alt Bölgesi

GİRİŞ

Gelişmenin hangi evresinde olursa olsun, ekonomiler için gelir dağılımı önemli bir göstergedir. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde üretim sonucu meydana gelen gelir kadar, söz edilen gelirin nasıl dağıldığı da önemli bir meseledir. Kişilerin ekonomik büyümeden aldıkları pay olarak ifade edilen gelir dağılımında, eşitlik veya eşitsizlik sadece ekonomik bir faktör değil, aynı zamanda toplumun sosyal yapısına da etki eden sosyolojik bir olgudur. Dolayısıyla gelir dağılımı; ekonomik ve sosyal yönleriyle incelenmesi, eşitsizlik durumunda eşitsizliğin nedenleri ve sosyal ve ekonomik sonuçları itibarıyla irdelenmesi gereken konudur.

Gelir dağılımında eşitsizlik, üretime katkı yapan üretim faktörlerinin, üretim sonucu meydana gelen gelirden eşitsiz bir pay almaları durumudur. Türkiye’de de bu durum kökleşmiş bir sorun haline dönüşmektedir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrası ücretlerin enflasyon seviyesinin altında artması, dolaysız vergilerden daha çok dolaylı vergilere ağırlık verilmesi, bazı dönemlerde izlenen yüksek faiz politikası ve krizler ile birlikte bu sorunla daha ciddi bir şekilde karşılaşmıştır. Günümüze kadar süregelen bu durumun olumlu yönde yol aldığı söylenememektedir. Zira önemli ve istikrarlı bir şekilde seyreden ekonomik verilere sahip olduğumuz 2002 sonrası dönemde dahi, gelir dağılımını ölçmede kullanılan Gini katsayısı 0.40 seviyelerinde bir seyir göstermiştir ve ülkemiz OECD verilerine göre, OECD ülkeleri içinde, gelir dağılımı bozukluğu sıralamasında ikincidir.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları araştırması 2014 verilerine göre 0,415’lik Gini katsayısı ile TRA1(Erzurum, Erzincan, Bayburt) alt bölgesi Türkiye’de gelir dağılımının en bozuk olduğu bölge olmuştur. Ancak 2016 yılında TRA1 bölgesi 0.315 Gini katsayısı değeri ile gelir dağılımının en iyi olduğu bölge konumuna gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı TRA1 alt bölgesi yani Türkiye’de gelir dağılımı bozukluğunun iki yıl içinde önemli değişim gösterdiği Erzurum, Erzincan ve Bayburt bölgesinde, gelir dağılımını etkileyen bireysel faktörleri saptayarak gelir dağılımı bozukluğunun muhtemel nedenlerini ortaya koymaktır. Çalışmada gelirin kişiler ve hanehalkları arasından dağılımını ifade eden kişisel gelir dağılımı üzerine odaklanılmış ve kişisel gelir farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu çalışma için 2006 yılından itibaren TÜİK tarafından Türkiye’de gelirin hane halkları ve fertler arasındaki dağılımını ortaya koymak, insanların yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve yoksulluğu gelir boyutu ile ölçmek ve profilini belirlemek üzere panel anket tekniği kullanılarak periyodik olarak her yıl uygulanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”nın 2016 yılı yatay kesit verileri kullanılmıştır. Veriler çalışmanın amacına uygun olarak sınırlandırılarak özgün bir veri seti elde edilmiştir.

Kişisel gelir dağılımı, yetenek teorisi, stokastik teori, kişisel seçim teorisi, servet teorisi, yaşam-devir teorisi, insan sermayesi teorisi, kamu gelir dağılımı teorileri vd ile açıklanmaktadır (Tunç, 1998: 87). Bu teorilerden insan sermayesi modeli insanların birbirlerinden farklı özelliklere sahip olduğu varsayımıyla kazançlarının da farklı olacağı temeline dayanır. Çalışmanın bireysel gelir farklılıklarını açıklamada dayandığı temel, insan sermayesi kuramıdır. Kuramsal yaklaşım ve iktisadi beklentiler doğrultusunda, bağımlı değişken olarak yıllık gelirler toplamı, bağımsız değişkenler olarak ise yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, yaşamın herhangi fiziksel veya ruhsal probleminden dolayı kısıtlanıp kısıtlanmadığı ve genel sağlık durumu belirlenmiştir. Çalışmada bağımlı değişkenin sıralı yapıda olması ve standart sıralı logit modeli için paralel regresyon varsayımının sağlanamamasından dolayı genelleştirilmiş sıralı logit model kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü; gelir, gelir dağılımı, gelir dağılımı teorileri, gelir dağılımını etkileyen faktörler ve gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan pozitif ölçüm yöntemlerinin incelenmesinden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de gelir dağılımı detaylı olarak incelenmiş ve Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin yapılmış çalışmalar kronolojik bir sırada ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde çalışmaya konu olan bölgenin demografik ve ekonomik özellikleri incelenmiş, bölgede dağılımın mevcut durumu üzerinde durulmuş, kullanılan veri seti tanıtılmış, ekonometrik uygulama ve sözü edilen uygulama sonucunda elde edilmiş bulgular ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Gelir Dağılımı

Fizyokratlardan beri üzerinde durulan önemli ekonomik göstergelerden biri gelir dağılımıdır. Gelişmenin her safhasındaki ekonomiler için önemli olmakla beraber gelişmişlik düzeyi arttıkça, yani ekonomi büyüdükçe, büyüyen ekonomik değerlerin nasıl paylaşıldığı daha fazla önem kazanmaktadır. Gelir dağılımı, doğrudan gelişmişlik ile ilişkilendirilemeyen ancak başlı başına bağımsız değerler alması da beklenemeyen bir değişkendir. Gelir dağılımı, ilgili ekonomik veriler ve uygulanan politikalar tarafından belirlenen bir sonuç değişkeni olarak ifade edilebilir. Ancak sonuç değişkeni olarak ifade etmek gelir dağılımını, etkilerinden yoksun bırakmaz. Gelir dağılımı sadece bir politika hedefi değil aynı zamanda uzun dönemde büyümeyi etkileyen makroekonomik faktörlerdendir (Sarel, 1997: 4). Ayrıca gelir dağılımının yalnızca ekonomik faktör olduğunu ifade etmekte yetersiz kalır ve yine gelir dağılımını etkileri yönüyle sınırlandırmak anlamına gelir. Gelir dağılımı, toplumun sosyal yapısına etki eden ekonomik ve sosyal bir olgudur.

Toplumun ekonomik ve sosyal yapısı üzerine geniş bir etkiye sahip olması münasebetiyle, çeşitli disiplinler tarafından çokça ilgi gören gelir dağılımı konusunda, bazı tanım karmaşaları ile karşılaşılabilir. Dolayısıyla gelir ve gelir dağılımı ile ilgili kavramların tanımlanması, ilgili konuyu ele alırken üzerinde durulması gereken ilk başlıktır.

1.1.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramları

Genel anlamıyla gelir, “belirli bir dönem içerisinde bir kişi, grup, şirket veya tüm ekonomiye yönelik para akışını ifade eder”(Seyidoğlu, 2002: 221). Görüldüğü üzere genel ifade gelir herhangi bir mal veya hizmet üretimi karşılığı olması aranmaksızın “bir ekonomik birime çeşitli yollardan sağlanan para”(Hançerlioğlu, 1986: 124) olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik bir kavram olarak gelir, “...üretim ve hizmet süreçleri sonunda elde edilen parasal ya da nesnel getiridir.”(Devlet Planlama Teşkilatı, 2001: 3). Görüldüğü üzere

ekonomik olarak incelendiğinde gelir, ekonomik birimlerin mal veya hizmet üretimi sürecine katılmaları esasına dayanır ve üretim sürecine yaptıkları katkı karşılığında elde ettikleri getiri olarak tanımlanır. Üretim kavramı ise üretim faktörlerini bir araya getirmek suretiyle, iktisadi mal ve hizmetler oluşturulması, oluşturulan mal ve hizmetlerin ihtiyaç bulunan yerlere gönderilmesi, tüketiciyle buluşacağı zamana kadar muhafaza edilmesi ve mülkiyetinin tüketiciye devredilmesi sürecidir. Yapılan tanımlardan hareketle, gelirin meydana gelebilmesi için ilgili üretim süreçlerinden herhangi birine dâhil olup, bir üretim faktörü olarak rol alması gerekmektedir. Yani ekonomik olarak gelir, üretim faktörleri olan işgücü, sermaye, toprak ve müteşebbisin üretim sürecinden elde ettikleri ücret, faiz, rant ve kâr olarak sınırlandırılacaktır. Buna ilaveten gelir; işsizlik ödemeleri yapan ve yaşlılık, hastalık veya kazalardan dolayı çalışamayan insanlara gelir sağlayan sosyal güvenlik sisteminin sonucu olan transferlerden de kaynaklanabilir (Tinbergen, 1988: 2).

Belirli bir dönemde üretime yapılan katkı karşılığında elde edilen değer olarak veya gelir vergisi kanununda ifade edildiği gibi kişilerin tasarruf veya harcamalarına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratlar, olarak özetlenebilecek gelir kavramı, faaliyet gelirleri ve faaliyet dışı gelirleri kapsamaktadır. Faaliyet gelirleri maaş, ücret, yevmiye ve müteşebbis gelirleri olarak ifade edilirken, faaliyet dışı gelirler, menkul geliri, gayrimenkul geliri ve karşılıksız gelirlerden oluşmaktadır (TÜİK, 2016: 3).

Gelir kavramını bireysellikten kurtarıp ekonominin geneli boyutunda irdelediğimizde ise karşımıza milli gelir kavramı çıkmaktadır. Milli gelir “Bir milli ekonomide belirli bir dönemde genellikle bir yılda yeniden yaratılan mal ve hizmet değerlerinin toplamıdır.” (TÜİK, 2015). Milli gelir kavramı bir ekonomide üretilen mal hizmet değerlerinin toplamı olarak ifade edildiğine göre, karşılılan ilk sorunlardan biri ekonomiyi oluşturan birimlerin gelirden ne kadar pay alacaklarıdır. Söz konusu tanım gelir dağılımını ifade eder ve gelir dağılımı: bir ülkede belirli dönemler içinde yaratılan gelirin fertler, hanhalkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir (TÜİK, 2015). Dolayısıyla süreç itibariyle özetlenirse faktörlerin üretime katkılarıyla gelir ortaya çıkar ve oluşan gelir, katkı karşılığı üretim faktörlerine dağılır. Üretim sonucunda elde edilen ürünler toplamı milli gelir, söz konusu gelirin hanhalkları veya faktörler arasında paylaşımı ise gelir dağılımı olarak nitelendirilir.

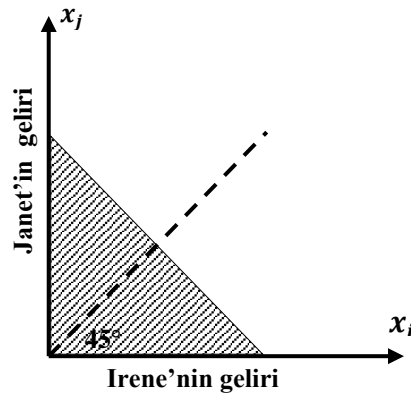
Gelir dağılımında pozitif ve normatif olmak üzere iki ayrı yaklaşımdan söz edilebilir. Pozitif gelir dağılımı istatistiksel analizler ile ilgilidir. Nüfusun en zengin ve en fakir beşte birlik kısmı nedir? Nüfusun yüzde kaç fakirlik sınırının altındadır? Gelir modeli ne

olmalıdır? gibi sorulara cevap vermek amacıyla gelir dağılımı verilerini analiz etmek için uygun karakteristik olasılık modelleri olan gelir yoğunluk fonksiyonu kullanılmaktadır. Gelir dağılımı analizinin bir diğer istatistiksel özelliği, verilerin toplamı ile ilgili olmasıdır. Hanehalkı geliri ile ilgili bilgiler, çeşitli anketlerden ya da vergi dairelerinden elde edilir. Normatif gelir dağılımı ise birçok çözülmemiş konuyu kapsar. Gelir dağılımının adil olup olmadığını ölçmek için hangi kriterin kullanılması gerektiği, hangi iktisadi sistemin en ideal gelir dağılımını gerçekleştireceği, hangi gelir dağılımı tanımının yoksulluk sınırını tanımladığı, temel ihtiyaçların nasıl belirleneceği, gelirin ne kadarının ve nasıl yeniden dağıtılması gerektiği gibi sorular bunlardan bazılarıdır (Campano ve Salvatore, 2006: 6).

Gelir dağılımı ile ilgili yapılan açıklamaları daha iyi idrak edebilmek için iki önemli paradigmadan bahsedilebilir. Bunlar “Irene ve Janet Yaklaşımı” ile “Geçit Töreni Yaklaşımı”dır (Kırer, 2011: 43). Irene ve Janet yaklaşımının temel fikri çok basit iki kişilik bir ekonomiye dayalı olarak sunulabilir. n kişilik bir modelde, $i=1,2,\dots,n$ olmak üzere; x_i , i 'nci kişinin gelirini gösterdiğinde, dağılım meselesine ortak yaklaşım gelirin uygun şekilde sıralı bir listesinin sağlanmasıdır. En basit durumda dağılım, $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ şeklinde sonlu bir vektör olarak sunulmaktadır. Böylece iki kişilik ekonomi varsayımı altında aşağıdaki Şekil 1’de 45° ’lik doğru eşitlik durumunu ifade ederken, taralı alan toplam gelirin iki kişi arasındaki dağılım olasılıklarını ifade etmektedir (Cowell, 1998: 1).

Dolayısıyla üretilen toplam gelirin, herhangi bir artık kalmayacak şekilde bireyler ve faktörler tarafından paylaşılacaktır. Aynı zamanda 45° ’lik doğru üzerinde bir dağılım söz konusu ise herhangi bir gelir artışı durumunda gelirden alınan pay eşit olacaktır. Aksi takdirde taralı alanla mümkün olan dağılım ihtimalleri ile gelir bölüşümü gerçekleşecektir (Cowell, 1998: 1).

Şekil 1: Irene&Janet Yaklaşımı

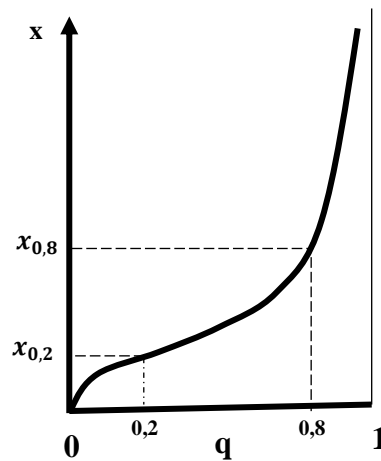

Kaynak: Cowell, 1998: 2

Parade yani geçit töreni olarak bilinen yaklaşımda ise olasılık dağılımının genel bazı istatistiksel özellikleri kullanılarak gelir dağılımı tasviri yapılmaktadır. Gelir dağılımı 1971 yılında Jan Pen tarafından hikaye edilen nl “Cüceler ve Birkaç Devin Geçiş Töreni” (Parade of Dwarfs and a few Giants) isimli hikayesi ile açıklanabilir. Pen, toplumda kişilerin gelirlerinin boyları ile orantılı olduğunu varsayarak para kazanan herkesin geçeceği bir saatlik bir tören kurgulamıştır. Jan Pen, bireyleri gelir sahipliklerine orantılı bir boyda düşünmüş ve boy sırasına giren bu grubun belirli bir süre içinde geçit törenine katıldığını varsaymıştır. Buna göre, önce küçük boylular olmak üzere giderek uzun boylulara doğru bir tören kurgulamıştır. Orta sınıf gelire sahip olanlar ise törenin zaman olarak ortalarına doğru görünmektedir. En son ise en uzun boylular yani en fazla gelire sahip olanlar görünmektedir (Cowell, 1998: 2). Söz konusu durum Şekil 2’de gösterilmektedir. Şekilde yatay eksen nüfus oranını (q), dikey eksen ise geliri (x) ifade etmektedir. Nüfus, gelirin (boyların) sürekli artan bir eğrisi Őeklinindedir. $x_{0,2}$ ve $x_{0,8}$ sırası ile geçit töreni boyunca yolun % 20 ve % 80’inde görünen bireyin gelirini göstermektedir.

Geçit töreni yaklaşımına göre, nüfusun oranı arttıkça, toplam gelirden alınan pay artmaktadır. Şekil 2’de de görülebileceği üzere nüfusun %20 lik diliminin, gelirin %20’lik kısmına sahipliği söz konusudur. Orta kısım yani %60’lık kısım gelirin %60’lık payına sahipken, en uzun yani en zengin %20’lik kesim gelirin yine %20’sine sahiptir. Bu yaklaşım, gelir dağılımını istatistiki bazı yöntemlere benzetmesi açısından önemlidir.

Şekil 2: Geçit Töreni Yaklaşımı

Kaynak: Cowell, 1998: 3

1.1.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı dört sınıflandırma ile incelenmektedir ve bu sınıflandırmalar gelir dağılımı türleri olarak isimlendirilir. Bunlar fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, bölgesel (coğrafi) gelir dağılımı ve sektörel gelir dağılımıdır. Bununla birlikte en çok üzerinde durulan türler fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımıdır.

Gelir dağılımı türlerinden ilki fonksiyonel gelir dağılımıdır. Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonunda ortaya çıkan ürünün yani gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını gösteren yaklaşımdır. Çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen bir kavram olan fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içindeki ücret, faiz, rant ve kâr payları hakkında bilgi vermesi açısından da başka bir öneme sahiptir (DPT, 2001: 4). Fonksiyonel gelir dağılımı aynı zamanda üretim faktörlerinin üretimde aldıkları rol ve kullanılan yoğun faktörle alakalı da bilgi verir.

Gelir dağılımı sınıflandırmasında ikinci dağılım türü ise kişisel gelir dağılımıdır. Kişisel gelir dağılımı, milli gelirin ülkedeki nüfusu oluşturan bireyler, aileler ve tüketiciler tarafından nasıl paylaşıldığını gösteren dağılımdır. Bu dağılım türünde kişiler eşit olarak düşünülmemekte ve sosyal sınıf farklılıkları gözetenilmemekte ve kişilerin bu gelirleri nasıl kazandığı önemli değil, ne kadar kazandıkları önemli olmaktadır (Yücel, 2011: 7). Kişisel gelir dağılımı, gelir dağılımında ölçüt kabul edilen kategoridir. Zira kişi başına düşen milli gelir ifade edilmek istendiğinde temel alınan ölçüt kişisel gelir dağılımıdır.

Kişisel gelir dağılımı ve fonksiyonel gelir dağılımı farklı bir sınıflandırma ile birincil gelir dağılımı ve ikincil gelir dağılımı olarak da ifade edilebilirler. Birincil dağılım, piyasada üretim süreci sonunda oluşan gelir dağılımı, ikincil dağılım ya da gelirin yeniden dağılımı ise devletin piyasanın işleyişine kamu gelirleri ve harcamaları yoluyla yaptığı müdahaleler neticesinde meydana gelen gelir dağılımı anlamına gelmektedir (Pehlivan, 2009: 25). Dolayısıyla üretim faktörlerinin üretim sürecinden aldıkları payı ifade eden fonksiyonel gelir dağılımı birincil gelir dağılımını; toplam gelirden kişilerin kamu iyileştirmeleri dâhil olmak üzere aldığı payı ifade eden ikincil gelir dağılımı ise kişisel gelir dağılımı olarak ifade edilebilir.

Bir diğer gelir dağılımı sınıflandırması bölgesel (coğrafi) gelir dağılımıdır. Bölgesel gelir dağılımı, bir ekonomide elde edilen ulusal gelirin coğrafi bölgelere göre dağılımıdır. Bu dağılım, bir ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan kişilerin milli gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir (Üzümcü ve Korkat, 2014: 138). Bu yönüyle bölgesel gelir dağılımı

kişisel gelir dağılımının bölgelere göre sınıflandırılmış alt bölümü olarak ifade edilebilir. Bölgesel gelir dağılımı bir ülkede bölgelerin sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirilmelerinde önemli bir faktördür. Her bölgenin ekonomik şartları farklılık gösterdiğinden gelir dağılımının da bölgeler arası farklılaşması doğaldır. Bölgesel gelir dağılımının ciddi farklılar göstermesi ise çeşitli sosyal ve ekonomik bozuklukların bir belirtisidir. Bu dağılımın bölge vatandaşlarının üretim sürecinde hangi rolü üstlendiği, bölgenin gelişmişlik düzeyi, fiziki yapısı, beşeri sermayesi gibi alanlarda bilgi verir. Dolayısıyla bölgelerin sosyal ve ekonomik durumlarının incelenmesi, birbirleriyle karşılaştırılması ve bölgesel sorunların çözümü gibi çalışmalarda bölgesel gelir dağılımı önemli bir ölçüt ve araç olarak kullanılmaktadır.

Sektörel gelir dağılımı, bir ekonomide üretilen toplam hasılanın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade eder (DPT, 2001: 19). Milli gelirin sektörler arasında hangi oranda dağılım gösterdiği araştırıldığında bu gelir dağılım türü önem kazanmaktadır. Tarım, sanayi hizmetler gibi çeşitli üretim sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylar bulunmak istendiğinde; bu sektörlerin gösterdiği gelişme ve bu gelişmeye etki eden faktörler analiz edilecek ise sektörel gelir dağılımının ele alınması yerinde olacaktır (Çubukçu, 2001: 67). Sektörel gelir dağılımı, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilgili çıkarımlar yapmayı mümkün kılmaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörünün milli gelirden aldığı pay büyüdükçe gelişmişlik düzeyinin arttığı ifade edilebilir. Tarım sektörünün payının büyük olması durumunda, ülkenin daha az gelişmiş olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca üretim araçlarının mülkiyetleri dikkate alınarak sektör kavramı ele alınabilir. Böyle bir durumda sektörel gelir dağılımı kavramı, özel sektör ile kamu sektörü arasında gelirin nasıl dağıldığını gösterir. Dolayısıyla sektörel gelir dağılımı, kamunun piyasada oynadığı rol hakkında da bilgi verebilir.

1.1.3. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Gelir dağılımı eşitsizliği; milli gelirin üretim faktörleri, kişiler, bölgeler ve sektörler gibi her ayrı kategoride eşitsiz bir biçimde dağılımını ifade eder. Gelir dağılımı eşitsizliği toplumlarda önemli sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu yönüyle son yıllarda işsizlik, enflasyon gibi önemli ekonomik sorunların yanında kendine yer bulabilen ve çözüm arayışları gerektiren önemli bir konudur.

Bir ekonomide gelirin eşitsiz dağılıyor olması ekonomik, finansal ve politik istikrarsızlık kanalıyla ekonomik büyümeyi ve yatırımları azaltır, büyümeye zarar veren

politikalara sebep olabilir ve fakirliğin azalmasına engel olur. Gelir eşitsizliği siyasi gerginlikler, vatandaşlık aidiyetinin zedelenmesi, suç oranlarında artış, fırsat eşitsizliği, sosyal sınıflar oluşması ve göç gibi sosyal sorunlara da sebep olabilir (Dabla, 2015: 8). Ayrıca gelir nüfusun daha azında toplanmaya başladığında yüksek gelirli grubun lüks tüketimi, temel mal ve hizmetlerin üretimini azaltarak ekonomik kaynakların verimsiz kullanılmasına, yine aynı saikle dış ticaret açığının artmasına ve talep dalgalanmalarına neden olabilir (Akgüç, 2011).

Gelir eşitsizliğinin neden olabileceği olumsuzluklar, ekonomik ve sosyal hayat için önemli sorunlar olarak tasvir edilmiş olsa da, eşitsizliğin tahammül edilebilir bir düzeyi olup olmadığı tartışma konusudur. Gelir eşitsizliğinin bir miktarına katlanılabileceğini ifade edenler, ekonomik kalkınmanın sağlanması için bir miktar eşitsizliği hoş görmüşlerdir. Bu bağlamda, belirli ölçüde gelir eşitsizliği bireylerin en iyi düzeyde çalışmasını sağlayacak bir teşvik mekanizması olarak düşünülebilir. Toplumun genel olarak üretim düzeyini artırması sebebiyle belirli seviyede gelir eşitsizliğinin tahammül edilebilir bir durum olması mantıklı bir çıkarım olabilir (Filiztekin ve Çelik, 2010: 117).

Bir başka bir görüşe göre, gelir dağılımının bozulmasının ekonomik gelişmenin gereği olan sermaye birikimi süreçlerini hızlandıracağı savı söz konusudur. Zira alt gelir dilimlerinde gelirlerde zaruri tüketimin ağırlığı nedeniyle tasarruf eğilimi düşüktür. Gelir dağılımının bozulmasıyla üst gelir dilimlerinde marjinal tasarruf eğiliminin yüksek olması nedeniyle gelişmenin finansmanını sağlayacak sermaye birikim süreçlerinin alt yapısı oluşacaktır. Söz konusu durum aşağı sızdırma ekonomisi olarak isimlendirilebilir (Stiglitz, 2014: 50).

Kuznets (1955), ülkelerin gelişme safhalarının bir bölümünde, tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne geçiş sürecinde, belirli miktar gelir eşitsizliği olacağını, gelişmenin ilerleyen safhalarında ise bu eşitsizliğin kendiliğinden yok olacağını ifade etmiştir. Ancak söz konusu çalışma sonrasında yapılan ampirik analizlerle doğrulanamamış ve hatta birçok eleştiri getirilerek gelişmenin ilerleyen safhalarında da eşitsizliğin devam edeceği ifade edilmiştir. Sonuç olarak, gelir eşitsizliği probleminin ekonomik büyüme ve endüstriyel ekonomiye geçiş süreci tarafından kendiliğinden ortadan kaldırılamayacağı anlaşılmış ve ekonomik karar birimlerinin aktif politikalar uygulamaları gerekliliği sonucuna varılmıştır (Filiztekin ve Çelik, 2010: 117).

1.2. Gelir Dağılımı Teorileri

Gelirin nasıl dağılacığı veya nasıl dağılması gerektiği konusu en az gelirin oluşturulması problemi kadar önemlidir. Üretilen gelirin paylaşımında ortaya çıkacak dengesizliklerin ekonomik ve sosyal hayatta meydana getirdiği sorunlar sebebiyle gelir eşitsizliği çözülmesi gereken ekonomik bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iktisadi olayları açıklamak ve daha mükemmel bir ekonomik düzene ulaşmak amacıyla ortaya konan iktisadi görüşler, gelirin nasıl dağılması gerektiği ile ilgilenmişlerdir.

Antik Yunan filozofu Platon, “Yasalar” adlı eserinde adaletin tüm bireylere aynı şeyleri vererek sağlanacağını ifade ederken öğrencilerinden biri olan Aristo, adaletin bu şekilde sağlanamayacağını önesürüyordu. Aristo’ya göre fertler, kendi aralarında eşit değillerdir. Gerçek eşitlik ancak daha çoğunu hak edene daha çok vermekle sağlanabilir yani mutlak değil nispi eşitlik gerçektir gerçektir adaleti doğurur (Ceylan, 2006: 169). Bunun yanında Orta Çağ Skolastik Düşünce Sistemi’nin getirmiş olduğu Kast Sistemi, sınıflara göre geliri savunuyordu. Dolayısıyla üretime yapılan katkı değil sınıflar önemliydi.

Doğal bir düzenin var olduğu görüşünü savunan İslam düşünürleri, ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın ancak toplumsal adaletin dolayısıyla ekonomik adaletin sağlanmasıyla mümkün olacağını ifade ediyorlardı. İnsanın ekonomik düzen içerisinde var olmasını, helal dairesi içinde faaliyet gösterip zenginlik kazanmasını hoş gören İslam ekonomik düşüncesi için gelir dağılımında çalışanın çalıştığı karşılığını alması gerekliliği doğar. İlk çağ düşünürlerinden beri gelir dağılımı ile ilgili bazı görüşler olsa da ilk sistematik yaklaşım fizyokratlar ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ortaya çıkan gelir dağılımı teorileri fonksiyonel gelir dağılımı teorileri ve kişisel gelir dağılımı teorileri başlıkları altında sınıflandırılabilir.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri

Fonksiyonel gelir dağılımı geçmiş başlıklarda tanımlandığı üzere, üretim faaliyeti sonucu ortaya çıkan hasılanın üretim sürecinde rol alan emek, sermaye, müteşebbis ve toprak faktörleri arasındaki dağılımını inceler. İlk sistematik yaklaşım olan fizyokratlardan günümüze iktisadi görüşlerin farklı gelir dağılımı teorileri söz konusudur. (Uyanık, 2016: 37).

1.2.1.1. Fizyokratlar

Gelir dağılımı ile ilgilenen ilk doktrin olarak ifade edilen fizyokrazi, 18. yy'da Merkantalizmin korumacı ve kısıtlayıcı ekonomik koşullarına karşı bir antitez olarak ortaya çıkmıştır. Fizyokratların kurucusu ve lideri olarak kabul edilen François Quesnay 1758 yılında yayınladığı “Ekonomik Tablo” isimli eseri ile fizyokrat iktisadın genel çerçevesi olarak kabul edilebilecek ilkleri ortaya koymuştur (Uyanık, 2016: 38).

Fizyokratlar'da Merkantalistler gibi servetin kaynağını aramışlardır. Fakat Merkantalistlerden farklı olarak servetin mübadeleden değil üretimden doğduğunu ifade etmişler ve servetin oluşturulması ve birikim için gerekli artığın hangi üretim faaliyetlerinden doğduğunu araştırarak bunu modelleştirmeyi başarmışlardır. Quesnay Ekonomik Tablo isimli eseriyle söz konusu artığın doğuşunu ve çeşitli toplumsal sınıflar arasında dolaşımını bir bütün içinde açıklamıştır. Fizyokratlar ekonomik hayata yön veren mülkiyet, hürriyet ve güven gibi doğal kanunlar olduğunu ifade ederler. İnsanın müdahalesine kapalı olan bu kanunlar ekonominin düzen içerisinde işleyebilmesini sağlarlar ve herhangi bir devlet müdahalesine gerek bırakmazlar (Kazgan, 2016: 65).

Fizyokratlara göre, üretim teorisinin (net hasıla) temelini servetin kaynağı olarak gördükleri toprak oluşturur ve fizyokratlara göre toprak üzerinde özellikle tarımda kullanılan emek üretkendir. Ayrıca toplumu ayırdıkları sınıflardan biri eğer net üretim yapabiliyorsa yani kendi geçimi için gerekenden daha fazla üretebiliyorsa yine verimli ve üretkendir. Fizyokratlar sadece çiftçiler ve onlar gibi toprak üzerinde çalışan madenciler ve balıkçıların üretken olduğunu düşünürler, çünkü onlar doğanın yardımından faydalandıkları için kendi ihtiyaçlarından daha fazlasını üretebilirler (Savaş, 2000: 230).

Fizyokratların gelir dağılımı teorisi ise toplumu ayırdıkları sınıflarla temellenir. Fizyokratlar toplumu; çiftçiler ve üretici sınıf, toprak sahipleri ve ticari ve sanayi faaliyetleri ile uğraşan kısır sınıf olarak üçe ayırırlar (Uyanık, 2017: 38). Üretken olan sınıf yani çiftçiler, topraktan kendi yıllık tohum ve tüketim ihtiyaçlarını kapsayan brüt hasıla elde eder. Elde ettikleri brüt hasıladan tüketimlerini ve tohum ihtiyaçlarını çıkardıktan sonra net hasılayı toprak sahiplerine kira bedeli olarak öderler. Dolayısıyla toprak sahipleri de net hasıla elde etmiş olurlar. Kısır sınıf olarak atfedilen sanayiciler ve tacirler, çiftçiler ve toprak sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamalarıyla gelir elde ederler. Ancak elde ettikleri geliri tarım ürünleri karşılığında tekrar bu sınıflara iade ederler (Özgüven, 2005: 80).

Fizyokratların tek vergi teorisi ise üretim teorilerinin uygulamasıdır. Fizyokratlara göre geçimleri için gerekenden daha fazlasını üretme gücüne sahip olan sektör sadece tarımdır. Dolayısıyla vergiler de sadece bu fazlalıktan alınmalıdır. (Savaş, 2000; 233)

1.2.1.2. Klasikler

Fizyokratların da benimsediği laissez-faire (bırakınız yapsınlar) ideolojisini sürdüren ve bunu destekleyecek iktisat teorisini kuran Klasik İktisat, Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan "Milletlerin Zenginliği" isimli çalışması ile doğmuştur. Klasik İktisat'ın sonu ise 1873 yılında J.S Mill' in ölümü olarak kabul edilse de bir öğreti niteliğinde yüzyıl kadar egemenliğini sürdürmüştür. Ayrıca Klasik İktisat Marx'ı ve kendilerinden sonra iktisadi liberalizmin devamı olan Neo-Klasikleri besleyen en büyük kaynak olmuştur (Kazgan, 2016: 69).

Klasik okulda gelir dağılımı hakkında ilk çalışmalar Adam Smith ve John Stuart Mill tarafından yapılmıştır. Ancak klasik iktisadın gelir dağılımı hakkındaki görüşleri konuyu daha geniş bir biçimde ele alan David Ricardo etrafında şekillenmektedir. Klasik iktisadın zirve noktası olan ve liberal düşünceye ayrı bir yön veren Ricardo, gelirin kaynaklarını araştıran Merkantalistler, Fizyokratlar ve Smith'ten farklı olarak milli gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını ve faktör paylarını belirleyen kanunların neler olduğunu incelemiş ve iktisadi düşünceyi sosyal tarafa doğru yönelmiştir (Özgüven, 2005: 102).

David Ricardo "Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri (On The Principles of Political Economy and Taxation)" isimli eserinin önsözünde sınıfların sahip olduğu üretim araçlarının bir arada kullanılması sonucunda üretilen hasılanın toplumdaki toprağın sahibi, sermayenin sahibi ve emekçiler tarafından bölüşüleceğini, söz konusu sınıfların üretim sürecine katılmaları sonucu rant, kâr ve ücret olarak isimlendirilen gelirler elde edeceklerini ve dağılan payların toprağın bereketi, sermaye ve nüfus yoğunluğu, beceri, ustalık ve ekimde kullanılan araçlar tarafından belirleneceğini ifade eder (Ricardo, 1821/2015: 5).

Ricardo'nun modeli artık prensibine dayanır. Rantın paylaşımını marjinal prensip ile açıklayan ve arda kalanın kâr ve ücret arasında bölüşüldüğünü ifade eden ve söz konusu bölüşümü açıklayan artık prensibi, ekonomiyi tarım ve sanayi şeklinde iki sektöre ayırır (Kaldor, 1955: 84). Ayrıca Ricardo söz konusu modeli üç temel varsayım üzerine inşa etmiştir. Bunlardan ilki, tarım arazilerinin verimliliğinin aynı olmaması ve arazilerin sınırlı olması sebebine dayanan tarımda azalan marjinal verim kanunu, ikincisi gelirin asgari geçim seviyesinin üzerine çıkması durumunda fertlerin artan refahıyla nüfus artışının olacağını

ifade eden Malthus Yasası, sonucusu ise sermaye sahipleri için kârın önemli olduğu yani sermayenin kârın bir fonksiyonu olarak ifade edilebileceğidir (Özguven, 2005: 110).

Ricardo'ya göre gelir dağılımı değere bağlıdır. Değer ise maliyetler tarafından belirlenmektedir. Farklı maliyetler olduğu zaman en yüksek maliyet fiyatı tayin eder. Emeğin ücreti, hayat maliyeti ve marjinal tarım ürünlerinin fiyatı ile belirlenir. Klasikler, asgari geçimlik düzeye eşit olan ücret haddini denge ücret haddi olarak kabul ederler. Buna göre, çiftçilerin herhangi bir rekabet içine girmeleri sadece toprak sahiplerinin gelirlerini artıracak ve sınıflar arasında bir gelir dengesizliği oluşacaktır. Ricardo'ya göre dengesizlikleri giderecek yol dış ticarete mukayeseli üstünlükleri gözetmek olacaktır (Özguven, 2005: 110).

Bir diğer Klasik iktisatçı John Stuart Mill'e göre ulusal gelirden pay alan üç sınıf işçiler, kapitalistler ve mal sahipleridir ve buna göre gelir ücret, kâr ve rant olarak incelenmektedir. Gelir dağılımında kâr ve rant sahipleri avantajlı iken ücretliler için aynı durum geçerli değildir (Uyanık, 2017; 43). Mill'e göre işçi sınıfının nüfus artışı sınırlandırılmadan yani gıda maddeleri talebi sınırlandırılmadan işçi sınıfının refaha ulaşması mümkün değildir. Azalan verimler kanunu sebebiyle de dengeli bir gelir dağılımı mümkün olmayacaktır (Yücel, 2011: 77).

1.2.1.3. Marksistler

Marksist ekol, kapitalistleri iki açıdan inceler. Marksistlerin amacı, kapitalizmi insanların sömürülmesine yol açan bir sistem olduğunu göstermek ve sistemin kendi iç çelişkileriyle çökmeye mahkum olduğunu ispatlamaktır (Kazgan, 2016; 301). Bununla birlikte Marx'ın gelir dağılımı teorisi bazı farklılıklar olmasına rağmen Ricardo'nun artık ilke teorisinin uyarlanması olarak ifade edilir. Marx'ın gelir dağılımı teorisinin Ricardo'nun teorisinden ayrıldığı nokta, Marx'ın Azalan Verimler Kanunu'nu kabul etmemesidir. Buna bağlı olarak rant ve kâr gibi bir ayrıma gitmeyen Marx, emeğin arz fiyatının bütün mallar cinsinden eşit olduğunu ifade etmiştir. Marx, ücretlerin geçimlik düzeyde kalmasının nedenini emek arz fazlası ile açıklamış ve sermaye birikiminin nedeninin kâr hadlerinin cazibesi değil kapitalistler arasındaki rekabet olduğunu ifade etmiştir (Aktan ve Vural, 2002: 126).

Marx'ın şekillendirdiği gelir dağılımı teorisi, emek-değer ve artı değer teorileriyle temellenir. Marx'a göre her emtianın değeri harcanan zaman ve içerdiği emek tarafından belirlenir ve üretim süreci sonunda ortaya çıkan ürünün orijinal değerden fazla olan kısmı

vardır (Dünhaupt, 2013: 6). Marksist anlayışa göre; malların değeri emeğine bağlıdır ve mübadele edilen tüm mallarda ortak unsur emektir. Ancak eşit değerler mübadele edilir ve mübadele sonucunda değer oluşmaz (Özguven, 2005: 184). Ayrıca Marx, her malın bir kullanım kıymeti bir de değişim kıymeti olduğunu ifade eder.

Marx'a göre kapitalistin temel amacı, kâr oranını artırmak olduğu için emek sömürüsü de artmaktadır (Yücel, 2011; 39). Buna ilaveten emek arzının emek talebinden fazla olması sonucu oluşan geçimlik ücret düzeyleri emek faktörünün ezilmesi ve sermaye faktörü ile gelir dağılımı çatışmasına girmesine yol açar.

1.2.1.4. Neo-klasikler

Neo-klasik okul 1870'lerden 1920'ye kadar geçen yarım yüzyıllık dönemde klasik değer teorisinde köklü değişme yapan ve geçimlik veya tabii ücret anlayışından marjinal verime bağlı ücret anlayışına geçen, fakat bunun dışında klasik öğretiyi kabul eden ve liberal ideolojiyi sürdüren iktisatçıların görüşlerinden oluşur. Klasik iktisatçılar değer kavramını açıklarken maliyetleri dikkate almışlar ve ürünün değerini ilgili ürünün üretilmesi için harcanan emek miktarıyla ölçmüşlerdi. Neo-klasik iktisatçılar ise fayda değer teorisi ile karşımıza çıkmaktadırlar. Değer kavramını öznel faktörlere bağlayan neo-klasikler talep yönüyle değere yaklaşmış ürünün değerini sağladığı fayda ile ölçmüşlerdir (Kazgan, 2016: 114).

Neo-klasik iktisatçılar gelirin nasıl dağılacığı hususunda neo-klasik bölüşüm teorisini geliştirmişlerdir. Neo-klasik bölüşüm teorisi, tam rekabet varsayımı ile her üretim girdisinin ürüne yaptığı katkıya eşit getiri sağladığını, bunun adil olduğunu ve belirli varsayımlarla toplam ürünün faktörler arasında paylaşıldığında geriye hiçbir artık kalmayacağını ifade eder (Kazgan, 2016: 145). Dolayısıyla neo-klasik bölüşüm teorisi bu yönüyle, klasik iktisadın bölüşüm prensiplerine yapılan emeğin ürününün emeğe gitmeyeceği eleştirisini de bertaraf etmektedir.

Neo-klasik iktisadın azalan marjinal verim ve ölçeğe göre getiri kavramları ışığında oluşturduğu marjinal verim teorisine göre tam rekabet şartlarının hakim olduğu piyasa şartlarında firmaların marjinal verimin girdi fiyatına eşitlendiği noktada kârlarını maksimum yapacaklarını ifade eder. Söz konusu marjinal verim teorisi ile temellendirilerek neo-klasik bölüşüm teorisi oluşturulmuştur. 1899'da yayımlanan Zenginliğin Dağılımı isimli eseriyle neo-klasik analize büyük katkı sağlayan J.Bates Clark marjinal verim teorisini bir makro

bölüşüm teorisi olarak kullanmıştır. Clark bölüşümün doğal kanunları olduğunu ve faktörlerin ürettikleri ürünleri aldıklarını ifade etmiştir (Uyanık, 2017: 46).

Clark'ın geliştirmiş olduğu modele, sözü edilen modeli matematiksel hale getirerek katkıda bulunan Wicksteed ve Wicksel'e göre, tam rekabet ve ölçeğe göre sabit getiri koşulları altında üretim faktörlerine ödenen ücret ve faizlerin toplamının milli gelire eşit olması gerekmektedir. Wicksteed, sermaye ve emek miktarının sabit tutulup toprak miktarını değiştirmek suretiyle sermaye ve emeğin üretimden alacağı payın hesaplanabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca Wicksteed marjinal verimlilik teorisinde ürünün gelir kavramı ile ifade edilmesi gerekliliği üzerinde durmuş ve ürün kıymetinin faktör paylarının toplamına eşit olabilmesi için ürün fiyatının sabit olması gerektiğini, bunun ön koşulunun ise tam rekabet ortamı olduğunu belirtmiştir (Savaş, 2007: 577). Euler teoremi olarak adlandırılan bu yöntemle göre üretim fonksiyonu doğrusal homojense tam rekabet şartlarında her girdiye marjinal verime göre ücretlendirme yapıldığında toplamı ürün tükenir (Kazgan, 2016: 148).

Marjinal verimlilik kuramı, bir firmanın tam rekabet koşulları altında ve diğer faktör girdileri ve üretim teknolojileri sabit iken tek bir faktöre yönelen talebi ile ilgili davranışı üzerine inşa edilmiştir. Bu yönüyle bu kuram, sadece üretim faktörlerine yönelik talebi açıklamak için anlamlıdır. Çünkü bu kuramda üretim faktörlerinin arzı ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Dolayısıyla, marjinal verimlilik kuramı Marshall'ın üretim faktörleri arzını da dikkate almasına kadar eksik kalmıştır (Öztürk, 2010: 79).

Marshall, girdi fiyatlarının belirlenmesinde, girdi arz ve talep fonksiyonlarını ihmal eden marjinal verim teorisine karşın, girdi fiyatlarını arz ve talep fonksiyonları ile açıklamıştır. Ayrıca Marshall emek, sermaye, toprak ve müteşebbis olarak ifade edilen üretim faktörlerinin arz ve talep fonksiyonları tarafından tayin edilen fiyatlarının milli geliri oluşturduğunu ifade etmiştir. Söz konusu üretim faktörleri kısa dönemde sabit olmakla beraber uzun dönemde emek, sermaye ve müteşebbis değişkendir ve faktörlerin uzun dönemde arzları elde ettikleri gelire bağlıdır. Marshall kısa dönemde ücretli ve ücret dışı kesim arasında fonksiyonel gelir dağılımı eşitsizliği olduğunu kabul ederken uzun dönemde bu eşitsizliğin ortadan kalkacağını çünkü uzun dönemde kârların ve faizlerin üretim maliyetlerini karşılayacak seviyeye geleceğini savunur (Uyanık, 2017: 48).

Sonuç olarak neo-klasik iktisat üretim sürecine katkıda bulunan üretim faktörlerinin elde ettikleri gelirlerin yani ücret, faiz, rant ve kârın tam rekabet koşullarının geçerli olduğu

piyasa sistemi içerisinde, marjinal verimlikleri karşılığı ve faktör arz ve talebine göre belirlendiğini ifade eder.

1.2.1.5. Keynesyenler

Klasik ve neo-klasik iktisat okullarının piyasaların kendiliğinden tam istihdam noktasında dengeye geleceği varsayımına karşı duruşu ile keynesyen devrimi gerçekleştirmiş olan J. M. Keynes, gelir dağılımı konusunda doğrudan bir teori geliştirmemiş olsa da Keynes'e göre ekonomiler gelir dağılımı ve istihdam sorunu olmak üzere temel iki problem ile karşı karşıyadırlar.

Keynes, geliri iki kaynağa dayandırır. Bunlar tüketim ve yatırım mallarına yapılan harcamalar ve tasarrufların toplamı sonucu gelirin oluşmasıdır (Yücel, 2011: 29). Tüketim mallarının üretiminden kazanılan toplam gelir ile bu mallara yapılan toplam harcamalar arasındaki fark, üreticinin kârıdır. Yatırım malları üreten kesimin kârı ise, yatırım mallarının satış değerinden bu malların üretimi sırasında oluşan maliyetler çıkarıldığında geriye kalan farktır. Maliyetler veri iken kâr, sermaye mallarının fiyatına bağlıdır. Girişimciler kârının bir kısmını tüketim harcamalarında kullanırlar ise, tüketim malları kesiminde kârlar bu harcamaya eşit miktarda artar. Girişimciler zarar ettikleri takdirde normal harcamalarını kısip tasarruflarını arttırırlar ise, tüketim malları kesiminde bu tasarruflara eşit bir olumsuz etki ortaya çıkacaktır. Keynes'e göre, üretim faktörlerinin fiyatları değişse bile bu sonuçlar aynı kalacaktır. Para otoriteleri bu değişmeleri giderecek karar almadıkça faktör fiyatlarındaki oynamalar devam edecek, bu durum da aynı oranda fiyat dalgalanmaları yaratacaktır ve sonuçta kârlar hep aynı kalacaktır. Toplumun parasal geliri, işçilerin tüketim kararları, girişimcilerin yatırım kararları, toplumun likidite tercihi kararları ve para otoritelerinin para politikası ile ilgili kararları ile yakından ilişkilidir (Alkin, 1969: 132).

Keynes, tam istihdam seviyesinin ancak özel bir durum olması varsayımının bir sonucu olarak kısa dönemde gelir dağılımı üzerinde durmaktan çok gelir ve istihdam düzeyi dengesiyle ilgilenmiştir. Keynesyen görüş eksik istihdam ve tam istihdam durumları için ayrı ayrı gelir-istihdam dengesi oluşturacak mekanizmalar olduğunu ifade etmişlerdir. Eksik istihdam durumunda ortaya çıkacak miktar uyumu mekanizması, fiyat ve ücretlerin değişmesine neden olacak etkenler olmadığını ve yatırım tasarruf eşitliğinin üretim miktarındaki artışla sağlanacağını ifade etmektedir. Üretim artışı istihdam ve geliri artıracak, gelir artışı tasarrufları artırarak yatırım tasarruf eşitliğini sağlayacaktır. Böylelikle ücret ve kâr arasında denge sağlanacak ve gelir dağılımı değişmeyecektir. Fiyat uyumu mekanizması

ise tam istihdam seviyesinde yatırımlardaki artışın toplam harcamalar yoluyla fiyatlar genel düzeyinin artırması, ücretlerin satın alma gücünün düşmesi ve gelir dağılımının ücretliler aleyhinde değişmesi sürecidir. Dolayısıyla Keynes diğer konularda olduğu gibi gelir dağılımının düzeltilmesinde de piyasa mekanizmasına devlet müdahalesinin önemini ifade eder. Örneğin Keynes, uygun vergi sisteminin seçilip yüksek gelirleri azaltıp düşük gelirleri artırma gerekliliği üzerinde de durmaktadır (Uyanık, 2017: 52).

1.2.1.6. Neo-Keynesyenler

Neo-keynesyenler, bölüşüm teorilerini nominal ücretlerin sabitliği ve yatırımların tasarruflardan bağımsız olması varsayımları ile ortaya koyan Keynesyen iktisadi, ücretlerin sabit olma varsayımının bozucu nedenler ve oluşan yeni ücret fiyat bileşimlerini açıklayıcı teoriler ile geliştirmişlerdir. Neo-Keynesyenlerin gelir dağılımı teorilerini destekleyen en önemli isimler Kaldor, Pasinetti, Kalecki ve Robinson'dur. Dolayısıyla Neo-keynesyen gelir dağılımı teorisi bu ekonomistlerin modelleri üzerinden açıklanmaktadır.

Neo-Keynesyen iktisatçıların gelir dağılımı sorununa bakışlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse; ücretlerin nominal ücretler cinsinden belirlenmesi ve yatırımların tasarruflardan bağımsız olması varsayımı dikkate alındığında, gelir dağılımında ücretlerin pasif, yatırımların aktif rol oynadıkları sonucu çıkacaktır. Dolayısıyla gelir dağılımı mal piyasalarında oluşan fiyatlar tarafından belirlenir. Yani mal piyasalarındaki fiyat değişimleri reel ücretleri etkileyerek gelir dağılımını değiştirir. Mal piyasasındaki fiyat artışları, reel ücretleri asgari düzeyin altına düşürüyorsa gelir dağılımı ücretliler aleyhine değişir. Sendikalar ise bu durum karşısında nominal ücret artışı talep edeceklerdir. Ancak Neo-Keynesyen teori nominal ücretlerin belirli bir zaman aralığında sabit olduğunu varsayar. Eğer sendikal baskılarla parasal ücretlerde zaman içinde hızlı bir artış sağlanırsa değişken olan ana üretim maliyetleri artacaktır. Ana üretim maliyetindeki artış ise ortalama maliyet ve kâr fiyatlandırma yöntemi dolayısıyla doğrudan fiyatlara yansıtılacaktır. Sonuçta bir ücret-fiyat sarmalı ortaya çıkacaktır (Ataman, 1996: 58). Özet olarak ifade etmek gerekirse Neo-Keynesyenler ücretlerin mal piyasalarında belirlendiğini ve yatırımların bir sonucu olarak nitelendirilebileceğini söylerler. Dolayısıyla Neo-Keynesyen iktisatçıların gelir dağılımını etkileyen faktörün yatırımlar olduğunu ifade ederler.

1.2.1.6.1. Kaldor Modeli

Ekonominin tam istihdam seviyesinde olduğu ve gelir gruplarının tasarruf eğilimlerinin sabit ve birbirlerinden farklı olduğu varsayımı üzerine inşa edilen Kaldor modeli, toplumu maaş ve ücretliler ile müteşebbis ve mülk sahipleri olarak ikiye ayırarak milli gelirin ücretler ve kârlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Yatırımların tasarruflara eşitlendiği noktada gelir dengesi oluşur ve ekonomideki toplam tasarruflar, ücret ve kâr gelirinden elde edilen toplam tasarrufa eşittir (Hill, 2001: 482). Sözü edilen varsayımlara sahip ekonomide yatırım tasarruf eşitliğinin sağlanması ise ancak fiyat ve gelir düzeylerinin değişmesi ile mümkündür. Ekonomi dengedeysen yatırımlar ve tasarruflar birbirlerine eşit olacağından gelir dağılımı yatırım kararlarını etkileyen temel öge olacaktır. Tam istihdam koşullarında, yatırım harcamalarında oluşan bir artış, hem yatırım hem de tasarruf oranlarında bir artışa neden olmalıdır. Eğer tasarruf oranında bir yükselme olmazsa, fiyatlar genel düzeyi yükselir. Toplam tasarruf, sermaye sahibinin yaptığı tasarruf miktarı ile ücretlilerin yaptığı tasarruf miktarlarının toplamıdır. Her iki kesimin tasarruf eğilimleri yüksek düzeyde olduğunda, tam istihdam dengesi daha yüksek bir düzeyde gerçekleşecektir (Atsumi, 1960: 117).

Kaldor Modeli'nde kâr sahiplerinin tasarruf eğilimlerinin ücret sahiplerinin tasarruf eğilimlerinden yüksek olması beklenmektedir. Tam istihdam düzeyinde olan bir ekonomide yatırımlarda meydana gelecek bir artışın oluşturacağı fiyatlar genel düzeyi artışı ve ücret artışlarının fiyatlar genel düzeyi altında kalması, gelir dağılımının tasarruf eğilimi daha yüksek grup lehine olup ücretliler aleyhine değişmesine sebep olacaktır. Bunun sonucunda sendikalar parasal ücretlerin artırılması için baskı yapacaklar ve bu durum yine fiyatlar genel düzeyinde artma eğilimi doğuracaktır. Dolayısıyla tam istihdam düzeyindeki bir ekonomide yatırım düzeyinin yükselmesi, ücret artışı-fiyat artışı kısır döngüsünü oluşturacaktır (Uyanık, 2017: 53).

1.2.1.6.2. Pasinetti Modeli

Pasinetti Modeli, Kaldor Modeli ile hemen hemen aynı olmasına rağmen bazı farklılıklar da içermektedir. Pasinetti Modeli'nin Kaldor Modeli'nden farklı yanı, sınıfsal tasarruflar hakkında yaptığı tespitlerdir. Kaldor'un modelinde hem işçiler hem de sermayedarlar tasarruflarda bulunmaktadır. Ancak Kaldor, işçilerin yaptıkları tasarruflardan bir gelir elde etmeleri gerektiği noktasını dikkate almamıştır. Pasinetti ise analizinde, işçilerin ücretlerinden tasarruf ettikleri kısmı, kapitalistlerin kullanımına karşılıksız aktarmadıklarını,

bu tasarruf tutarında belli bir oranda gelir elde ettiklerini vurgulamıştır. İşçiler bu gelirleri ya faiz geliri olarak ya da kâr ortak olarak elde edeceklerdir. Böylece Pasinetti, işçilerin hem kâr hem de ücret geliri elde ettiklerini belirtmektedir (Yücel, 2011: 33).

Pasinetti Modeli ve Kaldor Modeli için ifade edilen ortak kabuller ise yatırım kararlarının tasarruf kararlarından tamamen bağımsız olması, yatırımların uzun dönemli etkilere göre belirlenmesi, yatırımların bekleyişlere dayandığı, ücret pazarlıklarının nominal ücretler üzerinden yapıldığı ve işgücü arzının tam istihdam düzeyine kadar parasal ücretlere karşı sonsuz esnekliğe sahip olduğu varsayımlarıdır. Bu ortak kabuller, tam istihdamın mevcut olmadığı dönemlerde istihdam ve gelir düzeyini tam istihdamın sağlandığı dönemlerde ise gelir dağılımını, efektif talebin bir fonksiyonu haline getirir. Dolayısıyla, talep kökenli bir yaklaşımla ele alınan modelde denge, mal piyasasındaki değişmelerle sağlanır. Bu değişmeler, daha önce de görüldüğü gibi, malların fiyat ve /veya miktarlarında, arz-talep veya yatırım-tasarruf dengesizliği sonucunda ortaya çıkar. Sözü edilen yaklaşımda, 'faktör fiyatları' dengeleyici bir unsur değildir. İşgücünün istihdamı için gerekli olan talep mevcut değilse veya başka bir ifadeyle, yatırımların düzeyi düşük ise, işgücü piyasasında meydana gelebilecek ücret değişimleri tam istihdamı sağlamayacaktır ve böyle bir durumda, ücretlerdeki bir azalış efektif talebi de aşağıya doğru sürükler. Sonuçta fiyatlar genel düzeyi de parasal ücretlerle birlikte azalarak reel ücretlerde bir değişme sağlanamaz. Bu nedenle sistemdeki reel değişmelerin, yani reel ücretlerdeki istihdam ve gelir düzeyindeki değişmelerin kaynağı yatırımlardır (Akyüz, 1980: 652).

1.2.1.6.3. Kalecki Modeli

Kalecki Neo-Keynesyen gelir dağılımı bakış açısına mal fiyatlandırması yöntemi ile katkıda bulunmuştur. Kalecki, arz ve talep koşulları ve marjinal maliyet-marjinal gelir eşitliği yolu ile kâr maksimizasyonu ilkesinin belirlediği fiyatlandırma yöntemine alternatif olarak eksik rekabet koşullarında ortalama maliyet ve kâr fiyatlandırması yöntemine değinmiştir. Bu yöntemde; fiyatlandırma mekanizması maliyetler ve monopolleşme derecesi üzerine inşa edilmiştir. Tam rekabetteki gibi marjinal maliyet-marjinal gelir eşitliğine dayalı kâr maksimizasyonu ilkesine göre bir fiyatlandırma yapılmamaktadır. Eksik rekabette ve kısa dönemde değişken maliyet unsurları ile rakip firmaların fiyatları göz önüne alınmaktadır. Söz konusu fiyatlandırma yönteminde temel prensip, değişken maliyet ya da ana üretim maliyeti üzerine konan bir kâr marjının fiyatı oluşturmasıdır (Ataman, 1996: 56). Gerçekleştirdiği analizlerde sadece kısa dönem dengenin olduğu durumları dikkate alan

Kalecki'nin gelir dağılımı görüşlerinin temelinde monopolleşme derecesi bulunmaktadır ve monopol kârı sabit varsayıldığında dâhi, efektif talep gelir paylarını etkileyerek gelir dağılımında genel işgücünün rolünü yok saymaktadır (Asimakopulos, 1975: 317).

1.2.1.6.4. Robinson Modeli

Kaldor ve Pasinetti'nin analizleri ışığında gelir dağılımını açıklayan Joan Robinson bir yandan sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeyi; diğer yandan da sermaye ve bölüşüm teorilerini dikkate alarak bütünlük içeren bir model ortaya koymuştur. Robinson önesürdüğü yaklaşımın temelinde kısa ve uzun dönem denge, bölüşüm, birikim ve teknolojik gelişme gibi sorunlara yer vermiştir. Kendisinden önceki Keynesçi unsurları taşıyan Robinson modelinin de başlangıç noktasında temel iki varsayım bulunmaktadır. Birincisi, ücret belirlemede görüşmelerin nominal ücretler üzerinden yapıldığıdır. Diğer varsayım ise yatırımların tasarruflardan bağımsız olduğudur (Akyüz 1976: 733).

Robinson'un gelir dağılımı modeli, nominal ücretlerin emek piyasasında talep fazlası olduğu ve reel ücretlerin atfedilen asgari bir ücret düzeyin altına düştüğü durumlarda artabileceğini ifade eder. Robinson diğer keynesyen yaklaşımlarda olduğu üzere sınıfsal tasarruf fonksiyonu varsayımı üzerinde durmaktadır. Firma tasarrufları ile bireysel tasarruflar arasında bir ayırım olduğunu ifade eden Robinson kârdan yapılan tasarruf ile temettüden yapılan tasarruf farkınının altını çizmiştir. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin gecikmeli olduğu; dağıtılan kârların üretim döneminden bir sonraki dönemde kullanılabileceği ifade edilmiştir. Ancak iki dönem arasında belirli fiyat değişimleri olması kaçınılmaz olduğundan kârın reel değeri etkilenecek ve gelir dağılımı değişecektir (Ataman, 1996: 58).

1.2.2. Bireysel Gelir Dağılımı Teorileri

20. yy'dan günümüze kadar ekonomistler kişisel gelir dağılımı konusunda tatmin edici bir teori olmadığı konusunda yakınmışlardır. 1960'lardan bu yana Garry Becker, Joseph Stiglitz, Harry G. Johnson, Alan Blinder gibi iktisatçıların çalışmaları bireysel gelir dağılımı alanında yol gösteren çalışmalar olmuştur. İktisatçıların çalışma konuları arasında yer edinen kişisel gelir dağılımı 1975'te J. Timbergen, 1976'da Anthony B. Atkinson gibi iktisatçıların katkılarıyla gelişmekte olan çalışma alanlarından biri haline gelmiştir.

Bireysel gelir dağılımı konusunda geliştirilen teoriler iki sınıflandırma ile incelenebilir. Bu sınıflandırmalardan birincisi, inanç tabanlı teorileridir. İnanç tabanlı

teorilerde insanların kendi kaderlerini çizebilmesi ve toplumların kendi mensubu olan bireylerin nispi gelir pozisyonlarını önemli bir şekilde biçimlendirebilecekleri düşüncesi hâkimdir. İkincisi ise eşitsizliğin önceden tayin edildiği kutsal kitapları ileten kaderci teorilerdir. İnanç tabanlı teoriler, eşitsizliğin gönüllü seçimin sonucu olduğuna inanan muhafazakâr iktisatçıların seçim teorilerinden, eşitsizliğin sosyal sıralamayı değiştirerek azaltılabileceğini ifade eden liberal ve radikal iktisatçıların miras ve kurumsal teorilerine kadar çeşitlenmektedir. Sözü edilen kaderci grup da üçe ayrılabilir. Bunlar kazanç eşitsizliklerinin temel belirleyicisinin genetik olduğunu ifade eden yetenek teorileri, eşitsizliklerin değiştirilemeyen fırsat, şans ve stokastik faktörlerden kaynaklandığı varsayan teoriler ve gelir eşitsizliğini, kazanç kapasitesinde önemli bir faktör olan yaş etkeninden dolayı kaçınılmaz gören yaşam döngüsü teorileridir (Sahota, 1978: 2).

Sahota(1978) dağılımı teorilerini; yetenek teorisi, stokastik teori, bireysel seçim teorisi, insan sermayesi teorisi, eğitim eşitsizliği teorileri, miras teorisi ve yaşam döngüsü teorisi olarak ele almaktadır (Sahota, 1978: 2).

Söz konusu teorilerin tam ve net çizgilerle birbirlerinden ayrıldıkları söylenemediğinden çalışma insan sermayesi modeli değişkenleri özelinde yürütülecek olmasına karşın kişisel gelir dağılımını ve kişisel gelir dağılımı teorilerini bir bütün olarak kapsam dâhilinde tutmayı amaçlamaktadır.

1.2.2.1. Yetenek Teorisi

Yetenek Teorisi, en eski kişisel gelir dağılımı teorisidir. Teorinin kökeni, John E. Cairnes'in sosyal, yasal, kalıtsal ve diğer engeller sebebiyle ortaya çıkan “rekabetçi olmayan gruplar” doktrinine dayandırılabilir. Bu görüş, 1869 yılında Francis Galton ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. Galton vd.'ye göre işçilerin verimlilikleri farklıdır ve bu sebeple kazançlarındaki farklılıklar, yeteneklerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Burada zihinsel ve fiziksel yeteneklerin normal dağıldığına inanılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu gelirlerin de normal olarak dağılmasıdır. Ancak bu bulgular istatistiksel olarak desteklenmemektedir. 1897 yılında Pareto ilk kez gelirin log-normal dağıldığını ve eğriliğin sağa yassı bir kuyruğa sahip olduğunu, yani eşitsiz bir gelir dağılımı olduğunu ispat etmiştir. O zamandan beri iktisatçılar yetenek ve gelirin dağılımı arasındaki çelişkiyi uzlaştırma ve açıklama ile ilgilenmişlerdir (Sahota, 1978: 7).

Yetenekler kalıtsal ve çevresel faktörler tarafından belirlenir ve özellikle erken çocukluk dönemindeki çevre, yetenekler için önemlidir. Bilimsel araştırmalar zihinsel

yeteneklerin önemli bölümünün genetik faktörler tarafından belirlendiğini tespit etmişlerdir (Jensen, 1969: 72). Bu yönüyle gelir dağılımını kişilerin fiziksel ve zihinsel yeteneklerindeki farklılıklar ile açıklamaya çalışan yetenek teorisi kaderci teoriler sınıflandırmasında değerlendirilebilir.

1.2.2.2. Stokastik Teori

Dağılımın en eski ve hala popüler teorilerinden biri olan stokastik teoride gelir dağılımının çarpık şekli, esasen kısmet, şans ve rasgele ortaya çıkan faktörlerden kaynaklanmaktadır. Sözü edilen teorinin özünde herhangi bir nesilde başlangıçta gelir ve servet mükemmel bir şekilde eşit dağılıyorsa bile, stokastik kuvvetlerden dolayı eşitsizliğin ortaya çıkabileceği ifade edilir. Stokastik Teori ilk kez 1931 yılında, Robert Gibrat tarafından merkezi limit teorisinin öncüsü olan “oransal etki yasası” (law of proportinate) üzerine formüle edilmiştir (Sahota, 1978: 7).

Gelir dağılımının belirli bir model çerçevesinde oluşturulduğu bu teoride M_0 ortalama ve V_0 varyans olmak üzere, bireysel gelirler zamanla “fırsat” ve “şans” sonucunda rasgele artış ve azalışlara maruz kalmaktadır. v_t , t yıllık gelir değişimin varyansını göstermekteyken bu durumda değişimler etkiledikleri gelir seviyeleriyle ilişkisizdirler. n sonsuza giderken $(t + n)$ zamanında gelir dağılımının varyansı $V_n = V_0 + \sum_{t=1}^n v_t$, $(n \rightarrow \infty)$ şeklindedir. Herhangi bir v_t , $\sum v_t$ ile karşılaştırıldığında ya da benzer şekilde V_0 da V_n ile karşılaştırıldığında çok küçük olacaktır. Bu koşullar ile olasılık teorisi zaman içerisinde gelir dağılımının, dağılımın ilk haline bakılmaksızın normale yaklaşacağını garantilemektedir. Kişisel gelir dağılımları normal veya simetrik dağılmazlar; ancak gelirin logaritmasının dağılımı simetrik ve kabaca normale yaklaşmaktadır. Açıklanan tesadüfi şok süreci, eğer gelirin kendisinden çok gelirin logaritmasına uygulanırsa, log-normal dağılıma neden olmaktadır. Bunun sonucu uygun varsayıma göre, tesadüfi şok mutlak değişimden çok nispi ya da yüzdesel gelir değişimlerini içermektedir. Bu değişimler ise gelir seviyelerinden bağımsızdır (Kırır, 2011: 49).

1.2.2.3. Bireysel Tercih Teorisi

Bireysel Tercih Teorisi gelir dağılımının optimize edilme modelidir. İnsan sermayesi modelinin ön çalışması niteliğinde olan teori, 1953 yılında Friedman tarafından ortaya konmuştur. Sözü edilen teoriye göre, nakdi gelir, nakdi olmayan avantajlar ve zaman içindeki nakdi gelir, önemli ölçüde kişilerin fırsatlar arasında yaptıkları tercihler tarafından

belirlenir. Geleceğin belirli olmaması sonucunda ortaya çıkacak risk faktörü karşısında, kişilerin tutumları farklılık gösterir. Böylece kişilerin gelirlerinde de farklılıklar meydana gelir (Sahota, 1978: 10).

Bireysel tercihler gelir dağılımını iki farklı yolla etkileyebilir. Bunlardan ilkinde göre parasal gelirden farklılıklar, bu gelirlerin elde edilmesine bağlı olan ve parasal olmayan avantajları ve dezavantajları tazmin edebilir. Örneğin zor olan bir iş, daha kolay olan bir işten daha fazla kazandırmalıdır. Çekici olmayan bir bölgedeki gelirler kolaylıkla ulaşılabilen çekici yerlerden daha fazla olmalıdır. Bu bağlamda parasal gelirden farklılıklar reel gelirden eşitlik oluşturmak için gereklidir. İkinci yol da ise bir kişinin sahip olduğu alternatifler, vaat edilen gelir düzeyleri için farklıdır. Bu yüzden kişinin alternatifler arasından seçimi aldığı riske bağlıdır. Riskten kaçınan ve riski seven insanlardan oluşan iki topluluğun üyeleri için kullanılabilir olan alternatiflerin aynı dizilerine izin verdiğimiz takdirde, riske bakış açısındaki farklılık aynı alternatiflerden farklı seçimler ortaya çıkaracaktır. Sigortacılık birinci toplulukta yani riski sevmeyen tarafta, ikinci toplumda ise şans oyunları önemli bir endüstri olacaktır. Sonuç olarak iki toplumda da gelir farklılıkları olacaktır. Ancak risk almayı sevmeyen toplumda gelir eşitsizliği riski seven toplumdaki daha az olacaktır (Friedman, 1953: 278).

1.2.2.4. Beşeri Sermaye Teorisi

Kişisel gelir dağılımında meydana gelen eşitsizlikler eğitim, yetenek, yaş, cinsiyet, meslek ile diğer ekonomik ve sosyal faktörlerdeki farklılıklar tarafından etkilenebilmektedir. Beşeri sermaye teorisine göre, işgücü heterojen olup insanlar birbirlerinden farklı özelliklere sahiptirler. Bireylerin farklı özelliklere sahip olmalarının kaynağı ise kişisel insan sermayelerini farklı düzeylerde geliştirmiş olmalarıdır. Kişisel gelişmişliğe dayanan bu farklılıklar, bireylerin verimliliklerinin de farklı olması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla firmalar farklı nitelik ve verimlilikteki kişilere farklı ücretler ödeyecekler ve bu durum da gelir farklılıklarının oluşmasına neden olacaktır (Ünal, 1991: 750).

Beşeri Sermaye Teorisi, Adam Smith'e kadar dayandırılabilir. Smith'e göre, işçilerin ücretleri işi öğrenmenin pahalılığı ve zorluğu ya da kolaylığı ve ucuzluğu tarafından etkilenir (Smith, 1776: 84). İnsan sermayesi teorisinin modern hali Theodore W. Schultz'den etkilenen Chicago okulu tarafından geliştirilmiş ve yapılandırılmıştır. Başlangıçtan itibaren araştırmacılar birbirini bütünleyen iki cephe ile teoriye odaklanmışlardır. Bir tarafta verimlilik ve büyümenin kaynağını analiz etmek için insan sermayesinin çerçevesini

kullanan Shultz, Denison, Griliches ve onların takipçileri, diğer tarafta ise genel modele ve insan sermayesinin bir model olarak kazanılmasına odaklanan Becker, Mincer ve takipçileri, söz konusu teorinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Sahota, 1978: 11).

Genel hatlarıyla kişisel kazancın, alınan eğitim ya da insan sermayesini geliştiren deneyim gibi çalışma süresince elde edilen yetenekler yoluyla gelişen insan sermayesine bağlı olduğunu ifade eden beşeri sermaye teorisi çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

1.2.2.5. Eğitim Eşitsizliği Teorisi

1960'ların başında araştırmalara konu olan teoriye göre, aynı okullarda okuyan kişiler arasında dahi eğitim anlamında eşitsizlikler ortaya çıkabilir. Joseph McV. Hunt'un 1961 yılında yaptığı çalışmaya göre, genel sosyoekonomik durum ve zeka, eğitilebilirliğin temel kaynaklarıdır (Sahota, 1978: 20). Bir diğer deyişle bireylerin yetenekleri, aile yapıları, buldukları çevre, gibi faktörler öğrenciler aynı sınıflarda okusalar bile, öğrencilerin eğitilebilirlikleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. 1964 yılında Samuel Kirkin, 1966 yılında H. C. Haywood ve 1964 yılında J. T. Tapın yaptıkları çalışmalar, Hunt'un bu görüşünü doğrular niteliktedir. 1964 yılında B. Bloom ve Chicago'daki takipçileri bu analizi kuvvetlendirecek çalışmalar yapmışlardır. Onlara göre çocuğun evi ve içinde bulunduğu diğer çevresel faktörler, çocuğun yeteneğini, sosyal ve genetik faktörlerden çok daha fazla etkilemektedir (Kırer, 2011: 51).

1972 yılına kadar yapılan çalışmalarda sosyal çevrenin eğitim üzerine etkisi, eğitim eşitsizliğinin niteliği, eğitimin birey üzerindeki etkisi gibi konular üzerinde durulurken, yoksulluk karşıtı politikalar desteklenmiş ve uygulanan politikaların eğitimde fırsat eşitsizliğini ortadan kaldıracığı vurgulanmıştır. Uygulanan politikalar gelir eşitsizliğinin azaltılmasına küçük katkılar yapmış olsa da, 1972'de Cristopher Jencks öncülüğünde bir grup bilim adamı tarafından yapılan çalışmayla gelir eşitsizliği ve eğitim eşitsizliği arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu beklentileri boşa çıkmıştır.

C. Jencks ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre; aile çevresi, bilişsel yetenek, okul kalitesi eğitim eşitsizliği üzerine önemli etkiye sahip değildir. Dolayısıyla bu faktörler eğitim başarısı ve işteki statü açısından gelir eşitsizliğini önemli bir biçimde değiştirmemektedir. Ayrıca devlet müdahalesi olmaksızın iktisadi başarı büyük ölçüde şans ve özel yetenekler tarafından etkilenir. Sonuç itibarıyla ekonomi politikaları ve

özellikle gelirin yeniden dağılımı için üretilen politikalar, eğitim eşitsizliğine etki etmemektedir (Jencks, 1973: 1524).

1.2.2.6. Miras Teorisi

Daha önce incelenmiş olan teoriler genel olarak kazanılmış gelirler üzerinde durmuştur. Miras teorisinde ise söz konusu gelir, miras gibi havadan kazanılmış veya mülk üzerinden elde edilmiş şekliyle ele alınmaktadır. Son yüzyılda bu tür gelirlerin tüm dağılım içerisindeki payı azalsa bile daha eşitsiz bir dağılıma sebep oldukları gözlenmektedir. Teoriye göre mülkiyeti ebedileştirmenin kaynağı mirastır. Bu yüzden mülkiyet dağılımının analizini içermeyen teori sadece kısmi bir bakış açısı sunar. Mirasın kişisel gelir dağılımı teorilerindeki biçimsel ele alınışı Meade'nin 1964 yılında çalışmaya dayandırılabilir. Teori, Cambridge geleneğinde ve mülkiyetin dağılımsal etkileri ve sermaye mirasının analiz edildiği Cambridge fonksiyonel dağılım teorisinin tarihsel kavramları içerisinde düşünülmektedir (Sahota, 1978: 22).

Teoride mirasa konu olan madde sadece miras bırakma yoluyla değil aynı zamanda biriktirme yoluyla da elde edilebilir. Dolayısıyla miras da sadece materyal formda düşünülmemelidir. Maddi mirasın yanı sıra beşeri sermaye de miras olarak bırakılabilmektedir. Beşeri sermaye mirası, genetik miras ve kültürel sermaye olarak ayrılabilir. Buna göre, “materyal miras”, “genetik miras” ve “kültürel miras” olmak üzere üç alt başlığın olduğu söylenebilmektedir (Johnson, 1973: 55).

Sonuç olarak miras hangi sınıflandırmada değerlendirilirse değerlendirilsin gelir dağılımına taraf olan bireyler için, gelirler arasındaki farkı artıran bir etmendir. Materyal miras olarak isimlendirilen maddi bir değer doğrudan kişisel geliri artıran bir faktördür. Buna ilaveten genetik miras ve kültürel miras beşeri sermaye teorisinde ifade edildiği üzere kişinin verimliliğini artıracak ve karşılığında daha fazla gelir elde etmesi sonucunu doğuracaktır. O halde materyal mirasın gelir dağılımına doğrudan etki edeceğini ve genetik miras ve kültürel mirasın ise gelir dağılımı üzerine dolaylı etkiye sahip olacağını söyleyebiliriz.

1.2.2.7. Yaşam Döngüsü Teorisi

Endüstriyel toplumlarda, bireylerin kazançlarının belirli bir yaşa kadar artan bir seyir izlediği ve daha sonra emeklilik yaşlarına yaklaştıkça gelirin azaldığı gözlemlenmiştir. Toplum durağan demografik bir yapıya sahip olsa bile bu değişimler temel iki faktöre bağlıdır. Bunlardan ilki, tamamen yaş deneyimidir. Diğeri ise tercihlerin farklılıkları,

işbaşında eğitim fırsatları ve bireyin kendisine yatırımı ile birlikte değişme eğiliminde olmayan ve formel olmayan gelir dalgaları arasındaki seçimleridir. Bundan dolayı belirli bir dönemde yapılan ölçümlerde, gelir eşitsizliklerinin artması doğal olarak karşılanabilir. Bu bağlamda yaşam döngüsü içerisindeki gelire göre ölçülen eşitsizlik, zamanın herhangi bir anındaki gelire göre ölçülen eşitsizliğe nazaran daha sağlıklı bir yöntemdir (Sahota, 1978: 25).

Ayrıca bireyler yaşam döngüsü içerisinde bilgi, tecrübe, kabiliyet ve fiziksel yapısının sürekli değişiyor olması yönüyle de değerlendirilebilir. Kişi belirli bir yaşa kadar pozitif yönde gelişen nitelikleri sayesinde artan bir verimliliğe sahip olacak dolayısıyla daha fazla gelir elde etme imkânı bulacaktır. Ancak söz konusu yaş düzeyi geçildikten sonra kişinin bilgi ve tecrübelerindeki olumlu seyir devam etse dahi, bedensel yapısı, sağlığı ve birçok diğer faktör verimliliği azaltıcı bir etki doğuracaktır. Söz konusu döngü doğal bir düzenin sonucudur.

1.3. Gelir Dağılımının Ölçülmesi

Gelir dağılımının ölçülmesi ekonomiler için önemli hususlardan birisidir. Dolayısıyla gelir dağılımını ölçmek adına birçok yöntem geliştirilmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken mevzu, ölçülen gelirin dağılım miktarı olmadığıdır. Söz konusu eylem gelir dağılımındaki eşitlik ve eşitsizlik durumunun tespit edilmesidir. Gelir dağılımının ölçülüp, sayısal olarak ifade edilmesinde istatistiki metotlar kullanıldığından, gelir dağılımı istatistiki bir konu olarak düşünülebilir. Ancak sonuçları itibariyle tartışmasız bir biçimde iktisadın inceleme alanındadır. Kullanılan ölçüm metodu elde edilen sonuçların doğruluğu ve uygunluğu açısından önem arz ederken ve elde edilen sonuçlar, refah karşılaştırmaları, bölgesel ve dönemsel gelir dağılımı karşılaştırmaları, gelir dağılımının mutlak eşitliğe yakınlığı ve gelir dağılımının izlediği seyir gibi araştırma konuları açısından önemlidir.

Gelir dağılımı ölçütleri iki sınıfta incelenir. Bunlardan ilki sosyal refah kavramı ile ilgilenmeyen, ölçümleri aritmetik ve geometrik ifade eden pozitif ölçüm metotlarıdır. İkinci ölçüm yöntemi eşitsiz dağılımdan kaynaklanan fakirliğe ve sosyal refaha dayanan normatif ölçümdür.(Sen, 1973: 24).

Çalışmada normatif ölçüm metotları dışlanmış, yalnızca seçilmiş bazı pozitif ölçüm metotları incelenmiştir. İnceleme sırasına göre bu ölçüm metotları; değişim aralığı, göreceli

ortalama mutlak sapma, görelî varyans, Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Kuznets katsayısı, yüzde paylar analizi, eşdeğerlik ölçęi ve Theil endeksidir.

1.3.1. Değişim Aralığı

Gelir dağılımının değişim aralığı yöntemiyle ölçülmesi eski ve işlevsel olmayan bir metottur. En yüksek gelir düzeyi ile en düşük gelir düzeyinin mukayese edilmesine dayanır ve iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı olarak tanımlanır. Bu ölçütün ihmal ettiği nokta ekonomide herkesin uç değerlerde olmadığı ve uç değerler arasındaki gelir dağılımında ölçülmesi gerekliliğidir (DPT, 2001: 5).

$$\sum_{i=1}^n y_i = n \cdot \mu$$
$$E = (maxY - minY) / \mu$$

Değişim aralığının yukarıdaki verilen formülünde *maxY*, maksimum geliri, *minY* minimum geliri ve μ ise ortalama geliri temsil etmek üzere, *E* olarak ifade edilen aralık değeri elde edilecektir. *E* değerinin sıfır olması ancak payın sıfır olması ile mümkün olacaktır. Bu durumda maksimum gelir ile minimum gelir farkının sıfır olması anlamına gelir. Dolayısıyla gelir dağılımında mutlak eşitlik söz konusudur. Gelirin tümünün tek bir kişinin elinde bulunması durumu ise $n=E$ olacağından mutlak bir eşitsizlik söz konusudur.

1.3.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma

Bir diğer gelir dağılımı ölçütü olan görelî ortalama mutlak sapmada, her bir gelir düzeyinin ortalama gelirden mutlak farklarının toplamı alınıp, elde edilen toplam değeri ise toplam gelire oranlanmaktadır.

$$GOMS = \frac{\sum_{i=1}^n |Y_i - \mu|}{\mu \cdot n}$$

Görelî ortalama mutlak sapma yukarıdaki şekilde formüle edilir ve *Y_i* bireysel geliri, μ ortalama geliri temsil etmektedir. *n* sayıdaki gelir düzeyi, ortalama gelir ile karşılaştırılır. Söz konusu sonuç sıfıra eşit olursa bu tüm gelirlerin eşit dağıldığı sonucun doğurur. Dolayısıyla sonuç sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizlik durumunun azaldığından bahsedilebilir. Bu ölçüm yönteminin sonucun ortalamanın altında veya üstünde olan

kişilerin gelir transferlerinden etkilenmemesi eksik kalan yönlerindedir (Allison, 1978: 868).

1.3.3. Göreli Varyans

Varyans, dağılım sonucu meydana gelen her bir gelir düzeyinin, dağılım ortalamasından ne kadar uzakta olduğunun tespit edilmesi için kullanılabilir. Öyleyse varyans gelir dağılımı açısından söz konusu gelir düzeylerinin ortalamadan sapmalarının değerini ölçen bir yöntem olarak ifade edilebilir (Özdemir, 2017: 85).

$$V = \frac{\sum_{i=1}^n |Y_i - \mu|^2}{n}$$

Varyans katsayısı Y_i gelir düzeylerini, μ gelir ortalamasını ve n kişi sayısını temsil etmek üzere yukarıdaki şekilde yazılabilir. Varyansın gelirlerin ortalama etrafındaki dağılımını ölçme yönüyle, gelir dağılımlarını karşılaştırmak için kullanılabilir görülmektedir. Fakat varyans ölçekten bağımsız olmayacaktır. Yani herkesin geliri aynı düzeyde arttığında sabit kalmayacaktır. Dolayısıyla varyans sağlıklı bir yöntem olmayacaktır. Varyans ortalama gelir düzeyine bağlıdır ve formülünde kare alma unsurunu barındırmaktadır. Bu nedenle varyansı, gelir dağılımını aritmetik ortalamasının karesine bölerek göreli varyans elde edilir. Göreli varyans ölçütü, ölçekten bağımsızlık şartını sağlar. Buna göre göreli varyans, standart sapmanın aritmetik ortalamaya bölünmesiyle bulunan değişkenlik katsayısının karesine eşittir (TÜSİAD, 2000: 180).

$$GV = \frac{\sum_{i=1}^n (Y_i - \mu)^2}{n \cdot \mu^2}$$

Göreli varyans ise yukarıdaki biçimde formülleştirilmiştir ve ölçeğin değeri arttıkça gelir dağılımında eşitsizliğin artacağı sonucuna varılır.

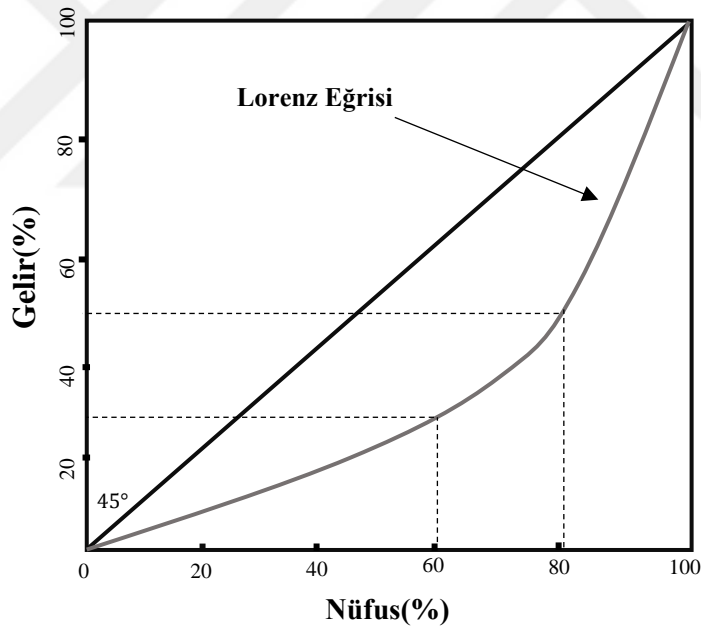
1.3.4. Lorenz Eğrisi

Yatay ekseninde hane halklarının kümülatif yüzdesinin ve dikey ekseninde gelirin kümülatif yüzdesinin yer aldığı yaygın gelir dağılımı grafiği olan Lorenz eğrisi 1905 yılında Amerikalı iktisatçı Max Otto Lorenz tarafından geliştirilmiştir (Case vd., 2016: 364). Gelirin kümülatif yüzdesinin bulunduğu dikey eksen ve nüfusun kümülatif yüzdesinin bulunduğu yatay eksene ilaveten üzerinde gelirin mutlak eşit dağıldığı bir diagonal içerir.

Lorenz eğrisinde nüfusun yüzde kaçının, gelirin yüzde kaçına sahip olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılır. Bu amaçla nüfus beş eşit parçaya bölünüp en fakir yüzde yirmiden en zengin yüzde yirmiye doğru bir sıralama yapılır. Sıralanan nüfus gruplarının gelirden aldıkları pay hesap edilir.

Orijinden çıkan 45°'lik diagonal üzerinde mutlak eşitlik söz konusudur. Şöyle ki üretilen gelirin yüzde 20'lik dilimine yine nüfusun % 20' lik kısmının sahip olması durumunu ifade eder. Aynı şekilde toplumun %60'ının yine gelirin %60'ına sahip olduğu görülmektedir. Lorenz eğrisinin diğgonele eşit olması nüfusun bölünen tüm yüzdelik dilimlerinin üretilen gelirden aldıkları payın eşit olduğu anlamına gelir. Lorenz eğrisini mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça gelir dağılımında eşitlik derecesi artmaktadır. Aynı şekilde Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik eğrisinden uzaklaşması gelir dağılımında eşitsizliğin derecesinin arttığını ifade eder.

Şekil 3: Lorenz Eğrisi

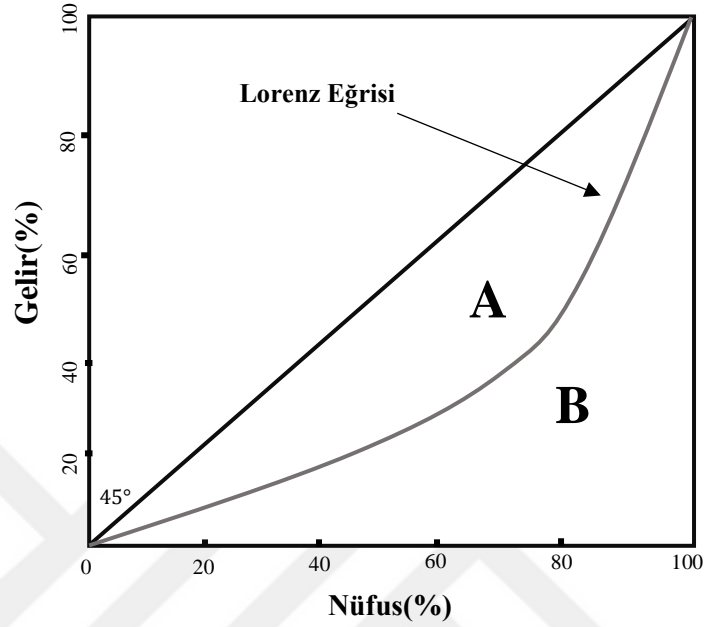

1.3.5. Gini Katsayısı

Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan en yaygın yöntemlerden biri Gini katsayısıdır. Gini katsayısı İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından 1912 yılında geliştirilmiş ve ismini de ilgili istatistikçiden almıştır. Gini katsayısı veri bir gelir dağılımının mutlak eşitlik veya eşitsizliğe ne ölçüde yakınlık gösterdiğini saptayan ölçüm metodudur (Seyidoğlu, 2002: 231). Gini katsayısı Lorenz eğrisine dayanır. Katsayı Lorenz eğrisinde

mutlak eşitlik doğrusu olarak ifade edilen diagonal ile Lorenz eğrisi arasındaki alanının, mutlak eşitlik doğrusunun oluşturduğu tüm üçgen alanına oranı olarak hesap edilir.

Şekil 4: Lorenz Eğrisinden Gini Katsayısının Elde Edilişi

$$G = \frac{A}{A+B}$$

A: Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan bölgenin alanı

A+B: Mutlak eşitlik doğrusu altında kalan tüm bölgenin alanı

G: Gini Katsayısı

Gini katsayısı matematiksel olarak ifade edildiği zaman 0 ile 1 arasında değerler alacaktır. Katsayının 1'e yaklaşması A ile ifade edilen alanın büyümesi anlamına gelmektedir. Yani Lorenz eğrisi daha köşeli bir hal alma eğilimine girer. Bu da eşitsizliğin arttığının göstergesidir. Yani en zengin %20 lik nüfus dilimi gelirin daha da fazlasını alacaktır. Sonuç itibariyle Gini katsayısının büyümesi yani 1'e yaklaşması gelir dağılımının bozulduğu anlamına gelir. Gini katsayısının 0'a yaklaşması ise A alanın küçülmesi olarak ifade edilir. Bu durumda lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna daha yakın konumlanır. Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusu ile çakışık vaziyette olduğu durumda ise Gini katsayısı 0 değerini alır ve ilgili ekonomide gelir dağılımında mutlak eşitliğin olduğundan söz edilebilir.

Gini katsayısının Lorenz eğrisi yardımıyla bulunmasının yanı sıra bazı farklı ifade şekilleri de vardır.

$$\bullet G = \frac{1}{\mu 2n^2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |Y_i - Y_j|$$

G: Gini katsayısı

Y_i : i. hanenin geliri

Y_j : j. hanenin geliri

μ : Gelir dağılımının aritmetik ortalaması

n: kişi sayısı

olarak ifade edilebilir (Polat, 2007: 12).

$$\bullet G = \frac{\left[\frac{1}{N^2} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^N |Y_i - Y_j| f(Y_i) f(Y_j) \right]}{2\bar{Y}}$$

G: Gini katsayısı

Y_i : i. grubun toplam geliri

Y_j : j. grubun toplam geliri

$f(Y_i)$: i. grubun çokluğu

$f(Y_j)$: j. grubun çokluğu

N: Birim sayısı

\bar{Y} : Gelirin aritmetik ortalaması

TÜİK tarafından Gini hesaplamalarında kullanılan katsayı ifadesi ise yukarıdaki şekilde ifade edilmektedir (TÜİK, 2008: 57).

1.3.6. Kuznets Katsayısı

1971 Nobel ekonomi ödülü sahibi Rus asıllı iktisatçı ve istatistikçi Simon Kuznets 1955 yılında yayınladığı Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği adlı makalesinde büyümenin ilk evrelerinde belirli bir aşamaya kadar gelir eşitsizliğinin artacağını, ilgili aşamadan sonra ise gelir eşitsizliğinin artık artış göstermeyeceğini, daha sonraları ise azalmaya başlayacağını ifade etmiştir (Kuznets, 1955: 4). Kuznets hipotezi olarak isimlendirilen büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ters yönlü ilişki Kuznets eğrisi veya ters u eğrisi olarak bilinen eğri ile görselleştirilebilmektedir.

Kuznets katsayısı tarım ve tarım dışı olmak üzere iki sektöre göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütüdür. Katsayı yalnızca iki sektörlü ekonomilerde çalışmaktadır. Kuznets

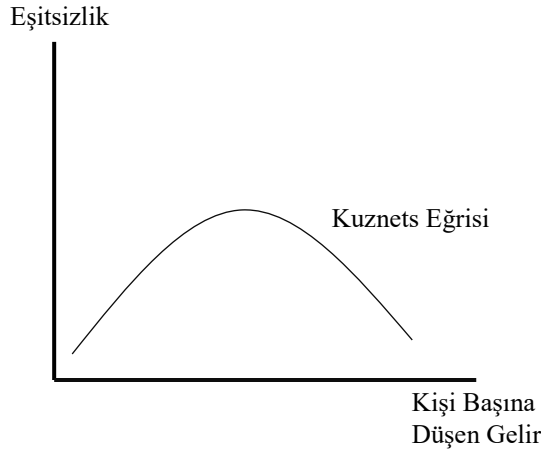
katsayısı toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel yüzde dağılımına dayanan bir ölçüttür. Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerinin her sektörün işgücü içindeki payı ağırlılandırılarak toplamı sektörel ortalama ücretler arasındaki eşitsizliğin ölçüsü olarak kullanılır (Anand ve Kanbur, 1993: 26). Söz konusu iki sektörlü ekonomi için 0 ile 1 arasında değer alan Kuznets katsayısı sektörel ortalamanın ülke ortalamasına eşit olması durumunda 0'a eşit olacaktır. Toplam çıktının tek bir sektör tarafından üretiliyor ve ilgili sektörün toplam istihdam içindeki payı önemsenmeyecek kadar çok küçükse katsayı değeri 1'e eşit olacaktır. Açıklamadan anlaşılacağı üzere Kuznet katsayısının 0'a yaklaşması gelir dağılımında eşitliğin arttığının, 1'e yaklaşması ise gelir dağılımında eşitliğin bozulduğunun göstergesidir. Y_i , i'ninci sektörün istihdamdaki payını, X_i , ise i'ninci sektörün üretimdeki payını temsil etmek üzere Kuznets katsayısı aşağıdaki formülle ifade edilebilir.

$$K = Y_i \left[\left(\frac{X_i}{Y_i} \right) - 1 \right]$$

Kuznets'e göre yüksek istihdam düzeyine sahip olmasına karşın düşük bir verim düzeyi olan, tarım sektöründe üretilen gelir seviyesi düşüktür. Bunun bir sonucu olarak daha eşit bir dağılımdan bahsedilecektir. Tarım dışı sektörde ise teknolojik ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak yüksek verimlilik ve yüksek gelirler söz konusudur. Yine bu duruma bağlı olarak gelir eşitsizliği tarım dışı sektörlerde daha fazladır (Kuznets, 1955: 16).

Büyümenin ilk aşamalarında yüksek gelir ve verimliliğin etkisiyle birlikte tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle işgücü transferi gerçekleşecektir. Hali hazırda ilgili sektörlerde çalışan işgücünün verimlilik avantajı yeni işgücü karşısında bir gelir avantajına da dönüşecektir. Belirli grupların elinde toplaman sermaye ve işgücü hareketleri gelir eşitsizliğini arttıracaktır. Büyümenin belirli bir aşamasından sonra tarım sektörünün de işgücü içindeki payının düşmesiyle birlikte gelir eşitsizliği azalmaya başlayacak ve toplumdaki bireylerin gelirleri birbirlerine yakınlaşacaktır (Kuznets, 1955: 4). Belirli bir aşamadan sonra, ekonomik büyüme ile gelir eşitliği arasında ters yönlü bir ilişki ortaya çıkacak söz konusu ters yönlü ilişki Kuznets'in ters u eğrisi ile ifade edilecektir.

Şekil 5: Kuznets'in Ters U Eğrisi

1.3.7. Yüzde Paylar Analizi

Kişisel gelir dağılımı ölçümünde kullanılan bir diğer yöntem yüzde paylar analizidir. Yüzde paylar analizi yüzde 20'lik fert/hanehalkı gruplarının toplam gelirden aldıkları paylara göre; “Son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay/ İlk yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay” formülünden hesaplanarak, geliri daha yüksek olan son yüzde 20'lik grubun, geliri düşük olan ilk yüzde 20'lik gruba göre toplam gelirden kaç kat daha fazla pay aldığını göstermektedir (TÜİK, 2008:59).

Yüzde 1, 5, 10 ve 20'lik gruplara göre hesaplanabilen analizde TÜİK yüzde 20'lik grupları kullanmaktadır. P80/20 olarak ifade edilen yüzde paylar analizinde en yüksek gelir grubunun en düşük gelir grubundan kaç kat daha fazla gelir elde ettiği sonucuna ulaşılır. Dolayısıyla ilgili sonuç büyüdükçe gelir dağılımında eşitlikten uzaklaşılır.

1.3.8. Eşdeğerlik Ölçeği

Bireysel gelir dağılımını dikkate alan ve gelirden toplulaştırmaya giden yani ailenin veya grubun gelirini dikkate alan yöntemlerin aksine hanehalkı veya grup içerisinde gelirin dağılımını da dikkate alan ölçüm yöntemidir.

Gelir eşitsizliğinin bireysel gelirler arasındaki farklardan yola çıkarak hesaplandığı göz önünde bulundurulursa hanehalkı düzeyinde toplanan gelirlerin bireysel gelire dönüştürülmesi gerekir ve bunu toplam hane gelirini hanenin birey sayısına bölerek bulmak sağlıklı bir yöntem değildir. Hanedeki yetişkin çocuk bileşimlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çünkü çocuklar ve yetişkinlerin tüketim kalıpları

birbirinden çok farklıdır ve hane gelirinin mutlak bir eşitlik içerisinde haneye dağılması beklenmez. Dolayısıyla eşdeğerlik ölçeği olarak isimlendirilen bazı katsayılar kullanılarak hanehalkı fertlerinin tamamı yetişkine çevrilir. Hanehalkı toplam yıllık kullanılabilir geliri hanehalkının eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne bölünerek, o hanehalkı için eşdeğer fert başına düşen diğer ifadeyle eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri hesaplanmaktadır (TÜİK, 2016).

İlgili ölçeklendirme için OECD referans ölçeği aile reise 1, anne dâhil 14 yaşından büyük tüm fertler 0,5 ve 14 yaşın altındaki tüm fertler 0,3 katsayıları ile çarpılarak eş değer kullanılabilir kişi geliri elde edilir (Özdemir ve İslamoğlu, 2016: 91). İlgili yöntem gelir eşitsizliği ölçümünden ziyade kullanılan eşitsizlik ölçümlerinde dikkate alınan kişi gelirinin eşdeğer hale getirilmesini amaçlar.

1.3.9. Theil Endeksi

1967 yılında Henry Theil tarafından, ekonomik birimler arasında, bilgi aktarımı esnasında meydana gelen kayıpların ölçümü için geliştirilmiş olmasına rağmen daha sonraları ekonomik alandaki eşitsizlikleri ölçmek için de kullanılmıştır. Çeşitli alanlarda çeşitli amaçlarla yaygın bir kullanım alanına sahip Theil entropi endeksi genel olarak bölgeler arası gelir dağılımı kıyaslamalarında kullanılmaktadır. x_i , i bölgesinin GSYH'dan aldığı payı q_i , i bölgesinin toplam nüfustan aldığı payı ifade etmek üzere Theil endeksi aşağıdaki formülle hesaplanabilir ve indeks değeri 0 ile 1 arasında bir değişkendir. İndeksin 0'a eşit olması durumunda, her bölgenin nüfustan ve gelirden aldığı payın eşit olduğu ve mutlak eşitlik durumunun olduğunu ifade ederken indeksin 1'e eşit olması mutlak eşitsizlik anlamına gelir (Öztürk, 2005: 99).

$$T = \sum_i^n x_i \cdot \log\left(\frac{x_i}{q_i}\right)$$

1.4. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Gelir dağılımı teorileri bireysel ve fonksiyonel düzeyde incelenmiştir. Bu inceleme gelir dağılımını etkileyen faktörlerle ilgili bir çerçeve oluşturmuştur. Ancak konunun önemi gelir dağılımını etkileyen faktörlerin ayrı birer başlık altında incelenmesini gerekli kılmıştır. Çalışmada gelir dağılımını etkileyen faktörler iki ana başlık halinde incelenmektedir. Ekonominin ve toplumunun içinde bulunduğu koşulların etkisini ifade eden yapısal faktörler

ilk ayırım olurken, uygulanan ekonomi politikalarının gelir dağılımına etkisi ikinci ayırım olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4.1. Gelir Dağılımını Etkileyen Yapısal Faktörler

Gelir dağılımı eşitsizlikleri birçok kaynaktan besleniyor olabilir. Ülkenin hali hazırdaki nüfus, istihdam ve eğitim durumu, kayıt dışı ekonomi, enflasyon, büyüme ve gelişmişlik düzeyi, gibi faktörler, bahsi geçen yapısal faktörlerden en dikkat çekicilerdir (DPT, 2001: 57). Dikkat edilmesi gereken husus, söz konusu yapısal faktörlerden bahsedilirken, bunların doğrudan eşitsizliğe neden olan faktörler olarak değil, gelir dağılımını etkileyen olgular olarak incelendikleri gerçeğidir.

1.4.1.1. Nüfus

Nüfus artışı diğer şartlar sabitken, kişi başına düşen hasılanın azalması anlamına gelir. Bu durum herkes için daha az gelir anlamına gelse de, nüfus artışı diğer şartların sabit olduğu varsayımı altında, eğitimde fırsat eşitliğini bozması, gelişmiş yörelere göçü artırarak enformel nüfus oluşturması, arazilerin parçalanıp verimliliği düşürmesi gibi yönlerden gelir dağılımını bozmaktadır.

Nüfus artışının ile gelir dağılımı üzerine olumsuz etkileri Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi ile doğrulanabilir. Doğal kaynakların aritmetik, nüfusun ise geometrik dizi şeklinde arttığını ve toplumda düşük gelire sahip olan kişilerin az çocuk sahibi olmaları gerektiğini ifade eden, Malthus yasası Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinin temel varsayımlarından birisidir (Özgüven, 2005: 99). Ricardo'ya göre nüfus arttıkça, ihtiyaçlar artacak, ihtiyaçların karşılanması için ekim alanları genişletilecektir. Bu durum toprak sahiplerinin üretilen gelirden daha fazla pay almaları sonucunu doğuracak, ayrıca artan nüfus işçilerin rekabetine sebep olacak ve ücretler aşağı doğru bir değişme gösterecektir. Dolayısıyla gelir dağılımında bozulmalar meydana gelecektir.

Nüfus artışı durumu, büyümenin nüfus artışına eşlik etmesi durumu incelemeye dâhil edildiğinde, gelir dağılımı üzerine nüfusun etkisi farklı yönlerden incelenebilir. Nüfus artışının büyüme üzerine olumsuz etkisi olduğunu söyleyenler olduğu gibi büyüme üzerine olumlu etkiler doğurabileceğini ifade edenlerde vardır. Bu olguya kötümser yaklaşanların en önemli dayanakları Malthus'un nüfus konusundaki görüşleridir. Bununla birlikte iyimserler, nüfusunun kıymetli bir varlık oluşturduğunu ve yaratıcı insan stokunu artırdığı için nüfus

artışının büyüme ve gelişmeyi olumlu yönde etkilediğini ifade ederler (Yalçınkaya ve Kaya, 2014: 166).

Sonuç olarak nüfus artışının gelir dağılımı üzerine etkisi ilk bakışta olumsuz olarak ifade edilebilir olsa da, büyüme üzerine nüfus artışının etkisi dikkate alındığında, söz konusu gelir dağılımı değişikliğinin yönü tam olarak tayin edilememektedir.

1.4.1.2. İstihdam Durumu

Bir ekonomideki gelir dağılımı eşitsizliği düzeyini belirleyen en önemli faktörlerden birisi hiç şüphesiz istihdam durumudur. İstihdam durumu farklı yönleriyle gelir dağılımı üzerine etkilidir. İlk bakış açısı kişilerin ekonomide üretilen gelirden pay almaları için üretim sürecinde yer alıyor olmaları gerekliliğidir. Üretim sürecinde herhangi bir rol alamama durumu işsizlik olarak ifade edilir. İşsizlik doğrudan gelir eşitsizliğini artıran bir faktördür (Rice ve Lozada 1983: 20). Ayrıca kişisel gelir dağılımı incelenirken, eş değerlendirme tekniği uygulanır. Yani hanehalkının geliri, fertler arasında belirlenmiş eş değerlendirme yöntemi ile dağıtılır. Dolayısıyla işgücünde olmayan kesimin yüksek oranda olması da gelir eşitsizliğini artırıcı bir faktördür.

İstihdam durumunun gelir dağılımını etkileyen diğer yönü işgücünün niteliğidir. Zira nitelik farkı ücret farklılıklarını beraberinde getirecektir. Dolayısıyla nitelikli olmayan bireyler daha az ücret alırken nitelikli kişiler daha yüksek gelir elde edeceklerdir. Bu da gelir dağılımı açısından bir eşitsizlik durumu meydana getirecektir (Tayyar, 2011: 49). Söz konusu ifade, nitelikli bireylerin daha yüksek ücret almaları gerekliliğinden hareketle, gelir eşitsizliği olarak yorumlanmayabilir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken husus, çalışmada bireylerin ne kadar gelir almaları gerektiği üzerine yoğunlaşmadığıdır. Çalışmanın ilgilendiği durum nitelik farkına bakılmaksızın, gelir düzeyleri arasındaki farklılıktır.

1.4.1.3. Kayıt Dışılık ve Enformel Sektör

Kayıt dışı ekonomi, ortaya çıkış yönü itibarıyla üç şekilde tasnif edilebilir. Bunlar vergi dairelerine bildirilmeyen gelirden oluşan beyan dışı ekonomik faaliyetler, değerinin altında bildirilen gelirden meydana gelen enformel ekonomik faaliyetler ve yasadışı ekonomik faaliyetlerdir (Önder, 2001: 242).

Kayıt dışı ekonominin gelir dağılımı üzerine etkisi ise vergiler ve ölçülemeyen gelirler yönüyledir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler sonucu gelir oluşturulacak ve oluşturulan

bu gelir vergiye konu olmayacaktır. Kayıt dışılığın gelir dağılımını bozucu ilk etkisi budur. Diğer taraftan fiyat kontrolleri kayıt dışı ekonomi tarafından saf dışı bırakılacak asgari ücret gibi uygulamalar geçerliliğini yitireceklerdir. Dolayısıyla düşük ücretli ve kayıtlı olmayan istihdam vasıtasıyla gelir eşitsizliği artacaktır.

1.4.1.4. Enflasyon

Gelir dağılımında eşitsizliğine etki eden bir diğer faktör, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen sürekli artış olarak ifade edilen enflasyondur. Enflasyonun gelir dağılımı üzerine etkisi dolaylı olarak ifade edilebilir ve enflasyonun beklenen ve beklenmeyen şeklinde sınıflandırılan niteliğine göre açıklanabilir.

Gerçekleşen ve beklenen enflasyon hadleri arasındaki fark olarak tanımlanan beklenmeyen enflasyon servetin ve gelirlerin gruplar arası transferine neden olabilir. Beklenmeyen enflasyon nominal varlık borçlarının reel değerlerinde azalmaya sebep olacağından, borçlular lehine gelir dağılımını değiştirecektir (Tayyar, 2011: 52).

Beklenmeyen enflasyonun gelir dağılımı üzerine bir diğer etkisi, çalışanlardan işverenlere gelir transferi veya işverenlerden çalışanlara gelir transferi şeklindedir. Toplu iş sözleşmelerinde taraflar, reel ücret düzeyinin, nominal ücret artış haddi ile beklenen enflasyon haddi arasındaki fark kadar artırılmasını kabul ederler. Fiili enflasyon haddinin beklenen enflasyon haddinden büyük çıkması, reel ücret artış düzeyini düşürerek, çalışanlardan işverenlere doğru gelir transferine neden olur. Öte yandan fiili enflasyon haddinin beklenen enflasyon haddinden düşük çıkması ise işverenlerden, çalışanlara gelir transferine neden olur (Ünsal, 2009: 104). Dolayısıyla beklenmeyen enflasyon gelir dağılımını bozucu bir etki ortaya çıkarmaktadır.

Beklenen enflasyonun gelir dağılımı üzerine etkisi olumsuzdur. Her ne kadar ekonomik karar birimleri, gerçekleşecek enflasyon düzeyini tahmin edip, önlemler almış olsalar da, enflasyon haddinde meydana gelecek artış vergi bozulmaları yoluyla gelir dağılımı üzerine etki edecektir. Nominal ücret düzeyinin artmasıyla, kişiler daha üst bir gelir düzeyine çıkmış varsayılacaklardır. Gelir üzerinden alınan vergilerin söz konusu olduğu durumda, daha üst gelir düzeyine daha yüksek bir vergi oranı uygulanacak, kişiler reel ücretlerinde herhangi bir artış olmamasına rağmen, daha fazla vergi ödemek durumunda kalacaklardır. Dolayısıyla kişilerden devlete gelir transferi meydana gelecektir. Bu durumda gelir dağılımını bozucu bir etki ortaya çıkaracaktır (Ünsal, 2009: 106).

1.4.1.5. Büyüme

Büyüme gelir dağılımı üzerine etkisi açısından sıkça tartışma konusu olmuş ve görüş birliği sağlanamamış konulardan birisidir. Klasikler büyümenin itici gücü olarak tasarrufları görürler. Yüksek kâr oranları daha yüksek bir tasarruf düzeyini doğurur. Tasarrufların artması ise yatırımları artırır. Yatırımlar tasarruflar tarafından belirlendiği için kapitalistlerden, işçi sınıfına doğru bir gelir transferi meydana gelecek ve tasarruf oranları azalacaktır. Bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir etki meydana getirecektir. Neo-klasikler tarafından da benimsenen bu görüşe göre ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında bir karşıtlık meydana gelmesi doğaldır. Tam istihdamın ancak istisnai bir durum olduğunu savunan Keynes ise eşitsiz gelir dağılımının tam istihdamın önündeki engellerden biri olduğunu ifade eder. Keynes'e göre gelir dağılımını eşitliğe yaklaştıracak uygulamalar tüketim eğilimini artırarak büyümeyi pozitif olarak etkileyecektir (Tayyar, 2011: 44).

Gelir dağılımı ve büyüme arasında dikkat çeken görüşlerden biri de Kuznets hipotezidir. Hipoteze göre gelişmenin ilk evrelerinde, gelir eşitsizliği artma eğilimi gösterebilir. Ancak hipotezde büyümenin ileri safhalarında gelir eşitsizliklerinin azalma eğilimine gireceğinin ifade edilmiştir. Söz konusu hipotez ampirik çalışmalarla tam olarak doğrulanabilmiş değildir.

Alesina ve Rodrik, 1994'te 1960-1985 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmada gelir dağılımı ve büyüme arasında negatif yönlü etkileşim olduğunu tespit etmişlerdir. 1997'de Weede, bu çalışmanın sonuçlarının verilerdeki yüksek ölçüm hatasına bağlı olarak yanılğı içerisinde olduğunu savunmuş büyüme ve gelir dağılımı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını ifade etmiştir (Oğuş, 2005: 34).

Sonuç olarak ifade edilecek olursa büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin yönü tam olarak tayin edilememiştir. Bu uygulanan yöntem ve seçilen verilere bağlı olarak da değişiklik gösterebilmektedir.

1.4.1.6. Servet Etkisi

Servet, biriktirme ve miras yoluyla elde edilebilen önemli gelir kaynaklarından birisidir. Servet dağılımındaki dengesizlikler, kişisel gelir dağılımında eşitsizlik meydana getirebilen nedenlerdendir. Gelir dağılımında servete bağlı olarak ortaya çıkan dengesizliğin giderilmesinde servet politikaları önem kazanmaktadır. Demokratik ülkelerde servet edinme ve o servetin korunması anayasanın güvencesi altındadır. Servetleri önceden kazanılmış

servetler ve yeni oluşan servetler şeklinde ikiye ayırmak gerekmektedir. Gelir ve servet dağılımının yaygınlaştırılması uygulamasında daha önceden kazanılmış servetlere müdahale söz konusu olmamaktadır. Servet dağılımının değiştirilmesi yeni oluşan servetler için geçerlidir. Geniş kesimlerin tasarruf güçlerinin arttırılması ve servetin geniş kitlelere özellikle de ücretli kesime yayılması söz konusu politikanın ana amacıdır (Yücel, 2011: 50). Servetin arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergileri önem kazanmaktadır. Servetin değerinde ortaya çıkan artış, gelir dağılımını servet sahibi lehine bozacağından, alınan vergiler bu bozulmayı belli ölçüde giderecektir. Aksi halde, servet dağılımındaki dengesizliğe bağlı kişisel gelir bölüşümü adaletsizliği daha da arttıracaktır (DPT, 2001: 63).

Servet sahiplerinin kazançlarını yatırıma dönüştürüp daha fazla gelir elde etme imkânları varken, düşük gelirlilerin yalnızca geçimlik düzeyde faaliyette bulunuyor olması, servet dağılımının gelir eşitsizliklerini artıran diğer yönü olarak ifade edilebilir

Servet denince akla ilk olarak maddi varlıklar gelse de beşeri sermayede servet olarak addedilebilir ve miras olarak bırakılabilir. Hem maddi hem de beşeri sermaye boyutuyla servet eşitsizliğe sebebiyet verebilir. Şöyle ki servete sahip olan ve iyi yetişmiş ebeveynler, çocuklarının iyi eğitim almalarını sağlamak gibi imkânlarla sahiptirler. Yani maddi servetlerinin yanında beşeri servetlerini de çocuklarına aktarabilmektedirler (Şit, 2008: 41). Dolayısıyla belirli imkânları arkasına almış bireyler ile aynı fırsatlara sahip olmayan bireylerin aynı yarışın içerisinde eşit pay elde etmeleri zor bir ihtimaldir.

1.4.2. Uygulanan Ekonomi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Gelir dağılımı türleri incelenirken birincil ve ikincil gelir dağılımı konularından bahsedilmişti. Birincil gelir dağılımı üretim faktörlerin doğrudan üretim süreci sonunda elde ettikleri ve üretim faaliyetine katkılarının karşılığını aldıkları dağılım türü olarak ifade edilir. Oluşan gelir ücret, faiz, kâr ve ranttan oluşan faktör paylarına bölünür ve faktörlerin brüt gelirleri meydana gelmiş olur. Birincil gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı olarak incelenir ve bu anlamda önem arz eder. Ancak bu dağılım kişiler için önemli olmayabilir. Zira bireylerin üretim faaliyetinde oynadıkları rol karşılığında elde ettikleri gelirden ziyade harcayabilecekleri gelir ile ilgilenirler.

Kişisel gelir dağılımı kategorisini oluşturan ikincil gelir dağılımı bireyler için gerçek gelir düzeyini ifade eder. Brüt gelirden vergiler ve sosyal güvenlik primlerinin çıkarılıp çeşitli sosyal desteklerin ve sübvansiyonların eklenmesiyle net gelir elde edilir. Birincil gelir

dağılımı sonucu oluşan gelirin devlet otoritesi tarafından vergiler, sübvansiyonlar, sosyal güvenlik primleri, sosyal harcamalar ve benzeri yapılan diğer değişiklikler yoluyla yeniden biçimlendirilmesiyle ikincil gelir dağılımı kavramı ortaya çıkar. Bu gelirin yeniden dağılımı olarak da isimlendirilebilir (Dilik, 1999: 153).

Karar birimleri uyguladıkları ekonomi politikalarıyla birincil ve ikincil gelir dağılımını etkileyebilmektedirler. Bunun yanı sıra doğrudan kişilerin gelir elde etmelerinde karşılaştıkları fırsat eşitsizliklerini müdahale ederek de gelir eşitsizliğinin önüne geçmeyi amaçlayabilirler.

1.4.2.1. Maliye Politikaları

Devletin gelir dağılımı eşitsizliğine müdahale araçlarından en alışılmış olanı hiç şüphesiz maliye politikalarıdır. Maliye politikaları bürüt gelirin net gelire dönüşmesi sürecini yöneterek yani ikincil gelir dağılımına müdahale ederek daha eşit bir dağılım sağlamak amacıyla da uygulanabilmektedirler. Hükümetler için doğrudan sonuç doğurması ve daha az tepki çekmesi yönüyle tercih sebebi olan maliye politikaları bilindiği üzere bazı araçlar ile uygulanmaktadır. Bu araçlar temel olarak vergiler, kamu harcamaları ve borçlanmalardır.

Bir maliye politikası aracı olarak vergilerin kişisel gelir dağılımı eşitsizliğine etkisi uygulanan vergilendirme tekniğine bağlıdır. Yani verginin dolaylı veya dolaysız sınıflandırmalarından hangisine ait olduğu, gelire göre artan mı azalan mı olduğu veya sabit oranlı olması, muafiyet ve istisnaların kapsam ve büyüklükleri gibi faktörler gelir dağılımını olumlu veya olumsuz etkilemektedir (Pehlivan, 2009: 32).

Geleneksel maliye teorisyenlerinin görüşlerine göre gelir vergisi gelir dağılımı düzenlemelerinde kullanılabilecek temel araçlardandır. Gelir vergisi, verginin miktarı açısından, kişinin ve ailesinin durumunu göz önünde bulunduran ve gerekli indirimler uygulayan niteliktedir. Gelir vergisi vergileme birimi olarak aileyi kabul ettiğinden ödeme gücünün belirlenmesinde aile fertlerini ayrı ayrı dikkate alır ve kişilerin gelirlerini negatif yönde etkileyen yaşlılık, sakatlık ve hastalık gibi unsurları vergi yükünü azaltıcı birer faktör olarak kabul eder. Gelir vergisi, farklı gelir düzeyindeki mükelleflerin artan oranlı tarife yöntemiyle değerlendirir ve farklı vergilemeye gider. Ayrıca geliri oluşturan faktörlerin ödeme güçlerinin aynı olmadığını kabul ederek emek ve sermaye gelirlerini ayırma ilkesine göre farklı biçimlerde vergilendirir (Aktan ve Vural, 2002: 8).

Bir başka vergi türü ise ekonomik faaliyetleri sonucu gelir elde eden kurumların kazançları üzerinden alınan objektif ve dolaysız bir vergi olan kurumlar vergisidir. Ancak kurumlar vergisi gelir vergisinin aksine, içeriğinde teşvik uygulamalarını barındırması ve etkin bir şekilde yansıtılabilmesi yönüyle gelir dağılımına olumsuz etki yapabilir. Kurumlar vergisinde yansımanın olmaması durumunda orta ve üst düzey gelir grubunda yer alan gruplar daha fazla vergi vereceklerinden gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkabilir. Kurumlar vergisi aksak rekabet koşullarının geçerli olduğu gerçek iktisadi hayatta önemli ölçüde yansıtılmaktadır. Dolayısıyla yansıtılabilen bir kurumlar vergisi söz konusu olduğundan, bu vergi türü sermaye kesimi lehine gelir dağılımında bozulmalara neden olabilir (Aktan ve Vural, 2002: 10).

Maliye politikası araçlarından vergi kategorisi altından değerlendirilecek diğer vergi türü ise tüketim vergileridir. Bu tür vergiler, mal ve hizmetlerin satılması ve tüketilmesi esnasında ortaya çıkan, ilgili mal ve hizmetin fiyatına dâhil olarak işlem gören vergilerdir. Dolayısıyla tüketim vergilerinde muhatap kişinin ekonomik durumu göz ardı edilir. Bu yüzden dolaylı vergi sınıflamasına ait olan tüketim vergileri gelir dağılımı eşitsizliğini artırır.

Servet vergisi ve sosyal güvenlik vergileri gelir dağılımı üzerine etki edecek diğer vergi türleridir. Gelir vergisine konu olmayan ancak bireylere ekonomik güç ve kazanç sağlayan varlıkları da konu edinebilmesi açısından servet vergisi gelir eşitsizliğini azaltacaktır. Sosyal güvenlik vergileri ise, sorumluların karşılayabilecekleri ekonomik ve sosyal anomaliler karşısında hizmet sunma karşılığı alınan vergilerdir. Ücret ve maaşlardan kesilen bu tür vergiler ücret düzeyi ve alınacak söz konusu karşılık göz ardı edildiği takdirde, gelir dağılımını bozucu etkiye sebep olacaktır.

Gelir dağılımı üzerine etkisi bulunan bir diğer maliye politikası aracı kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları cari ve yatırım harcamaları ve transfer harcamaları kalemleri altında incelenebilir.

Devletin fonksiyonlarını yerine getirmek amacıyla mal ve hizmet satın aldığı harcamalar olarak tanımlanan cari ve yatırım harcamaları kalemi reel harcamalar olarak da isimlendirilebilir. Reel harcamaların ekonomideki gelir dağılımı üzerine etkisinin hangi yönlü olduğu söz konusu harcamaların kaynaklık ettiği hizmetlerin kimler tarafından ve hangi ölçüde kullanıldığına bağlıdır. Normal bir ekonomik konjonktürde reel harcamaların artması, yeni gelir akımlarının ortaya çıkmasını, böylece efektif talebin, milli gelirin ve istihdam düzeyinin artmasını sağlar. Ayrıca devletin söz konusu hizmetleri sunmak için

istihdam ettiği kesimlerin ücretlerini reel olarak artırması suretiyle üretim ve istihdamı artırması halinde reel harcamaların gelir dağılımı eşitsizliğini iyileştireceği veya en azından artırmayacağı ileri sürülebilir. Toplumun tüm kesimlerinin kamu hizmetlerinden aynı ölçüde parasız veya maliyetin altında bir fiyatla yararlandıkları ve bu hizmetlerin daha çok dolaysız vergilerle finanse edildiği varsayımı altında reel harcamalar gelir dağılımını düşük gelir grupları lehine değiştirebilir (Aktan ve Vural, 2002: 26).

Bir diğer harcama kalemi olan ve gelir dağılımı üzerine önemli etkiye sahip olan transfer harcamaları sosyal transferler, mali transferler ve borç faiz ödemeleri olarak alt gruplar ile ifade edilebilir (Pınar, 2010; 38)

Kamu borç faiz ödemeleri gelir dağılımı üzerindeki etkisi devlet borç tahvil senetlerinin mülkiyeti ile doğrudan ilgilidir. Düşük gelir gruplarının bu tür varlıklara sahipliği oldukça düşüktür. Dolayısıyla gelir dağılımı, tahvil ve senetleri ellerinden bulunduran ve faiz ödemeleri sonucu varlıklarını artıracak olan yüksek gelir grupları lehinde değişim gösterecektir (Aktan ve Vural, 2002: 21).

Transfer harcamaları düşünüldüğünde gelir dağılımına en çok etki etmesi beklenen türü hiç şüphesiz sosyal transferlerdir. Sosyal transferler ekonomik ve sosyal yönden zayıf durumda olanlara herhangi bir karşılık beklenmeksizin yapılan parasal ödemeler veya çeşitli yollardan sağlanan mal ve hizmetlerdir (Seyidoğlu, 2002: 569). Bu tür transferler genelde, gelir dağılımında daha eşitlikçi bir yaklaşımın sonucudur. Fakat sosyal transferlerin niteliği de bu anlamda önemlidir. Düşük gelir grubuna ait bireylere doğrudan yapılan, parasal ve nesnel yardımlar, yapıldıkları sınıflar da dikkate alındığında gelir dağılımını iyileştirici bir sonuç doğururlar. Ancak sosyal transfer niteliğinde olan piyasa fiyatları altında mal ve hizmet sunumu, eğer hizmet alan kişilerin gelir grupları göz önüne alınmadan, tüm bireyler için aynı şekilde uygulanırsa gelir dağılımında eşitlik yönünde bir değişim meydana getirmeyecektir (Yüce, 2002: 30).

Üretimin, istihdamın ve genel olarak milli gelirin artışına yol açan tüm harcamalar, kişi başına düşen ortalama gelirleri artırdığı ölçüde yoksulların refah düzeyini artırır. Ekonomik amaçlı bir yardım olan mali transferler yani sübvansiyonlar, ortalama geliri artıracığından, gelir dağılımını düşük gelirli lehine değiştirecektir (Aktan ve Vural, 2002: 24).

Maliye politikası araçlarından bir diğeri olan devlet borçları, verimli ve kısa sürede gelir meydana getiren alanlarda kullanıldığı takdirde, hem ortalama gelirlerdeki artıştan

yoksul kesimler de yararlanabileceği için hem de ilgili hizmet ve yatırımlardan bu kesim de faydalanabileceği için gelir dağılımı yoksullar lehine değişebilir (Aktan ve Vural, 2002: 21). Ancak dikkat edilmesi gereken nokta ilgili borçlar karşısında ödenecek borç faizlerinin gelir dağılımını bozucu etkisidir.

1.4.2.2. Para Politikaları

Hükümetlerin uyguladıkları para politikaları gelir dağılımı üzerine bazı etkiler doğurabilir. Ancak bu etkiler dolaylı ve maliye politikası araçlarına nispeten daha az hafiftir. Para politikalarının gelir dağılımı üzerine etkisi, enflasyon ve büyüme(işsizlik özelinde) gibi iki açıdan, kısa ve uzun dönem için ele alınabilir.

Para politikasının ekonomilerde doğrudan potansiyel üretim düzeyini etkilemesi mümkün değildir. Ancak ülkeler, üretim düzeyinin potansiyel üretim düzeyinin altında olduğu ve işsizlik oranlarının belirgin bir biçimde yükseldiği dönemlerde, toplam talebi arttıracak para politikaları uygulayabilirler. Bu politikalar potansiyel üretim düzeyini değiştirmese de, fiili üretim düzeyini potansiyel üretim düzeyine yaklaştıracak önlemlerdir (Özatay, 2011: 283). Üretim düzeyinin artması, beklenen enflasyon haddinin gerçekleşen enflasyon haddine eşit olduğu varsayımıyla ortalama geliri arttıracaktır. Herkes için daha iyi gelir anlamına gelen bu durumun yoksulluk sınırı altında kalanların sayısını azaltması beklenebilir. Söz konusu üretim artışı bahsi geçen işsizlik haddini azaltacağından, eşitsizliğin düşük gelir grupları lehine değişmesi beklenebilir.

Para politikasının kısa dönemde gelir dağılımı üzerine etkisi enflasyon yönüyledir. Uygulanacak genişletici para politikası sonucunda fiyatlar genel düzeyinde artış meydana gelecektir. Ücretlerin ve transferlerin reel değerini düşürdüğü için, enflasyon düşük gelir grupları aleyhinde gelir dağılımını etkileyecektir (Romer ve Romer, 1998: 5).

Para politikasının, gelir dağılımı üzerine uzun vadede etkisi ise yine çeşitli yollardan ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki para talebindeki artışa paralellik arz etmeyen yani üretim artışıyla eşanlı olmayan, genişletici para politikasınca oluşturulan yüksek enflasyonun belirsizlik yaratmasıdır. Belirsizlikler sermayenin getirisini artırıp, ücretleri baskı altında tutarak dağılımda ücretliler aleyhinde değişmelere sebebiyet verebilir. Bir diğer etki, yüksek enflasyon ve makro-ekonomik dalgalanmaların bazı sektörlerin diğerlerine göre daha fazla negatif yönde etkilenmesi sonucu, işçilerin çalıştığı sektörlerin durumuna bağlı olarak olumlu veya olumsuz yönde gelir dağılımı etkilemesidir. Ayrıca yüksek enflasyon kaynaklı belirsizlik ve mali piyasaların etkinliğinin azalması, fiziki sermaye yatırımlarının yanı sıra

beşeri sermaye yatırımlarını da azaltacağından, uzun vadede, gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması beklenecektir (Romer ve Romer, 1998: 20).

1.4.2.3. Ücret Politikaları

Devlette ekonomik karar alıcıların gelir dağılımına müdahale edebilmelerine imkân sağlayan bir diğer araç ücret politikalarıdır. Serbest piyasa düzeni tarafından kabul görmemekle beraber iktisatçıların geneli, ekonomiye devletin çeşitli araçlarla, değişik durumlarda müdahale etmesi gerekliliği üzerinde dururlar. Devletin piyasaya müdahalesi faktör fiyatlarının belirlenmesine yönelik olan ücret politikalarını da kapsar.

Devlet ve toplu sözleşme yapmaya yetkili kuruluşlar tarafından ortak bir biçimde yürütülen ücret politikaları, tüm paydaşların katılım gösterdiği çalışmalar sonucunda ortaya konur. Söz konusu ortak çalışmalarda işçi sendikaları ücret artışlarını amaç edinirken, işveren sendikaları, ücret artışlarını en az düzeyde tutmayı amaçlarlar. Ortaklardan bir diğeri olan hükümet ise iktisadi büyüme, fiyat istikrarı, tam istihdam, ödemeler bilançosu denkliği ve adil gelir dağılımı gibi amaçlar doğrultusunda çaba harcamaktadır. Ücret artışları konusunda hükümetler ve işverenler verimliliğe dayalı artışlar olması gerekliliğini ön planda tutarken işçi sendikaları aktif ücret politikaları uygulamasını savunur.

Devletin uyguladığı ücret politikalarının en önemli aracı asgari ücret uygulamasıdır. Asgari ücret uygulaması ile emek faktörünün istihdam edilebileceği minimum ücret düzeyi belirlenmiş olur. Ücret artışlarında dikkat edilmesi gereken nokta, artışın verimlilik artışıyla paralellik arz ediyor olmaması gerekliliğidir. Verimlilik artışlarına uygun ücret artışları maliyetleri arttırmayacağı için gelir dağılımında girişimciler aleyhine bir değişme olmayacaktır. Ama ücretler verimlilik artışından daha fazla artarsa, talep esnekliğine göre gelir dağılımı değişecektir. Eğer talep inelastik ise ücret artışları fiyatları yansıtılamayacağından kârlar azalacaktır ve gelir transferi ücretliler lehine olacaktır. Talep esnekse ücret artışları fiyatlara yansıtılacak ve ücretlilerin satın alma gücü azalacaktır. Ücret artışlarının fiyatlara yansıtılmasıyla emek lehine yapılan ücret düzeltmeleri amacına ulaşmamış olacaktır. Bu durumda fonksiyonel gelir dağılımının emek lehine değişmesi için devletin fiyatlarının oluşum sürecinde ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir (Yücel, 2011: 47).

Verimlilik artışını aşan ücret artışları ücretlilerin gelir düzeyinde artış sağlasa da bu durum gelir dağılımı eşitsizliğin azalması sonucunu doğurmayabilir. Hali hazırda çalışmakta olan işçilerin içerdekiler, herhangi bir işi olmayan ve kayıt dışı çalışanların ise dışardakiler

olarak tanımlandığı, içerdekiler-dışardakiler modeline göre: yeni işçi istihdamı veya çalışan işçini değiştirilmesi bazı maliyetler gerektirir. İçerdekiler bu maliyetleri kullanarak kendi lehlerine düzenlemeler yapılmasını sağlayabilirler. Ancak bu durum dışardakiler için aleyhte sonuçlar doğurur. İşçi maliyetlerin yükselmesi ve yeni işçi istihdamının farklı maliyetler gerektirmesi, yeni işçi istihdamını zorlaştırır. Sonuç olarak içerdekilerin çalışma koşulları ve ücretleri iyileşse de işsizlik oranında artma meydana gelebilir (Lindbeck ve Snower, 2001: 1). Bu durum gelir eşitsizliğini artırıcı bir etki doğurabilir.

1.4.2.4. Fiyat Politikaları

Gelir dağılımının etkilenmesi piyasada yalnızca ücret politikalarıyla olmaz. Aynı zamanda reel gelirin belirleyicisi konumunda olan fiyatları, konu edinen fiyat politikaları da gelir dağılımı için önem arz etmektedir. Zira belirlenecek ücret düzeylerinin satın alma gücünün korunması ancak fiyat politikalarıyla mümkün olacaktır.

Devlet piyasaya tüketicileri korumak amacıyla piyasa fiyatını düşürmek için tavan fiyat uygulamasıyla müdahale edebileceği gibi, bazen de üreticileri özellikle tarım kesimini korumak için taban fiyat uygulamasıyla müdahale edebilir (Dinler, 2016: 291). Gelir grupları dikkate alınmaksızın uygulandığı düşünülerek tavan fiyat uygulamasının, gelir dağılımı üzerine önemli bir etki doğurmayacağı düşünülse de, ücretli çalışanların reel gelirlerini artırması yönüyle, bu grup lehine gelir dağılımında iyileşmeler ortaya çıkaracaktır. Taban fiyat uygulamasında üreticiler açısından bir gelir artışı meydana gelecek özellikle tarım ile uğraşanlar lehine gelir dağılımında değişme gözlenecektir.

Bütün bunların yanı sıra devlet özellikle kendi bünyesindeki mal ve hizmetleri fiyatlandırmada, gelir seviyelerini dikkate alarak, örneğin ilaç katılım payının çalışanlardan %20 emeklilerden %10 alınması gibi, fiyat politikaları da uygulayabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

Çalışmanın teorik çerçevesinin verildiği birinci bölümde bahsedildiği üzere gelişmişlik düzeyinin artmasına paralel olarak, gelir dağılımının daha eşitlikçi bir yapıya kavuşması beklenmektedir. Bu husus hem ekonomik bir çıkarımın, hem de artan gelişmişlik düzeyinin, toplumun refah seviyesini pozitif yönde etkileyeceği beklentisinin bir sonucudur. Çalışmanın bu bölümünde gelişmekte olan ülkeler kategorisinde ifade edilen Türkiye'de gelir dağılımı, gelir dağılımının seyri ve türlerine göre gelir dağılımı konuları incelenmiştir.

2.1. Türkiye'de Yapılmış Gelir Dağılımı Araştırmaları

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda akademik araştırmaların yanı sıra birçok kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından yapılmış araştırmalar da mevcuttur. Söz konusu araştırmalar dönemleri, kapsamaları, bölgeleri ve yöntemleri gibi hususlarda birçok farklılıklar barındırmaktadırlar. Bu farklılıklara rağmen gelir dağılımının genel görünümü ve seyri hakkında, fikir sahibi olmak mümkündür.

Türkiye'de gelir dağılımına yönelik ilk Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul illeri için düzenlenmiş, memur ve işçi ailelerini kapsamıştır. Bu anketi daha sonra 1938 yılında 20 ili kapsayan diğer bir anket izlemiş, 1953 yılında daha geniş ve bilimsel bir hanehalkı gelir-gider anketi yapılmıştır. Eva Hirch'in Colombiya Üniversitesine sunduğu doktora tezinde Türkiye'de tarımsal gelirlerin 1951–1953 yılları arasındaki dağılımı araştırılmıştır. Bu, tarım kesimine yönelik kısmi bir çalışmadır. 1960'lı yıllarda hazırlanan Enos Raporu 'da gelir dağılımı ile ilgili olarak yapılan bir diğer önemli araştırmadır (Çubukçu, 2002: 101). İlgili raporunda Enos, grupların elde ettikleri gelirler ve bunların vergileme oranlarını ele alarak, söz konusu gruplar arasında gelir ve vergileme oranları bakımından önemli farklılıklar olduğunu tespit etmiştir ve tarım kesiminde gelirin öteki kesimlere oranla oldukça düşük olduğu sonucuna varmıştır (Polat, 2007: 69).

Türkiye'de gelir dağılımı konulu ilk kapsamlı çalışma 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışmada yurtiçi gelirden hareket

edilmiş, transfer gelirlerinin eklenmesi ve iktisadi devlet teşekküllerinin yarattığı fonların düşülmesi gibi bazı işlemlerle kişisel gelire ulaşma amacı güdülmüştür. Elde edilen toplamdan tarım geliri ve tarım dışı sektörlerde ödenen ücretlerin toplam miktarı çıkarılmış ve bakiye, beyannameli mükelleflerin, serbest meslek ve küçük ticaret ve sanayi erbabının vergi dairelerine bildirmiş oldukları gelirlerin miktarı gerçek miktarlar olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra sonuncu grupta tarım dışındaki ücretlilerin, emeklilerin ve tarımın tahmin edilen toplam geliri çeşitli gelir dilimlerine serpiştirilmiştir. Bu serpiştirmede tarım, ücretliler ve emekliler hususunda az çok karine teşkil edecek bazı kısmi istatistikler göz önünde bulundurularak yapılmış, fakat diğer gruplar hususunda temsili bir şekilde yapılmıştır. Nihayet fertlere ait rakamlar aile esasına çevrilmiştir. İlgili yöntemle elde edilen veriler ışığında Türkiye’de çok büyük, hatta birçok geri kalmış ülkelerden daha büyük bir gelir eşitsizliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Karaman, 1987: 20).

Ancak söz konusu çalışma sonuçları, verilerinin büyük ölçüde gelir vergisi beyanlarına dayalı olması ve o dönemde Türkiye’de gelir vergisinin genel kapsamda uygulanmıyor olması nedeniyle şüpheyle karşılanmıştır. Ancak ilk gelir dağılımı çalışması olması ve kendinden sonraki çalışmalara ışık tutması dolayısıyla önemlidir.

1968 yılına gelindiğinde Hacettepe Nüfus Etüdüleri Enstitüsü tarafından yapılan Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları isimli araştırmada hanehalklarının gelirlerine ilişkin bazı bilgiler elde edilmiştir. Araştırmada Türkiye İç Anadolu, Karadeniz, Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Anadolu bölgelerine ayrılmıştır. Bu bölgelere Ankara, İstanbul, İzmir il merkezleri eklenerek söz konusu birimler için gelir dağılımı verilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Nüfusu 2000’in altındaki 150 köy, 2000-15000 nüfusa sahip 49 kasaba ve 15000-50000 arasında nüfusa sahip 25 şehir ve nüfusu 50000’in üzerindeki 32 şehirden seçilmiş olan 256 yerleşim bölgesi örneğe dâhil edilmiştir. Doğurganlık çalışmasına yönelik olan bu örnekleme, eşi 45 yaşından küçük olan evli erkekler dâhil edilmişlerdir ve hanehalkının %17.2’si örnekleme dışında tutulmuştur. Bu nedenle, bu çalışmanın da Türkiye genelini temsil edemeyeceği yönünde eleştiriler yapılmıştır (Polat, 2007: 69).

Söz konusu çalışmanın amacı örnekleme konu olan birimlerin gelirlerini ve nüfusu göz önünde bulundurarak Türkiye için gelir dağılımını tespit etmektir. Çalışmada küme örnekleme şeklinde seçilmiş 4505 hanehalkı üzerine uygulanan soru kâğıtlarına verilen cevaplar kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye’de nüfusun %90’ının, gelirin yaklaşık %55’ini aldığı, nüfusun en zengin %10’unun ise gelirin yaklaşık %55’ini aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu sonuçlar ışığında Türkiye’de gelirin eşitlikten çok uzak

olduğu ifade edilmiştir. Yine aynı çalışmada gelir eşitsizliğinin en fazla olduğu bölge Doğu Anadolu Bölgesi olarak bulunmuş, eşitliğe en yakın bölge ise Ege Bölgesi olarak ifade edilmiştir. Ankara eşitlik durumunun en iyi olduğu il olurken İzmir eşitsizliğin en yoğun yaşandığı il olmuştur. Meslek grupları açısından yapılan değerlendirmede ise gelir dağılımında eşitliğe en yakın grubun memurlar olduğu sonucuna varılmış, en eşitsiz gelire sahip meslek grubunun ise tarım işçiliği ve serbest meslek olduğu ifade edilmiştir (Bulutay ve diğerleri, 1971: 169-174).

Türkiye'nin nüfus yapısı ve nüfus sorunları konusunda ülke genelinde bir örnekleme niteliğinde olan 1973 tarihli araştırma da, DPT hanehalkı gelirlerine ilişkin verileri kullanarak, yeni bir gelir dağılımı araştırması yapmıştır. Çalışmanın örneklemini Türkiye çapında çok aşamalı kümeli tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 6500 hanehalkı oluşturmaktadır. Uygulanan anketlerden 4658'inin değerlendirmeye alındığı anketlerde değerlendirilen gelir, hanehalkına yurtdışından gelen transfer gelirlerini kapsamayan, kullanılabilir gelirdir. Tarım gelirleri ise kişilerin gelir bildirimlerine göre değil, tarımla uğraşanların, aldığı ürünler, sahip olduğu hayvanlar, sahip oldukları ve işledikleri toprağın miktarı ve niteliğine ilişkin cevaplardan yararlanarak, il bazında tarım üretimi gider oranları ve köy soru kâğıtlarından elde edilen yöresel fiyatlar ve toprak verimliliği konusundaki bilgilerin harmanlanmasıyla hesaplanmıştır (Karaman, 1987: 24).

1973 DPT araştırmasında örneklerden elde edilen veriler ışığında ulaşılan toplam kullanılabilir gelir, hesaplanan milli gelirin ancak %85,2'si kadardır. Bu farkın, eksik bildirimden ve verilerin yıl ortasına, milli gelir verilerinin ise yılsonuna ait olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Çubukçu, 2001: 103).

Ayrıca çalışmada tarım geliri hesaplanırken, dekar başına masraflar arasında işçilik giderleri, kira ve faiz giderlerine yer verilmemiştir. Hayvancılık gelirinin tespitinde ise masraflar arasında sadece yem giderleri dikkate alınmış, diğerleri önemsenmemiştir. Bu hususların gelir düzeyini önemli ölçüde etkileyebileceği ifade edilebilir.

Çalışmada en yüksek gelire sahip %20'lik kesimin bütün gelirin %56,5'ini aldığı, buna karşın en düşük gelir grubu olarak ifade edilen %20'nin ise bütün gelirin ancak %3,5'ini aldığı sonucuna varılmış ve Gini katsayısı 0,51 olarak hesaplanmıştır.

DPT tarafından 1973'te yapılmış olan gelir dağılımı çalışmasını temel alan ekonometrik model çalışması, 1980 yılında Dünya Bankası tarafından K.Derviş ve S. Robinson'a yaptırılmıştır. Çalışmada 1950 ve 1973 dönemi arasındaki gelir dağılımı ve

değişik sosyal grupların gelirleri incelenmiştir (Karaman, 1987: 28). Ancak yapılan araştırma aynı zamanda 1973 tarihli çalışmanın bir eleştirisi niteliğindedir. Zira Derviş ve Robinson, DPT'nin 1973 tarihli çalışmasında tarım dışı gelirin ve tarımsal nüfusun olduğundan az görüldüğünü belirtmişlerdir. Bunun sonucu olarak eşitsizliğin olduğundan daha fazla hesaplandığını ifade etmişlerdir. Derviş ve Robinson yaptıkları hesaplamalar sonucunda Gini katsayısı, 0.51 yerine 0.50 olarak bulmuşlardır. %20'lik nüfus gruplarının gelirden aldıkları payları sırasıyla: %3.45, %7.90, %12.83, %20.49 ve %55.33 şeklinde hesaplamışlardır. Gini katsayısı tarımsal gelirler için 0.56, tarım dışı gelirler için 0.45 olarak elde edilmiştir. Oysa 1973 tarihli çalışmada Gini katsayısı, tarımsal gelirler için 0.60, tarım dışı gelirler için 0.63 olarak hesaplanmıştır. İki çalışma sonuçları arasındaki bu çok önemli farkın, tarım ve tarım dışı kesimlerdeki verimlilik farkından kaynaklandığı belirtilmektedir (Karluk, 2005: 78).

1980 yılında ve yine 1973 gelir dağılımı araştırmasını temel alan ve Derviş ve Robinson yöntemi kullanılarak, Merih Celasun tarafından bir başka gelir dağılımı çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda Gini katsayıları, tarım geliri için 0.57, tarım dışı gelir için 0.43 ve toplam için 0.51'dir. Celasun araştırma sonucunda %20'lik nüfus gruplarının gelirden aldıkları payı sırasıyla %2.75, %7.15, %12.83, %22.06 ve %55.21 şeklinde elde etmiştir. (Çubukçu, 2001, 105).

Söz konusu dönemde DPT tarafından yapılan çalışmalara ilaveten Devlet İstatistik Enstitüsü'nün gelir dağılımı konusunda yapmış olduğu çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bunlar ülke genelini kapsayan çalışmalar değildir.

1973–1974 yıllarında DİE tarafından Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatının işbirliği ile nüfusu 2000'den az olan kırsal yerlerin sosyal ve ekonomik yapısının saptanması amacıyla anketler düzenlenmiştir. Bu anketler 67 ilin tamamında her ilden ikişer örnek ilçe, her örnek ilçeden de üçer örnek köy alınarak toplam 401 kırsal yerleşim yeri için uygulanmıştır. Anketler hanehalkı gelir ve tüketim harcamalarını, hanehalkı işgücü ve çalışma durumunu ve hanehalkı inşaat, yatırım, imalat ve hizmet konularındaki soru formlarını kapsamaktadır. Çalışma sonucunda yüzde 20'lik nüfus grupları için elde edilen gelir payları sırasıyla %4.99, %9.22, %14.21, %22.50, %49.08 şeklinde hesaplanmıştır. Bu veriler ışığında, kırsal alandaki gelir dağılımının 1968 yılından 1974 yılına doğru olumlu bir gelişme seyri izlediği veya iki çalışma arasında metod farklılıkları olduğu çıkarımları yapılabilir (Karaman, 1987: 28-29).

DİE tarafından yapılan bir diğer çalışma 1978-1979 yıllarını kapsayan “Kentsel Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları” araştırmasıdır. Daha önce kırsal yerler için yapılan gelir dağılımı araştırması bu defa kentler için yapılmıştır. Araştırmada, nüfusu 10000'den fazla olan yerleşim yerlerinden seçilmiş, 40 yerleşim yerinde uygulanan anketler kullanılmıştır. Bu anket her ay örneğe çıkan ve değişen 822 hane halkı incelenmek suretiyle bir yıl süreyle uygulanmıştır. Bu yöntem, beyanlarda açıklığın sağlanmasında güçlük çekilen Türkiye'de, veri toplama tekniklerinin geliştirilmesi açısından önemli bir gelişmedir. Bu anket sonunda elde edilen yüzde 20'lik nüfus dilimlerine göre gelir yüzdeleri sırasıyla: %6.37, %10.45, %15.04, %21.56, %46.62 şeklindedir. DİE'nin 1973-74 yıllarında kırsal alanda yaptığı çalışmanın verilerine göre, 1978-79 yılları kentsel alan verilerinin, gelir dağılımının kentsel alanlarda kırsal alanlara göre daha dengeli olduğunu göstermiştir (Karaman, 1987: 31-34). Ancak DİE tarafından yapılan iki çalışmada ülke nüfusunun çok büyük bir bölümü ana kütle dışında bıraktığı için, Türkiye genelini kapsamamaktadırlar.

Bir diğer gelir dağılımı çalışması 1986 yılında TÜSİAD tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışmada Türkiye'de sosyo-ekonomik önceliklerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus araştırmanın salt bir gelir dağılımı araştırması değil, hanehalklarının sosyal ve ekonomik açıdan genel bir değerlendirmesi olduğudur (TÜSİAD, 2000: 31).

Çalışmada seçmen sayısı baz alınarak, çok aşamalı tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Seçilen 1444 hanehalkından 1032'sindeki 6760 kişi ile yüz yüze görüşülmüştür. İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki iller beş bölgeye dağıtılmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir 14 tabakaya ayrılmıştır. Kentsel alandaki tabakalama ekonomik durum ve politik tercihlere göre yapılmıştır. 17 ildeki 51 yörede 117 alan seçilmiştir. Kırsal alanda altı tabaka belirlenmiş ve 60 yerleşim alanı dâhil edilmiştir. Aylık ve yıllık gelirler ve gelirin kaynağı ayrı ayrı verilmiştir. Çalışmada imalat, üretim, maaş ve ücretler, kira, emekli aylıkları, sermaye gelirleri ve diğer olarak gelir kalemleri yer almaktadır. Araştırma sonucuna göre, yüzde %20'lik gelir payları: %3.9, %8.4, %12.6, %19.2 ve %55.9'dur. Gini katsayısı 0.50 olarak hesaplanmıştır. Bu paylar ve oranlar ile DPT'nin 1973'de yaptıkları arasında büyük bir benzerlik vardır (Çubukçu, 2001: 107).

Gelir dağılımı konusunda DİE tarafından yapılan bir diğer çalışma ise 1987'de gelir dağılımını incelemek amacıyla yapılan, Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları anketidir. 1987 tarihine kadar yapılmış olan çalışmalar gerek kapsam gerekse yöntem bakımından bazı eksiklikler barındırmaktadırlar. Bu sebeple DPT ve DİE işbirliği içerisinde ilk defa örnekleme

hacmi ve uygulama esasları yönünden bilimsel kriterlere uygun bir anketle, gelir araştırması yapılmıştır. Anket 1 Ocak 1987-31 Aralık 1987 tarihleri aralığında kentsel yerlerde her ay değişen 1202 hanehalkı ve kırsal yerlerde bir yıl boyunca 998 hanehalkına uygulanmıştır. Örneklem hacmi 26400 hanehalkıdır. Tahmin edilen ana kütle 11.047.560 hanehalkıdır. Kentte ortalama hanehalkı büyüklüğü 4.31 kişi, kırdada ise 5.31 kişidir. Araştırma, bölge, nüfus tabakaları ve kır-kent ayrımında gelir ve tüketim farklılaşmasını belirlemek üzere Türkiye genelini kapsayan ilk ankettir ve Türkiye genelinde ve en geniş örnekleme hacmine sahip bir araştırma olduğu için oldukça önemlidir. Araştırmada sektörel, ücret, ücret dışı gelir, tarım, tarım dışı gelir, ücretin elde edilme şekli, hane halkının işteki durumu, bölgelere, nüfus gruplarına göre gelir dağılımı verileri ayrıntılı şekilde hazırlanmıştır (Karluk, 2014: 95).

Araştırma sonucunda, %20'lik nüfus dilimleri için gelir yüzdelerini en düşük gelir grubundan başlamak üzere %5.2, %9.6, %14.1, %21.2 ve %49.9 şeklinde bulunmuştur. Gini katsayısı ise 0.43 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu sonuçlar ile önceki dönem çalışma sonuçları karşılaştırıldığında gelir dağılımı eşitsizliğinde bir azalma görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu çıkarım bazı araştırmacılar tarafından şüpheyle karşılanmıştır (Polat, 2007: 73).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yapılan ve Türkiye genelini kapsayan diğer bağımsız araştırma ise 1994 yılında yapılmıştır. İki aşamalı olarak yapılan Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketinde nüfusu 20000 ve altında olan yerler kırsal yerleşim yeri, nüfusu 20001 ve üzeri olan yerler ise kentsel yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır. Araştırmaya konu olan her bölge, nüfusları dikkate alınarak tabakalandırılmıştır ve ilk aşamada, 1 Ocak–31 Aralık 1994 tarihleri arasında her ay değişen, kentsel kesimden 1522, kırsal kesimden 666 olmak üzere aylık 2188, yıllık 26256 haneye, Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi uygulanmıştır. Bu ankette hanelerin anket ayı içerisinde yaptıkları yoğun tüketim harcamaları ile seyrek tüketim harcamaları bilgilerine ilaveten, haneye mensup fertlerin istihdam ve gelir bilgileri derlenmiştir. İkinci aşamada ise, Şubat-Mayıs 1995 tarihleri arasında, bu 26256 örnek haneye Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi uygulanarak, gelir dağılımına ilişkin bilgiler elde edilmiştir (Çubukçu, 2002: 110).

1994 çalışmasının sonuçlarına göre en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında yaklaşık 11 kat fark vardır. 1987'de nüfusun %80'i gelirin %50'sini alırken, 1994 araştırması sonucuna göre bu pay bu pay %45.1'e düşmüştür. En düşük gelire sahip grup dahi pay kaybetmiştir. Buda en temel ihtiyaçlar için bile satın alma gücünün düşmesine işaret etmektedir.

1994 yılında uygulanan anket çalışması sonrasında Türkiye İstatistik Kurumu, beşer yıllık periyodlar halinde sistematik bir şekilde anket uygulamasına geçmeyi planlamıştır. Ancak söz konusu dönemde yaşanan seçim, kriz vb. durumlar nedeniyle ilk anket 2002 yılında gerçekleştirilebilmiştir (TÜİK, 2008: 4).

2002 Hanehalkı Bütçe Anketi, hanehalkı tüketim harcaması bilgilerinin elde edilmesini amaçlar. Ancak anket gelir dağılımı bilgilerinin de elde edilebileceği bir biçimde hazırlanmıştır. Anket bu kapsamda, 1 Ocak–31 Aralık 2002 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel kesimden her ay değişen yaklaşık 650 ve kırsal kesimden yine her ay değişen yaklaşık 150 hanehalkı olmak üzere aylık 800, yıllık ise 9600 örnek hanehalkına uygulanmıştır (TÜİK, 2008: 62).

2002 Anket sonuçlarına göre, gelir dağılımında Türkiye genelinde ve kentlerde iyileşme gözlenirken, kırsal kesimde hafif bir bozulma görülmektedir. İlk dört %20'lik grubun gelirden aldıkları pay Türkiye geneli ve kentlerde artarken, en üst gelir grubunun aldığı payda gerileme olmuştur. Kırsal kesimde ise, birinci %20'lik grubun gelirden aldığı pay azalmış, en üst gelir grubunun payı artmıştır. Gelir eşitsizliğinde bir düzelmenin göstergesi olarak da, Gini Katsayısı, Türkiye genelinde 0.49'dan 0.44'e, kentlerde ise 0.51'den 0.44'e gerilemiştir. Kırsal kesimde, gelir dağılımındaki sınırlı bozulmanın etkisiyle Gini Katsayısı, 0.41'den 0.42'ye yükselmiştir (Yükseler, 2003: 3).

1 Ocak- 31 Aralık 2003 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel kesimden her ay değişen 1.512 hanehalkı ve kırsal kesimden her ay değişen 648 hanehalkı olmak üzere aylık toplam 2.160, yıllık toplam 25.920 örnek hanehalkına, 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi uygulanmıştır. Gelir dağılımı, istihdam ve sosyo-ekonomik yapıya ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılan araştırmada 1994 ve 2002 yıllarındaki anketlerde olduğu gibi kent- kır ayırımına gidilmiştir. Nüfusu 20.001 ve üzeri olan yerleşim yerleri "kentsel yerler", nüfusu 20.000 ve altı olan yerler "kırsal yerler" olarak tanımlanmıştır.

2004 ve 2005 yıllarında, her ay değişen 720, yıllık ise 8640 örnek hanehalkına uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarından Türkiye geneli ve kentsel-kırsal yerler ayırımında gelir dağılımı istatistikleri üretilmiştir (TÜİK, 2008: 62).

2006 ve sonrasında ise TÜİK, Avrupa Birliği ile uyum çerçevesinde gelir dağılımı istatistiklerini elde etmek için bağımsız bir gelir dağılımı araştırması olan ve panel anket yönteminin kullanıldığı Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasını kullanmaya başlamıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, ülkedeki gelir dağılımına, yoksulluğun düzeyi ve

kompozisyonuna, yaşam koşullarına ve sosyal dışlanmaya yönelik bilgilerin derlenmesinde önemli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır. 2014 yılına kadar GYKA'nın yıllık sonuçlarından Türkiye, Kent, Kır ve İBBS 1. Düzey (12 Bölge), panel araştırma sonuçlarından ise Türkiye genelinde gelir dağılımı, yoksulluk ve yaşam koşullarına ilişkin tahminler üretilmiştir. Söz konusu araştırmanın örnek hacmi, İBBS 2. Düzey (26 Bölge) düzeyinde tahmin verecek şekilde 2011-2014 yıllarında kademeli olarak artırılmıştır.

2.1.1. Türkiye'de Yapılmış Gelir Dağılımı Çalışmaları Üzerine Genel Değerlendirme

Türkiye'de 1963 yılından itibaren çeşitli gelir dağılımı araştırmaları yapılmıştır. Bazı çalışmalar, doğrudan saha çalışması niteliğindedir, yani veri temini ve gelir dağılımı hesaplamalarını içerirken, bazıları elde edilmiş veriler üzerinden hesaplamalar barındırır. Farklı zamanlarda farklı metotlar ve farklı örneklem büyüklükleriyle yapılmış çalışmaların olduğu ortak sonuç ise Türkiye'de yüksek derecede gelir dağılımı eşitsizliği olduğudur. Türkiye'de yapılmış olan çalışmalarda Gini katsayısı hesaplanmış ve yüzde paylar analizi yapılmıştır. Bu ölçü ile haneler yüzdeler gruplara ayrılarak, her yüzde pay içerisinde grupların gelirden aldıkları paylar belirlenmiştir. Söz konusu çalışmalar ve çalışmalar sonucunda hesaplanan yüzde payları Tablo 1'de aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Tablo 1: 1963-2016 Türkiye'deki Gelir Dağılımı Araştırmaları; Yüzde 20'lik Gruplara Göre Gelir Dağılımı ve Gini katsayısı

Hanehalkı Yüzdeleri	En düşük	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	En yüksek	GİNİ
Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar	%20	%20	%20	%20	%20	katsayısı
1963 / DPT	4.5	8.5	11.5	18.5	57.0	0.55
1968 / Bulutay, Timur ve Ersel	3.0	7.0	10.0	20.0	60.0	0.56
1973 / DPT	3.5	8.0	12.5	19.5	56.5	0.51
1978 / Celasun	2.9	7.4	13.0	22.1	54.7	0.51
1978-1979 / DİE	4.7	8.9	14.6	25.3	46.5	0.40
1986 / TÜSİAD	3.9	8.4	12.6	19.2	55.9	0.50
1987 / DİE	5.2	9.6	14.1	21.2	49.9	0.43
1994 / DİE	4.9	8.6	12.6	19.0	54.9	0.49
2002 / DİE	5.3	9.8	14.0	20.8	50.1	0.44
2003 / DİE	6.0	10.3	14.5	20.9	48.2	0.42
2004 / DİE	6.0	10.7	15.2	21.9	46.2	0.40
2005 / TÜİK	6.1	11.1	15.8	22.6	44.4	0.38
2006 / TÜİK	5.1	9.9	14.8	21.9	48.4	0.43
2007 / TÜİK	5.8	10.6	15.2	21.5	46.9	0.41
2008 / TÜİK	5.8	10.4	15.2	21.9	46.7	0.41
2009 / TÜİK	5.6	10.3	15.1	21.5	47.6	0.42
2010 / TÜİK	5.8	10,6	15,3	21,9	46,4	0.40
2011 / TÜİK	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0.41
2012 / TÜİK	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0.40
2013 / TÜİK	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	0.40
2014 / TÜİK	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	0.39
2015 / TÜİK	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	0.39
2016 / TÜİK	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	0.40

1963 yılında ilk kez DPT tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasından günümüze kadar yapılmış çalışmaların tamamında Türkiye’de ciddi bir eşitsizlik problemi olduğu kesin olarak saptanmış bir bulgu olmasına rağmen söz konusu eşitsizliğin değeri yıllar itibariyle farklılıklar göstermiştir.

1963 yılında, gelirin %4.5’lik kısmını, nüfusun en düşük gelirlili % 20’lik kesimi alırken, gelirin %57’sini nüfusun en yüksek gelirlili % 20’lik kesimi almaktaydı. 1963’ten 1987 yılına kadar yapılmış olan çeşitli araştırmalarda, söz konusu kesimlerin paylarında zaman zaman düşme veya yükselme eğilimleri görülmüştür. 1987’de DİE tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasında, nüfusun en düşük gelirlili % 20’lik kesimin gelirdeki payı % 5,2, nüfusun en yüksek gelirlili % 20’lik kesimin gelirdeki payı ise % 50 olmuştur. 1987 araştırmasının sonuçları ile 1963 yılı sonuçları karşılaştırıldığında; Türkiye’de, üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru sınırlı bir gelir aktarımı olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemde meydana gelen sınırlı iyileşme, personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirliler yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının bir sonucudur. Ancak sonraki yüksek enflasyon haddi ile bastırılan ücret politikası ve iç ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişmesi, tekrar gelir dağılımının düşük gelirliler aleyhine bozulması sonucunu doğurmuştur (Yumuşak ve Bilen, 2000: 78).

1987 yılında yapılan araştırmadaki azalma eğilimi sonraki dönemlerde muhafaza edilememiş 1994 yılındaki araştırmada, eşitsizliğin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Takip eden dönemlerde ise tekrar bir iyileşmeyle 1987 seviyesine yaklaşan Gini katsayıları elde edilmiştir. Söz konusu dönemde yaşanan iyileşme ise 1994, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerle ilişkilendirilebilir. Çünkü her ne kadar krizler daha çok dar ve düşük gelirlileri etkilemiş olsa da ‘çoktan çok azdan az’ mantığıyla hareket edildiğinde yüksek gelirlili grupların düşük gelirlili gruplara oranla daha yüksek miktarlarda gelir kayıpları olmakta ve bunun sonucunda gelir dağılımında iyileşme olduğu görünümü vermektedir. Ayrıca aynı dönemde İşsizlik Sigortası Kanunu’nu da kriz dönemlerinde ücretli çalışanları kısmen koruması eşitsizliğin azalması ve Gini katsayısı değerlerinde iyileşmeler gözlenmesi sonucunu doğurmuştur (Aras, 2012: 21).

2002 sonrasında Gini katsayısı itibariyle gelir dağılımı sınırlı dalgalanmalar göstermiş, önemli sayılabilecek büyüklükte artış veya azalışa maruz kalmamıştır. Ancak gelir gruplarının gelirden aldıkları paylarda değişimler meydana gelmiştir. 2002 yılında en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasında 9.4 kat varken 2016 yılında bu fark 7.6

kat olmuştur. 2008 küresel krizinin doğurduğu olumsuz etki neticesinde Gini katsayısında 0.01 puanlık bir artış gözlenirse de takip eden yıllarda kriz öncesi seyrine dönmüştür.

Gini katsayısının 2002-2016 yılları arasında durağan bir seyir izlemesi, söz konusu dönemde uygulanan gelir dağılımı politikalarının başarısı açısından fikir vermektedir. Bir diğer yönüyle bakıldığında zaman, artan nüfusa rağmen gini katsayısının seyrinin değişmemesi istihdam alanlarının arttırıldığını ve artan nüfusun istihdam edildiğini işaret etmektedir (Aras, 2012: 22).

Sonuç itibarıyla son yıllarda gelir dağılımında görülen iyileşmenin en önemli açıklayıcısı kişi başı gelirden meydana gelen istikrarlı artıştır. Türkiye ekonomisindeki istikrarlı büyüme sonucu gelir dağılımında meydana gelen iyileşmeler Kuznets'in belirli bir büyüme düzeyinden sonra gelir dağılımı ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin ortaya çıkacağı hipotezini destekler niteliktedir (İslamoğlu, 2017: 130).

2.2. Gelir Dağılımı Türlerine Göre Türkiye'de Dağılımın İncelenmesi

Gelir dağılımı, toplam gelirin üretim faktörleri, kişiler, sektörler ve bölgeler arasında dağılımı çerçevesinde, fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı olarak sınıflandırılıp ayrı analizlere tabi tutulabilir. Bu başlık altında Türkiye'de gelir dağılımı söz konusu dağılım türlerine göre incelenmiştir.

2.2.1. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim sürecinde ortaya çıkan gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını gösteren yaklaşım, fonksiyonel gelir dağılımıdır. Üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen bir kavram olan fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelir içindeki ücret, faiz, rant ve kâr payları hakkında bilgi vermesi açısından da başka bir öneme sahiptir (Kuştepe ve Halaç, 2004: 148).

Üretim sürecinde rol alan faktör sahipleri, üretilen mal ve hizmetlerden; ücret, rant, faiz ve kâr adı altında bir pay alırlar. Bu paylar karşılığında yapılan ödemeler, faktör sahiplerinin gelirlerini oluşturur. Fonksiyonel dağılım; gelirin özellikle emek sahipleri ve diğer üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılımını analiz etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bunun nedeni, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan bağımlı çalışanların asıl gelirlerinin emek geliri oluşu, yüksek gelirli olanların tamamına yakın bir kısmının ise emek dışı gelir elde etmesidir (Çalışkan, 2010: 92).

Fonksiyonel gelir dağılımı sınıflaması yapmak genellikle, söz konusu ayrışmanın belirgin olduğu gelişmiş ekonomiler için daha kolaydır. Ayrışmanın daha sınırlı olduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için ise fonksiyonel gelir dağılımı verilerini elde etmek daha zordur. Gelişmiş ekonomilerde, ücretli kesimin istihdamdaki payı ile gelirden aldıkları pay incelendiğinde, ücretlilerin istihdam içindeki payının gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Bolayır, 2007: 21). İşsizlik oranının düşük olması, ücretli nüfusun aktif nüfusa oranının yüksek olması ve verimlilik artışlarının ücretlere daha kolay yansımaları gelişmiş ülkelerde emeğin milli gelir içinde payını yüksek olması sonucunu doğurur. Gelişmekte olan ülkelerde ise emek gücünün verimi ve teknolojinin yetersizliği, firma ölçeklerinin küçük olması, emek dışı gelirlerin yüksek olması, işgücünün büyük bir kısmının kendi hesabına çalışması gibi nedenler emek gücünün milli gelirden aldığı payının düşük olmasına sebep olmaktadır (Yücel, 2011: 139). Gelişmekte olan ülkelerde emek gelirlerinin payının düşük olmasının bir başka nedeni ise halen tarım kesiminde yüksek oranlı bir nüfusun istihdam ediliyor olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim alanlarında istihdamın düşük olması, önemli iş seçenekleri olan kentte ücretlilerin oranının yüksek olmasına neden olmuştur.

Fonksiyonel gelir dağılımı detaylı olarak incelenirken üretim faktörleri alt bileşenlerine ayrılarak analiz yapılır. Gelir maaş, ücret, yevmiye, müteşebbis ve mülk gelirleri şeklinde tasnif edilir. Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımının tespitinde kullanılan TÜİK çalışmalarında gelirler, emek gelirleri, gayrimenkul kirası, menkul kıymet gelirleri, müteşebbis gelirleri ve transfer gelirleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Söz konusu gelir grupları arasındaki dağılım aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

Tablo 2: Türkiye’de Gelir Türlerine Göre Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Dağılımı

Gelir Türleri*	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Maaş-Ücret	35,8	38,7	38,7	39,2	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7
Yevmiye	2,9	3,1	3,5	3,3	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5
Müteşebbis**	34,5	32	31,8	28,8	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8
Gayrimenkul	2,2	3,6	2,7	2,9	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1
Menkul Kıymet	4,9	2,6	2,2	2,7	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5
Sosyal Transferler	17,5	20	21,2	23	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6
Hanelerarası Transferler					2,9	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5
Diğer Gelirler	-	-	-	-	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016

*Tablodaki değerler faktörün toplam gelirden aldığı payı ifade etmektedir.

**Müteşebbis gelirleri tarım ve tarım dışı gelirlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Türkiye’de gelirin, gelir türlerine göre dağılımı Tablo 2’de özetlenmiştir. Buna göre Türkiye’de ele alınan yıllarda, maaş ve ücret gelirlerinin, toplam gelir içerisindeki payı, diğer ücret türlerinin paylarından daha büyüktür. Aynı tabloda izlenebilen yıllarda, maaş ve ücret gelirlerinin payının sürekli arttığı da gözlemlenmiştir. 2002 yılında maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %35,8 olarak gerçekleşmişken, bu oran 2016 yılında %49,7’ye yükselmiştir. Maaş ve ücret gelirlerinin payının artmasında, ücretli olarak çalışan nüfusun zaman içinde artmasının ve ücret gelirlerinde zaman içerisinde meydana gelen artışların rolü vardır. Türkiye’nin iktisadi yapısı, gelişmiş ülkeler seviyesine yaklaştıkça, emek gelirlerinin yükselmeye devam etmesi beklenmektedir (Filiztekin ve Çelik, 2010: 124). Emek gelirlerinin bir diğer kalemi olan, yevmiye gelirlerinin toplam gelire oranı ise genel itibariyle çok düşük bir seyir izlemektedir.

Tarım gelirleri ve tarım dışı işletmelerden elde edilmiş gelirlerden oluşan müteşebbis gelirin 2002 yılında toplam gelire oranı %34,5 iken, bu oran izleyen yıllarda azalmış 2016 yılında %19,8 değerini almıştır. Söz konusu dönemdeki azalma eğilimi, tarım sektörünün, üretim ve istihdam içerisindeki payının zaman içerisinde düşmesi ve bunun sonucunda tarım sektöründe oluşturulan gelirin, toplam gelire oranının azalmasından kaynaklanmaktadır (Şit, 2008: 86). 2008 yılı sonrasında meydana gelen düşüşün bir bölümü ise küresel ekonomik krizin üst gelir grubundaki müteşebbis gelirlerini etkilemesiyle açıklanabilir.

Gayrimenkul kira gelirlerinin, toplam gelir içerisindeki payı yine oldukça düşük olmakla beraber artış ve azalışlar göstermektedir. 2002 yılında %2,2 olan bu pay 2009 yılında %5’e kadar yükselmiş ve 2016 yılına dek azalma göstererek %2,5 oranına kadar düşmüştür. Menkul kıymet gelirlerinde de gayrimenkul gelirlerine benzer bir seyir izlenmiştir. 2002 yılında %4,9 olan menkul kıymet gelirlerinin toplam gelir içindeki payı, 2006 ve 2007 yıllarında yükselerek sırasıyla %6,1 ve %7 seviyelerine çıkmıştır. İzleyen yıllarda azalma eğilimine giren oran 2016 yılında %2,5 olarak gerçekleşmiştir.

Toplam gelir içinde önemli payı olan bir diğer kalem, transfer gelirleridir. 2002 yılında %17,5 olan transfer gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı, 2005 yılında %23’e kadar yükselmiş, izleyen yıllarda aynı trendde seyir ederek 2016 yılında %19,6 sosyal transferlerin gelire oranı ve %2,5 haneler arası transferlerin gelire oranı ile %22,1’lik bir değer almıştır. Transfer gelirlerinin, emekli maaş ödemeleri, dul yetim aylıkları ve diğer sosyal yardımlardan oluştuğu göz önünde bulundurulursa, söz konusu artışın sebebi olarak, erken emeklilik uygulamaları, nüfusun yaşlanmaya başlaması, sosyal yardımların artması gibi etkenler sıralanabilir.

Tablo 3. Türkiye'de Gelir Türlerine Göre Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Yüzdelerik Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Gelir türleri	Yüzde 20'lik gruplar						
	Yıllar	Toplam	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
Maaş ve ücret	2006	40,8	23,0	38,5	42,0	44,0	41,0
	2016	49,7	39,7	46,6	45,6	52,4	51,4
Yevmiye	2006	3,7	24,8	11,4	5,2	2,6	0,7
	2016	2,5	14,5	6,6	3,7	2,0	0,4
Müşebbis	2006	24,2	25,6	23,1	18,9	19,5	27,7
	2016	19,8	16,9	16,1	15,6	15,7	23,7
Gayrimenkul	2006	3,1	1,2	1,1	1,6	2,3	4,4
	2016	3,1	1,2	1,1	1,8	2,6	4,3
Menkul kıymet	2006	6,1	2,9	3,9	4,3	5,4	7,5
	2016	2,5	1,4	1,2	1,5	1,6	3,4
Sosyal transferler	2006	17,8	13,3	15,9	22,8	21,7	15,4
	2016	19,6	20,5	24,4	28,4	23,1	14,7
Hanelerarası transferler (Alınan)	2006	2,9	7,7	4,5	3,3	2,9	2,1
	2016	2,5	4,5	3,3	3,2	2,4	2,0
Diğer gelirler	2006	1,5	1,5	1,4	1,9	1,7	1,2
	2016	0,2	1,3	0,6	0,3	0,1	0,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016

Toplam gelirin gelir guruplarına dağılımında, yüzdelerik gelir guruplarını dikkate alan Tablo 3 değeriendirilecek olursa, derecelendirilmiş gelir guruplarının hangi faktör gelirini elde ettiği ile ilgili çıkarımlarda bulunulabilir ve yüzdelerik gelir gurupları arasında karşılaştırmalar yapılabilir.

En düşük gelir grubu olan ilk %20'lik nüfus dilimi için, tablo incelendiğinde 2006 yılında, söz konusu grubun gelirlerinin, maaş ve ücret gelirleri, yevmiye gelirleri, tarımdan kaynaklanan müşebbis gelirleri ve sosyal transferler ağırlıklı olduğu görülmektedir. Grubun gelirinin yaklaşık %87'si yukarıda belirtilen gelir kalemlerinden kaynaklanmaktadır. 2016 yılına gelindiğinde maaş ve ücret gelirleri, yevmiye gelirleri, tarımdan kaynaklanan müşebbis gelirleri ve sosyal transferler, en düşük gelir grubunun toplam gelirinin %91,6'sı kadardır. 2006 yılında en düşük gelir grubunun toplam gelirinin %13,3'ünü oluşturan sosyal transferler, 2016 yılında %20,5 değeriini almıştır. Yani 2006 yılından 2010 yılına sosyal transferlerin düşük gelir gurupları için önemi artmıştır. Bu durum artan sosyal yardımların etkisi ile açıklanabilir. Ayrıca yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payının düşük gelir gurupları için, yüksek değeri alması söz konusu gelir gurupları için olağan olarak rastlanabilecek hususlardan bir diğeriştir.

En yüksek gelir grubu olan son %20'lik grup ele alındığında, 2006 yılında gelirin %41'lik kısmının, 2016 da ise gelirin %51,4'lük kısmının ücret ve maaş ödemelerinden

kaynaklandığı, yevmiye gelirlerinin her iki yıl için de %1'in altında olduğu, müteşebbis gelirlerinin 2006 ve 2016 yılları için sırasıyla %27,7 ve %23,7 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Diğer yüzde 20'lik gelir grupları da dikkate alınarak, yüksek gelir grubu için artan müteşebbis gelirlerinin tarım dışı faaliyetlerden kaynaklandığı, yüksek gelir grubu için azalan sosyal transferlerin emekli maaş ödemeleri kaynaklı olduğu ve sosyal transferlerin orta gelir grubu için en fazla önemi taşıdığı çıkarımlarına ulaşılabilir.

2.2.2. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı

Toplam gelirin bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımı kişisel gelir dağılımı olarak ifade edilir. Kişisel gelir dağılımı, ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesi olmakla birlikte ailenin temel faaliyet alanı veya aile reisinin işine bakarak analiz yapma olanağı da tanımaktadır. Kişisel gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir sürede yaratılan tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüne ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir (Kuştepe ve Halaç, 2004:10).

Kişisel gelir dağılımında sosyal sınıf farklılıkları göz önüne alınmamakta ve kişiler eşit olarak düşünülmektedir. Kişisel gelir dağılımı ölçütlerinden biri olan kişi başına düşen milli gelir, toplam milli gelirin ülke nüfusuna bölünmesi ile elde edilmektedir. Diğer bir ölçüt ise, ülke nüfusunun en düşük gelirli gruptan en yüksek gelirli gruba doğru beş eşit dilime ayrılması esasına dayanır. Söz konusu gruplar için ayrı ayrı milli gelir hesabı yapılarak, gruplar arası karşılaştırma yapılır. Daha sonra bu milli gelirlerin toplam milli gelire olan yüzdesi bulunarak, beş gelir grubu arasında karşılaştırma yapılır. En düşük gelirli %20'lik dilim ile en yüksek gelirli %20'lik dilimin milli gelirden aldıkları paylar arasında büyük bir farkın olması, gelir dağılımında eşitsizlik olduğu anlamına gelmektedir (Yücel, 2011: 145). Yüzde yirmilik dilimleme yöntemiyle nüfusun gelirden aldığı payın analiz edilmesi, gelir eşitsizliğinde meydana gelen değişimi takip etmek açısından önemli bir göstergedir. Ancak nüfusu onluk ve beşlik dilimlere ayırarak gelirden aldıkları payları daha detaylı analiz etmek, en alttakiler ile en tepedekiler arasındaki farkı net olarak ortaya koymak amacıyla sıkça başvurulan bir analiz yöntemidir. Dilimler küçüldükçe, gelir eşitsizliğine ilişkin daha çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2004: 60).

Türkiye'de gelir dağılımı araştırmalarında yüzde paylar analizi olarak ifade edilen P80/P20 oranı ve P90/P10 oranının yanı sıra Gini katsayısı sıklıkla kullanılan yöntemlerdir.

TÜİK tarafından yapılan gelir dağılımı çalışmalarına göre, kişisel gelir dağılımı göstergeleri takip eden tablodaki gibi özetlenebilir.

Tablo 4: Türkiye'de %10'luk ve %20'lik Gelir Gruplarına Göre Gelir Dağılımı, P80/P20 oranı, P90/P10 oranı ve Gini Katsayısı

Yıllar	Gelir Grupları										Yüzde Paylar Analizi		GİNİ Katsayısı
	Birinci %20		İkinci %20		Üçüncü %20		Dördüncü %20		Beşinci %20		P80/P20	P90/P10	
	Birinci %10	İkinci %10	Üçüncü %10	Dördüncü %10	Beşinci %10	Altıncı %10	Yedinci %10	Sekizinci %10	Dokuzuncu %10	Onuncu %10			
2002	1,9	3,4	4,4	5,4	6,4	7,6	9,3	11,5	15,5	34,6	9,5	18,3	0,440
2003	2,3	3,7	4,7	5,6	6,6	7,8	9,4	11,5	15,1	33,2	8,1	14,6	0,420
2004	2,3	3,8	4,9	5,8	7,0	8,3	9,9	12,0	15,3	30,9	7,7	13,7	0,400
2005	2,2	3,9	5,0	6,1	7,3	8,6	10,2	12,4	15,8	28,7	7	13,1	0,380
2006	1,8	3,2	4,4	5,5	6,7	8,1	9,8	12,1	16	32,5	9,5	18,1	0,428
2007	2,2	3,6	4,7	5,9	7	8,3	9,7	11,8	15,2	31,6	8,1	14,4	0,406
2008	2,2	3,6	4,6	5,7	6,9	8,3	9,9	12,1	15,8	30,9	8	14	0,405
2009	2,1	3,5	4,6	5,7	6,9	8,2	9,7	11,8	15,4	32,2	8,5	15,3	0,415
2010	2,2	3,6	4,7	5,9	7	8,3	9,8	12,1	15,5	30,9	7,9	14	0,402
2011	2,2	3,6	4,8	5,8	6,9	8,2	9,8	11,9	15,5	31,3	8	14,2	0,404
2012	2,2	3,7	4,8	5,8	7	8,3	9,8	11,8	15,5	31,1	8	14,1	0,402
2013	2,3	3,8	4,8	5,9	7	8,2	9,7	11,7	15,3	31,3	7,7	13,6	0,400
2014	2,4	3,8	4,9	5,9	7	8,3	9,8	11,9	15,6	30,3	7,4	12,6	0,391
2015	2,3	3,8	4,8	5,9	7	8,2	9,7	11,8	15,5	31	7,6	13,5	0,397
2016	2,4	3,8	4,8	5,8	6,9	8,1	9,5	11,6	15,2	32	7,7	13,3	0,404

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bütçe Araştırması 2002-2005, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2006-2016

Gelirin kişiler arasındaki dağılımını gösteren Tablo 4'te Gini katsayısı ve yüzde paylar analizi sonuçları incelendiğinde Türkiye'nin eşitlik durumundan oldukça uzak olduğu görülmektedir.

Türkiye'de 2002 yılında 0,44 Gini katsayısı değeri almış, söz konusu değer 2005 yılına kadar düşmüştür. 2005 yılında 0,380 Gini katsayısı değeri ile gelir dağılımı eşitsizliğinde bir parça iyileşme meydana geldiği sonucuna ulaşılabılır. Gini katsayısında düşüşün kaydedildiği 2002-2005 yılları arasında en zengin yüzdelik dilimin gelirinde azalma meydana gelmiş, ancak söz konusu azalma en fakir yüzdelik grubun gelirinde bir artışa neden olmamıştır. Dolayısıyla gelir dağılımındaki iyileşme üst gelir grubundan, orta gelir grubuna kayan gelirden kaynaklanmaktadır. Teknik olarak gelir dağılımında eşitliğe yaklaşılsa da, öz itibarıyla en düşük gelir grubu için herhangi bir iyileşme olmamıştır. Zira bu durum tablodaki verilerden hareketle doğrulanabilir. Gini katsayısı 2005 yılında 0,380 olarak

hesaplanmış olmasına rağmen, en düşük gelir grubunun gelirden aldığı payda herhangi bir değişme olmamış, en düşük gelirli %20'lik grubun gelirden aldığı pay %6,1, en düşük gelirli %10'luk grubun ise gelirden aldığı pay %2,2 olarak hesaplanmıştır.

2002-2005 döneminde gelir dağılımı eşitsizliğin azalmasını, uygulanan gelir dağılımını iyileştirici politikalarla açıklamak yeterli olmayabilir. Çünkü ilgili dönemde gelir dağılımında, en düşük gelir grubu lehinde herhangi bir iyileşme olmamıştır. (Çalışkan, 2010: 107). Söz konusu iyileşmenin nedeni olarak 2001 yılında yaşanmış olan ekonomik kriz olarak ifade edilebilir.

2006 yılında gelindiğinde gelir dağılımı eşitsizliğinde önemli bir artış meydana gelmiş, Gini katsayısı 0,428'e yükselmiş, en zengin %20'lik nüfus dilimi ile en fakir %20'lik nüfus dilimi arasındaki fark 9,5 kata çıkmıştır. 2006 yılında en çarpıcı veri ise en zengin %10'luk nüfus dilimi ile en fakir %10'luk nüfus dilimi arasındaki farkın 18 kat olmasıdır. Ancak söz konusu dönemde meydana gelen artış yalnızca krizin etkisiyle azalan gelir dağılımının normal seyrine dönmesi şeklinde ifade etmek doğru olmayacaktır. Gini katsayısı 2005 yılına kadar Hanehalkı Bütçe Araştırması verilerine göre hesaplanırken 2006 yılında sonra Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarına göre hesaplanmaya başlamıştır. Bu yöntem değişikliği de Gini katsayısında 2006 yılındaki ani değişikliği açıklayıcı bir faktör olarak ifade edilebilir.

2007-2009 dönemi itibariyle tablo incelendiğinde, gelir dağılımında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 2007 yılında 0,406 değerini alan Gini katsayısı, 2009 yılında 0,415 değerini almıştır. 2007 yılında P80/P20 oranı 8,1 değerini alırken, bu oran 2009 yılında 8,5'e çıkmıştır.

2008'de başlayan ve 2009 yılında devam eden küresel ekonomik krizin etkisiyle, gelir dağılımında 2009 sonrası dönem için iyileşme meydana gelmiştir. 2009 yılında 0,415 olarak ölçülen Gini katsayısı, 2014 yılında kadar azalma eğilimine girmiş ve 2014 yılında 0,391 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu dönemde, en düşük gelir grubunun, toplam gelirden aldığı pay değişmemekle birlikte, en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın düşmesiyle beraber P80/P20 oranı ve P90/P10 oranı, Gini katsayısıyla birlikte azalmıştır.

2005 sonrası ve 2009 sonrası dönem için bahsi geçen kriz-gelir eşitsizliği ilişkisi daha açık olarak ifade edilecek olursa; krizler tüm gelir grupları ve türleri için gelir kaybı meydana getiren dönemlerdir. Emek faktörü için iş kaybı ile sonuçlanabilecek süreç ücret kayıpları meydana getirecektir. Sermaye sahipleri ve müteşebbisler için ise büyük sermaye kayıpları

ve iflas gibi sonuçlar doğabilir. Ancak krizin etkisi ilk olarak ücretli çalışanlar tarafından hissedilecektir. Çünkü işverenlerin ekonomik krizlerle mücadelede ilk başvurdukları yöntemlerden birisi işçi çıkarmaktır. Dolayısıyla kriz ilk aşamasında gelir eşitsizliğinde ücretliler aleyhine bir artış meydana getirecektir. Krizin ilerleyen aşamalarında, krizle mücadelede başarılı olamayan müteşebbis ve sermaye sahipleri, ücretlere oranla çok daha büyük sermaye kayıpları ve iflaslar ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu durum da yüksek gelir gruplarının gelirlerinde azalma meydana getirecektir. Krizin etkilerinin kaybolmaya başladığı ilk andan itibaren Karl Marx'ın yedek emek ordusu diye nitelendirdiği kriz dönemi işsizleri, istihdama dahil olmaya başlayacaklar ve yeniden ücret geliri elde edebileceklerdir. Ancak müteşebbisler ve sermayedarlar için aynı şekilde toparlanma söz konusu olmayabilir. Bu durumda düşük gelir grupları ile yüksek gelir grupları arasındaki farkın azalma eğilimi göstereceği söylenebilir. Sonuç olarak krizin etkilerinin hissedildiği ilk anda gelir eşitsizliğinde artış meydana gelecek, ilerleyen safhalarda ve krizin etkisinin azalmaya başladığı dönemlerde gelir eşitsizliğinde azalma eğilimi görülecektir.

2016 yılında Gini katsayısı 0,404 değerini alırken, en fakir %20 lik grup ile en zengin %20'lik grup arasında 7,7 kat fark bulunmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinde olumlu olarak yorumlanabilecek gelişme ise, 2006 yılında 18 olan P90/P10 oranının 2016 yılında 13'e kadar gerilemesidir. Söz konusu bu iyileşme her ne kadar yüksek gelir grubunun, toplam gelirden aldığı payın azalmasıyla açıklansa da, düşük gelir gruplarının toplam gelirden aldıkları payın, yıllar itibariyle az da olsa artmış olduğu gözlenebilmektedir.

Ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliğinin, sorun olarak ifade edilebilecek düzeyde olmasına rağmen, sosyal yardımlaşma hareketleri, Türkiye'de gelir dağılımı sorununun toplumsal bunalımlara dönüşmesini engelleyen önemli bir faktördür. Ülkemizde kamu kaynaklı sosyal transferler dışında; bireysel veya kurumsal nitelikteki dernek, vakıf ya da bireysel girişimler aracılığı ile düşük gelirli yoksul kesimlere yönelik sosyal yardımlaşma faaliyetleri de büyük öneme sahiptir. Dini yükümlülükler arasında yer alan ve yoksula yardım etmeye teşvik eden gelenekler de benzer şekilde toplumsal yardımlaşma eğilimini güçlendirmektedir (Bolayır, 2007: 23).

2.2.3. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ekonominin temel üretim sektörleri tarım, sanayi ve hizmet sektörüdür. Bu sektörlerin milli gelirden aldıkları payın incelenmesi ve gelir dağılımında meydana gelen

değişmelerin hangi sektör lehinde veya aleyhinde olduğunun tayini için sektörel gelir dağılımı incelenmektedir.

Sektörel gelir dağılımının en önemli yönü ise, ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi veriyor olmasıdır. Gelişmiş ekonomilerde, tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı azken, gelişmekte olan ülkelerde tam tersi durum söz konusudur. Ekonominin gelişmişlik düzeyi arttıkça toplam gelir içerisinde hizmetler sektörünün payı artarken, tarım ve sanayi sektörlerinin payı azalmaktadır. Sanayileşme sürecini tamamlamış ekonomilerde, sanayiden hizmet sektörüne geçiş eğilimi çok daha belirgin bir şekilde yaşanmaktadır (İslamoğlu, 2017: 132).

Gelişmekte olan ülke sınıflamasında yer alan Türkiye ekonomisi için, sektörel gelir dağılımı takip eden tablolar yardımıyla incelenebilir.

Tablo 5: Ana İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH İçerisindeki Payı (Sabit Fiyatlarla, Bin TL)

Yıllar	Sektörler									GSYH (Alıcı Fiyatlarıyla)	
	Tarım			Sanayi			Hizmet			Değer	Hız
	Değer	Pay	Hız	Değer	Pay	Hız	Değer	Pay	Hız		
2002	8 860 011 104	12,2	8,8	22 001 769 212	30,3	4,7	39 769 555 269	54,8	4,7	72 519 831 007	6,2
2003	8 683 024 297	11,4	-2	23 688 951 598	31	7,7	41 412 072 659	54,2	4,1	76 338 192 546	5,3
2004	8 928 675 888	10,7	2,8	26 443 797 604	31,7	11,6	45 488 226 791	54,5	9,8	83 485 590 611	9,4
2005	9 570 096 812	10,6	7,2	28 775 041 541	31,8	8,8	49 387 914 715	54,6	8,6	90 499 730 897	8,4
2006	9 700 280 414	10	1,4	31 721 615 211	32,8	10,2	52 891 040 453	54,7	7,1	96 738 320 212	6,9
2007	9 046 107 435	8,9	-6,7	33 550 094 270	33,1	5,8	56 268 594 740	55,6	6,4	101 254 625 465	4,7
2008	9 432 905 072	9,3	4,3	33 111 743 598	32,5	-1,3	57 566 256 116	56,5	2,3	101 921 729 924	0,7
2009	9 767 969 109	10,1	3,6	30 262 711 549	31,2	-8,6	56 522 330 563	58,3	-1,8	97 003 114 411	-4,8
2010	9 998 744 725	9,4	2,4	34 463 145 593	32,5	13,9	60 838 938 369	57,5	7,6	105 885 643 938	9,2
2011	10 604 053 474	9,2	6,1	37 919 699 223	32,9	10	66 167 554 457	57,4	8,8	115 174 724 189	8,8
2012	10 935 277 208	9,3	3,1	38 526 013 760	32,8	1,6	67 853 932 020	57,7	2,5	117 625 021 083	2,1
2013	11 315 314 597	9,2	3,5	40 096 925 155	32,7	4,1	71 614 173 336	58,4	5,5	122 556 461 022	4,2
2014	11 082 920 736	8,8	-2,1	41 512 974 285	32,9	3,5	74 659 682 429	59,1	4,3	126 257 810 575	3
2015	11 856 861 534	9	7	42 895 812 086	32,7	3,3	78 305 112 175	59,7	4,9	131 272 703 175	4

Kaynak: TÜİK

*Dolaylı ölçülen mali aracılık ve vergi-sübvansiyon tabloda dışlandığından değerler toplamı 100'e eşit olamayabilir.

Türkiye'de gelirin sektörler itibariyle dağılımı incelendiğinde tarım aleyhine bir dağılım söz konusu olduğu gözlemlenmektedir. Tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı

2002 yılında %12 seviyesindeyken 2015 yılına gelindiğinde bu oran %9 seviyesine gerilemiştir. Sektörel gelir dağılımında da ekonomik krizlerin etkisine rastlamak mümkündür. Kentlerde işlerini kaybeden kişilerin, göç ettikleri köylere geri dönmeleri, tarım sektörünün gelirden aldığı payı artırıcı bir etki olarak ortaya çıkabilmektedir. Zira tabloda görüldüğü üzere, 2008 küresel ekonomik krizini ardından tarım sektörünün GSYH'dan aldığı payda artış meydana gelmiştir.

Ekonomilerin gelişmişlik göstergelerinden biri olan sanayi sektörünün GSYH içerisindeki payı Türkiye için %30 seviyelerinde bir seyir göstermektedir. Kriz dönemlerinde negatif büyüme rakamlarına, sanayi sektörünün toplam gelirden aldığı payın azalışı da eşlik etmiştir.

Türkiye için hizmet sektörü değerlendirildiğinde, GSYH'dan aldığı payın yıllar itibariyle arttığı gözlemlenmektedir. 2002 yılında hizmet sektörünün toplam gelirden aldığı pay %54,8 iken 2015 yılında bu oran %59,7'ye çıkmıştır. İncelenen yıllar itibariyle hizmet sektörünün GSYH'dan aldığı pay, diğer sektörlerin aldığı paydan daha fazla olmakla beraber, artan bir seyir izlemektedir. Gelişmişlik açısından yapılan değerlendirme hatırlanacak olursa hizmet sektörünün diğer sektörlerden daha fazla pay alıyor olması olumlu bir izlenim olarak değerlendirilebilecektir. Tarım sektörünün payının azalma eğiliminde olması, gelişmişlik düzeyi için bir diğer olumlu çıkarım olmakla beraber, sanayi sektörünün yeterince büyümemiş olması; sanayileşme evresi tamamlandıktan sonra sanayi sektöründen hizmet sektörüne geçiş koşulunu sağlamamaktadır.

2.2.4. Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkede millî gelirin farklı ölçütlere göre belirlenen bölgeler arasındaki dağılımını incelemek amacıyla kullanılan gelir dağılımı tanımıdır. Bölgesel gelir dağılımı hesaplamasında, söz konusu bölgeler yerleşim yerlerinin niteliği ve gelişmişlik düzeyine göre sınıflandırılarak analize tabi tutulur. Hemen hemen hiçbir ülkede milli gelir, bölgeler arasında eşit olarak dağılmaz (Çalışkan, 2010: 94). Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler ve bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim, demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıklar gelir dağılımında eşitsizlikleri beraberinde getirecektir. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin tek başına ele alınmaması, buna neden olan sosyo-ekonomik etmenlerin ortaya koyduğu dengesizliklerin de ortaya konulması ve sonuçlarının

değerlendirilerek çözüm yollarının buna göre aranması gerekmektedir (Kuştepelı ve Halaç, 2004: 16).

Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklılıklarının oldukça önemli boyutta olduğunu söylemek mümkündür. Ülkemizde bölgesel gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik tedbirler ve uygulamalar bulunmakla beraber, dengesizlik nedenlerinin farklı tespit edilmesinden dolayı üretilen farklı politikalar, var olan bölgesel dengesizlik olgusunu bugüne kadar sağlıklı bir biçimde çözmekte yeterince etkin olamamıştır (Kargı, 2009: 31).

İdari bakımdan bölge esaslı uygulanmayan Türkiye’de bölgeler için sosyal ve ekonomik analizler yapılırken TÜİK’in istatistiki bölge sınıflaması kullanılır. Bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve Avrupa Birliği ile karşılaştırılabilir veriler üretilmesi amacıyla AB bölgesel sınıflandırması olan Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) ölçütüne göre İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) oluşturulmuştur. Ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi yönlerden benzer iller, belirli bir nüfus büyüklüğü de dikkate alınarak 12 adet 1. düzeyde bölge birimi, 26 adet 2. düzeyde bölge birimi olarak sınıflandırılmıştır (TÜİK, 2016). Söz konusu birimlere göre gelirin bölgeler arasında dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı analizleri yapılmaktadır. Türkiye’de ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2016 yılında 19139 TL iken, İBBS 2. Düzey bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge, 26486 TL ile TR51 (Ankara) bölgesi olmuştur. Bu bölgeyi, 26041 TL ile TR10 (İstanbul) Bölgesi ve 23612 TL ile TR31 (İzmir) Bölgesi izlemiştir. Ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgeler ise 8679 TL ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesi, 8794 TL ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesi ve 11088 TL ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesi şeklinde sıralanmıştır. Takip eden tablolarda, Türkiye’de gelirin bölgesel dağılımı ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir.

Tablo 6: Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 oranının Düzey 1 Bölge Sınıflandırmasına Göre Dağılımı

Düzey 1 İstatistik Bölge Sınıflandırmaları	Yıllar, Gini, P80/P20																							
	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016			
	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı	P80/P20	Gini Katsayısı		
Türkiye	9,6	0,428	8,1	0,406	8,1	0,405	8,5	0,415	7,9	0,402	8,0	0,404	8,0	0,402	7,7	0,400	7,4	0,39	7,6	0,397	7,7	0,4		
TR1 İstanbul	6,7	0,375	5,3	0,346	6,0	0,362	5,9	0,363	6,4	0,373	6,2	0,371	6,4	0,384	6,6	0,392	6,1	0,367	7,1	0,397	7,4	0,413		
TR2 Batı Marmara	6,3	0,350	5,3	0,321	5,7	0,331	6,4	0,361	6,5	0,360	6,3	0,365	6,2	0,356	5,4	0,337	5,4	0,333	6,1	0,353	6,3	0,364		
TR3 Ege	8,6	0,426	6,7	0,376	7,1	0,387	6,8	0,381	6,9	0,387	7,1	0,397	6,7	0,382	6,3	0,370	5,9	0,358	6,1	0,363	6,0	0,361		
TR4 Doğu Marmara	6,9	0,392	6,8	0,393	5,3	0,335	6,2	0,368	5,5	0,341	5,0	0,326	5,6	0,344	5,0	0,322	5,2	0,336	5,4	0,339	5,1	0,330		
TR5 Batı Anadolu	8,0	0,413	6,2	0,379	7,3	0,402	7,7	0,408	6,6	0,367	6,7	0,374	6,5	0,369	7,1	0,396	7,2	0,395	6,7	0,386	7,0	0,395		
TR6 Akdeniz	9,2	0,421	8,1	0,418	6,6	0,387	7,2	0,403	7,1	0,397	7,2	0,404	7,5	0,407	7,1	0,399	7,4	0,395	7,2	0,396	7,5	0,398		
TR7 Orta Anadolu	5,5	0,342	5,1	0,328	5,6	0,339	6,8	0,395	6,2	0,362	6,3	0,366	6,2	0,360	5,6	0,342	5,9	0,355	5,5	0,341	6,0	0,357		
TR8 Batı Karadeniz	7,1	0,372	6,0	0,360	6,1	0,366	7,0	0,382	6,1	0,348	5,7	0,335	5,7	0,338	5,4	0,331	5,5	0,340	5,8	0,344	5,5	0,340		
TR9 Doğu Karadeniz	6,7	0,378	5,6	0,346	6,4	0,365	6,2	0,359	5,3	0,327	5,1	0,327	4,8	0,309	4,7	0,315	4,9	0,309	5,3	0,332	5,5	0,356		
TRA K.doğu Anadolu	7,1	0,381	7,9	0,405	8,8	0,436	7,8	0,407	7,6	0,404	7,0	0,390	7,2	0,393	7,3	0,398	7,3	0,400	6,7	0,380	6,0	0,353		
TRB O.doğu Anadolu	7,8	0,404	7,2	0,397	7,0	0,405	7,5	0,415	7,6	0,417	8,3	0,427	7,0	0,386	6,4	0,373	6,8	0,386	6,5	0,380	6,9	0,388		
TRC G.doğu Anadolu	7,3	0,396	6,3	0,366	7,1	0,395	7,9	0,411	7,3	0,404	7,5	0,396	6,7	0,375	6,7	0,380	6,4	0,379	6,9	0,380	6,3	0,369		

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Tablo 6'ya göre gelir dağılımı incelenecek olursa, TR1 İstanbul bölgesi gelir eşitsizliğin en yüksek olduğu bölge ve TR6 Akdeniz bölgesi ise en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki farkın en fazla olduğu bölge olarak karşımıza çıkacaktır. En yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasındaki farkın en yüksek olduğu diğer bölge ise TR1 İstanbul bölgesidir. Burada gelir eşitsizliği ve en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki fark gibi iki ayrı ifadenin kullanılmasının nedeni, Gini katsayısı hesaplanırken ara gelir gruplarının da dikkate alınması ve P80/P20 oranında en düşük gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki ilişkinin ifade edilmesidir.

Türkiye genelinde gelir grupları arasındaki farkın en düşük olduğu bölge 5,1 kat ile Doğu Marmara bölgesidir. Bu bölgeyi 5,5'lik oranla Doğu ve Orta Karadeniz takip etmektedir. Gelir dağılımının en eşitlikçi olduğu, yani Gini katsayısının 0'a daha yakın olduğu bölge de Doğu Marmara bölgesidir. Gelir dağılımının en kötü olduğu bölgeler ise sırasıyla 0,413 Gini katsayısı ile İstanbul, 0,398 Gini Katsayısı ile Akdeniz ve 0,395 Gini katsayısı ile Batı Anadolu bölgesidir.

Tablo 7: Türkiye'de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirlerine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 oranının Düzey 2 Bölge Sınıflandırmasına Göre Dağılımı

Düzey 2 İstatistikî Bölge Sınıflandırmaları	Yıllar, Gini Katsayısı, P80/P20					
	2014		2015		2016	
	P80/P20	Gini	P80/P20	Gini	P80/P20	Gini
Türkiye - Turkey	7,4	0,391	7,6	0,397	7,7	0,404
TR10 (İstanbul)	6,1	0,367	7,1	0,397	7,4	0,413
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	4,7	0,308	5,2	0,328	6,1	0,356
TR22 (Bahkesir, Çanakkale)	6,1	0,355	6,6	0,373	6,0	0,357
TR31 (İzmir)	6,9	0,382	7,0	0,385	6,9	0,384
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	4,9	0,322	4,9	0,318	5,0	0,321
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	5,3	0,348	5,4	0,354	5,0	0,332
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	5,4	0,347	5,6	0,354	5,3	0,341
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	4,9	0,319	5,0	0,321	4,8	0,317
TR51 (Ankara)	6,9	0,389	6,6	0,382	6,8	0,395
TR52 (Konya, Karaman)	6,4	0,376	6,0	0,366	5,7	0,355
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	6,9	0,379	6,7	0,373	7,0	0,381
TR62 (Adana, Mersin)	7,1	0,391	7,2	0,396	8,1	0,414
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	6,6	0,379	7,0	0,386	6,1	0,367
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	5,0	0,329	4,7	0,308	5,5	0,335
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	6,4	0,367	6,1	0,358	6,2	0,369
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	4,5	0,304	4,9	0,315	4,5	0,315
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	4,6	0,314	5,1	0,310	5,9	0,340
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	5,8	0,351	5,9	0,358	5,5	0,346
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	4,9	0,309	5,3	0,332	5,5	0,356
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	7,8	0,413	5,8	0,352	5,0	0,315
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	6,2	0,366	7,4	0,400	6,0	0,365
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	6,3	0,367	6,0	0,359	5,5	0,340
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	6,5	0,385	5,8	0,374	7,7	0,412
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	4,9	0,326	4,9	0,319	4,9	0,328
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	7,3	0,412	8,1	0,420	6,6	0,380
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	5,6	0,362	5,6	0,352	5,9	0,362

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Gelir dağılımı Düzey 2 bölgesel sınıflandırmasına göre Tablo 7'de incelenmiştir. Tabloda gösterilen verilere göre gelir dağılımının en bozuk olduğu bölge 0,414 Gini katsayısı değeri ile TR62 (Adana, Mersin) alt bölgesidir. 0,413 Gini katsayısı değeri ile gelir dağılımının en bozuk olduğu bölgeler sıralamasından ikinci sırayı İstanbul alt bölgesi almıştır. Gelir dağılımının en iyi durumda olduğu bölge ise 0,315 Gini katsayısı değeri ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesi ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgesi olurken, ikinci sırayı 0,317 ile TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgesi almıştır.

Erzurum, Erzincan, Bayburt alt bölgesi 2014 yılında 0,413 Gini katsayısı değeri ile gelir eşitsizliğinde ilk sırayı alırken, 2016 yılında 0,315 Gini değeri ile gelir dağılımında en iyi bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde İstanbul 2014 yılında 0,367 Gini katsayısı değeri ile 2014 yılında, gelir dağılımının en iyi olduğu bölgeler arasındayken, 2016

yılında 0,413 Gini değeri ile gelir dağılımının en kötü olduğu ikinci bölge durumuna gelmiştir.

Tablolar incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Türkiye’de bölgelerin sosyal ve ekonomik şartları göz önüne alınarak değerlendirilebilir. Üretimde tarım ve hayvancılığın ağırlıkta olduğu, Doğu Anadolu bölgesinde ekilebilir arazilerin adaletsiz dağılımı, gelir dağılımı eşitsizliğinde artışa sebep olsa da, bölgede yaşayan zenginlerin büyük şehirlere göç etmesi, son yıllarda gelir eşitsizliğini azalma eğilimine sokmuştur (İslamoğlu, 2017: 136).

Güneydoğu Anadolu bölgesinde gelir eşitsizliğin yüksek derece olmasının sebebi ise; 1990’lı yıllardan günümüze süregelen siyasi gelişmeler olarak görülebilir. Bölgedeki terör faaliyetleri, Körfez Savaşı, ABD’nin Irak’a müdahalesi, Arap Baharı gibi etmenler bölgeden iç göçlerin yaşanmasına ve ekonomik faaliyetlerin azalmasına sebep olmuştur. Bu durumda gelir eşitsizliğini artırıcı bir etki doğurmuştur (Üzümcü ve Korkat, 2014: 143).

Gelirin en adaletsiz dağıldığı bölgeler arasında olan Akdeniz bölgesinde ekonomik faaliyetler ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktadır ve çalışan nüfusun önemli bir bölümü bu alanda istihdam edilmektedir. Akdeniz bölgesinde turizmin önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmesi ve bölgenin yoğun göç baskısı altında olması gelir eşitsizliğinin yüksek seviyelerde olmasının en önemli sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere son yıllarda Türkiye genelinde gelir eşitsizliğinin azalması sonucunda, bölgeler düzeyinde de gelir eşitsizliğinde iyileşmeler görülmüştür. Ancak bu veriler görece iyileşmenin belirtileri olmakla beraber, yıllar itibariyle incelendiğinde, gelir dağılımı eşitsizliğinin devam ettiği gözlenebilir bir gerçekliktir.

2.3. Gelir Dağılımında Dünya Ve Türkiye

Birçok toplumda sosyal yaşamda eşitlik ilkesinin yanı sıra ekonomik anlamda eşitlik ilkesi de önemli bir değer olarak görülmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerindeki artış, eşitsizlik konusunda artan ilgiyi beraberinde getirmiştir. Gelir dağılımında eşitsizlik, fırsat eşitsizliğini ve toplumda oluşacak bazı sosyal sorunları da tetiklemektedir. Ayrıca gelirin belli ellerde toplanması, aynı zamanda siyasi karar verme gücünün de belli ellerde toplanmasına yol açarak, insan kaynaklarının yeterince kullanılmamasına, yatırımları kısıtlayan bir yönetim anlayışına ve kriz riskinin artmasına sebep olabilir (Dabla vd, 2015: 5).

Gelir dağılımı geniş bir perspektifle incelenmek istendiğinde, ekonomilerin kaydettikleri performansın temel göstergeleri GSYH ve büyüme oranı inceleme alanına girecektir. Söz konusu göstergeler dünyanın ekonomik görünümü hakkında temel referans kaynağı olmakla beraber gelişmişlik sınıflandırmalarının ölçütü durumundadırlar. Buna ilaveten Dünya’da gelir dağılımının ölçümünde başlıca göstergelerden olan kişi başına düşen GSYH, ülkeler arası katma değer farklılıklarını da ortaya koymaktadır.

Aşağıda verilmiş olan Tablo 3.7’de bazı ülke gruplarının ve söz konusu gruba ait olan bazı ülkelerin hasılları ve kişi başına düşen hasılları incelenmiştir. Tabloda görüldüğü üzere gelişmişlik düzeyine göre gruplandırılmış ülkeler, toplam Dünya hasıllasından çok farklı paylar almaktadırlar. G7 ülkeleri olarak ifade edilen ülke grubu, Dünya hasıllasının yaklaşık %47’sine sahiptir. Buna karşın 45 ülkeden oluşan sahra altı ülkeleri Dünya hasıllasından yalnızca yaklaşık %1,9 pay almaktadır. Ekonomik ve siyasi bir birlik olan ve 28 ülkeden oluşan Avrupa Birliği, toplam hasıllanın %21’ine sahiptir. 158 ülkenin dâhil edildiği ve içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeler grubu ise toplam hasıllanın yaklaşık %38’ine sahiptir.

Hâsıla değerleri genel olarak değerlendirilmeye tabi tutulduğunda, ortaya hiçte garipsenmeyecek sonuçlar çıkmaktadır. Aslında tüm Dünya yerleşiklerinin ortak malı olan üretim faktörlerinden bazı ülkelerin orantısız bir biçimde yararlanması, insani yaşam standartlarından dahi mahrum bırakılan ülkelerdeki beşeri ve fiziki sermaye yetersizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan teknolojik olarak geri kalma sorunu, yukarıdaki paragrafta özetlenen durumu ortaya çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelerin ürettikleri tüm mal ve hizmetleri kendilerinin tüketemeyeceği düşünüldüğünde, az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkeler için bir pazar olduğu tespit edilebilecektir. Bu durum gelişmemiş yani düşük gelir seviyesine sahip ülkelere, gelişmiş ülkelere gelir transferi olduğu ve Dünya ülkelerinin, etik veya etik olmayan yöntemlerle gelişmesini tamamlamış birkaç ülkeyi beslediği çıkarımını doğuracaktır.

Tablo 8: Bazı Ülke ve Ülke Gruplarının Hasılları ve Kişi Başına Düşen Hasılları (2016)

	GSYH (Milyar \$)	Kişi Başına Düşen GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre) (Birim \$)
Dünya	75,367.754	
Gelişmiş Ekonomiler	46,184.602	47,458.826
<i>Avusturalya</i>	1,261.645	48,712.295
<i>Singapur</i>	296.966	87,832.340
<i>Kanada</i>	1,529.760	46,440.983
G7 Ülkeleri	35,516.380	49,073.445
<i>ABD</i>	18,624.450	57,607.613
<i>Almanya</i>	3,479.232	48,448.613
<i>İngiltere</i>	2,629.188	42,420.671
Avrupa Birliği	16,447.538	39,371.041
<i>Fransa</i>	2,466.472	42,336.430
<i>Hollanda</i>	777.548	51,248.520
<i>Finlandiya</i>	238.601	42,260.680
Gelişmekte Olan Ülkeler	29,183.152	11,224.878
<i>Türkiye</i>	863.390	24,986.335
<i>Rusya</i>	1,283.162	26,925.903
<i>Arjantin</i>	544.735	20,053.068
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	1,413.123	3,860.658
<i>Demokratik Kongo</i>	39.324	772.852
<i>Mali</i>	14.040	2,091.296
<i>Güney Afrika</i>	294.900	13,290.647

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2017

Kişi başına düşen hasıla açısından Tablo 8 incelendiğinde, hasıla dağılımındaki duruma paralel yorumlar yapmak mümkündür. Yüksek teknoloji seviyesine sahip olan ve düşük nüfusa sahip Singapur satın alma gücü partisine göre düzenlenmiş fiyatlarla kişi başına 87832 \$ gelire sahiptir. Yüz ölçümü, nüfusu ve ekonomisiyle bir dev konumunda olan ABD 57607\$ kişi başına düşen gelire sahipken, bir başka dev olarak betimlenebilecek Rusya’da kişi başına düşen gelir 26925\$’dır. Piyasa fiyatlarıyla hesaplandığında en yüksek kişi başı gelire sahip ülke grubu olan İskandinav ülkelerinin bir üyesi olan Finlandiya 42260\$’lık gelire sahiptir. 45 ülkenden oluşan Sahra Altı Afrika’da kişi başına düşen gelir 3860\$ iken, 39 ülkenden oluşan Gelişmiş Ekonomiler kategorisinde kişi başına düşen gelir 47458\$’dır. Tüm bu değerler Dünya üzerinde, çeşitli ülkeler ve ülke grupları arasında gelirin eşitsiz bir biçimde dağıldığını ortaya koymaktadır. Fransa’da yaşayan bir kişi ortalama 42336\$ gelir elde ederken, Demokratik Kongo’da yerleşik bir kişi yalnızca 772\$’lık gelire sahiptir. Söz konusu bu farklılığın yalnızca üretim teknolojisi, yüksek işgücü verimliliği,

Üretim faktörü olarak kullanılan doğal kaynaklara sahiplik ve yüksek eğitim seviyesi gibi faktörlerle açıklanmaya çalışılması fazlaca iyimser bir tutum olacaktır. Küreselleşme sonucu ülkeler arası uygulanabilen etkin tüketim politikaları, geçmişten günümüze süregelen sömürgecilik anlayışı ve bazı bölgelerin suni savaş ve karışıklıklarla oyalanması, bahsi geçen büyük gelir farklılığının arkasında yatan nedenlerden bazıları olarak gösterilebilir.

Türkiye piyasa fiyatlarıyla 863.390 milyar dolarlık GSYH değeri ve 10817\$'lık kişi başına düşen hasıla ile gelişmekte olan ülkeler sınıflamasında yer almaktadır. Karşılaştırılabilir olması açısından satın alam gücü paritesine göre hesaplandığında, kişi başına düşen milli gelir 24986\$ olarak bulunmuştur. Söz konusu değer gelişmekte olan ülke grubu ortalamasının yaklaşık 2,2 katıdır. Ancak gelişmiş ekonomiler için kişi başına düşen gelir ile karşılaştırıldığında söz konusu ülke grubunda kişi başına düşen gelir Türkiye'nin yaklaşık iki katına eşittir.

Dünya'da gelir dağılımını incelemesinin bir diğer boyutu ise, ülkeler özelinde gelirin çeşitli nüfus grupları arasında incelenmesidir. Kişisel gelir dağılımının dikkate alındığı bu inceleme alanında, gelir eşitsizliğinin en önemli ölçütü olarak Gini katsayısı kullanılmaktadır. Gini katsayısına göre Dünya'dan seçilmiş bazı ülkelerin göstergeleri aşağıdaki tablo ve grafikler yardımıyla özetlenmiştir.

Tablo 9: Bazı OECD lkeleri için Hesaplanmış Gini Katsayısı Değerleri

lke	Gini Katsayısı
Slovenya	0.250
Slovakya	0.251
ek Cumhuriyeti	0.258
Finlandiya	0.260
Belçika	0.268
Norveç	0.272
Avusturya	0.276
İsveç	0.278
Polonya	0.292
Fransa	0.295
Güney Kore	0.295
Hollanda	0.303

Tablo 9: (Devam)

Ülke	Gini Katsayısı
Kanada	0.318
Estonya	0.330
Portekiz	0.336
Yunanistan	0.340
İspanya	0.345
Letonya	0.346
İsrail	0.360
Birleşik Krallık	0.360
Amerika Birleşik Devletleri	0.390
Türkiye	0.404
Şili	0.454

Kaynak: OECD

Tablo 9 bazı OECD ülkelerindeki gelir dağılımına ilişkin Gini katsayısı değerlerini göstermektedir. Takip eden Tablo 3.9 ise seçilmiş bazı dünya ülkeleri için hesaplanan Gini katsayılarını göstermektedir. Her iki tabloda da görüldüğü üzere Slovenya 0.25 Gini katsayısı değeri ile gelir dağılımı eşitsizliğin en düşük olduğu ülkedir. Slovenya'yı diğer bazı Kuzey Avrupa ülkeleri takip etmektedir. OECD ülkeleri arasında gelir dağılımı eşitsizliğinin en yüksek ölçüldüğü ülke ise 0.454'lük Gini katsayısı değeri ile Şili'dir.

Dünya'nın en gelişmiş ekonomisi olarak ifade edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin gelir dağılımı konusunda başarılı olduğu söylenemez. ABD, 0.390 olarak hesaplanmış Gini katsayısı ile OECD ülkeleri arasında en kötü durumda olanlardan birisidir. ABD gelişmiş endüstriler arasında en yüksek eşitsizlik seviyesine sahip olmanın yanında, diğer ülkelere kıyasla eşitsizlik düzeyinin yüksek olduğu bir ülkedir.

1980'li yılların ortalarından itibaren Fransa, Belçika gibi ülkelerde gelir eşitsizliği değişme eğilimi göstermemiştir. Türkiye ve Yunanistan ise gelir eşitsizliğinin azalma eğiliminde olduğu ülkelerdendir. ABD'de ise beklenen azalma gerçekleşmemiştir ve ABD zaman içinde iyi işlemeyen ekonomilerin göstergelerine yaklaşmıştır (Stiglitz, 2012:71).

Tablo 10: Seçilmiş Bazı Ülkeler İçin Gini Katsayısı Değerleri

Ülkeler	Gini Katsayısı
Almanya	0.289
Amerika Birleşik Devletleri	0.390
Avusturalya	0.337
Brezilya	0.470
Çin Halk Cumhuriyeti	0.462
Danimarka	0.256
Finlandiya	0.260
Güney Afrika	0.620
Hindistan	0.495
İsrail	0.360
İtalya	0.326
Kostarika	0.479
Lüksemburg	0.284
Meksika	0.459
Rusya	0.376
Slovenya	0.250
Türkiye	0.404
Yunanistan	0.340

Kaynak: OECD

Tablo 11’de görüldüğü üzere, gelişmemiş ülkeler olarak ifade edilen Sahra Altı Afrika’ında yer alan Güney Afrika, ele alınan ülkeler içerisinde, 0.620’lik Gini katsayısı değeri ile en yüksek eşitsizliğe sahip ülkedir. Eşitsizliğin yüksek seyir izlediği ülkelerden Hindistan, Kostarika, Çin ve Brezilya eşitsizliğin yüksek seyir izlediği diğer ülkelerdendir.

Türkiye gelir eşitsizliğinin yüksek seyir izlediği ülkeler arsındadır. 35 ülkeden oluşan OECD grubunda gelir eşitsizliği sıralamasında en kötü ikinci sırada olan Türkiye’de eşitsizlik düzeyi 0.4’ler seviyesinde seyrediyor. Dünya ülkeleri ile kıyaslandığından eşitsizlik seviyesinin düşük olduğu Avrupa ülkeleri göz önüne alındığında Türkiye’nin çok yüksek bir eşitsizlik düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Ancak eşitsizlikte daha kötü durumda olan gruplar da incelemeye dâhil edilirse, Türkiye’nin orta düzeyde bir eşitsizlik düzeyi ile karşı karşıya olduğu sonucu doğacaktır. Hesaplanmış karşılaştırılabilir Gini katsayısı değerlerine ulaşamadığı için yukarıda ifade edilememiş birçok ülke olduğu dikkate alındığında, Türkiye’nin durumunun o kadar kötü olmadığı çıkarımı güçlenecektir. Burada söz konusu bakış açısı Türkiye’nin hangi ülke gruplarıyla karşılaştırılması gerekliliği tarafından belirlenir. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse Türkiye bir OECD ve G20 ülkesi olarak Güney Afrika, Hindistan gibi ülkelerle karşılaştırılmayacak standartlara sahiptir. Türkiye için karşılaştırılması kabul edilebilir ülkeler açısından bakıldığında, Türkiye’nin gelir

dağılımı hususunda iyi olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla söz konusu sorunun çözümü için uygun ekonomi politikalarının üretilmesi gereklidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRA1 BÖLGESİ GELİR DAĞILIMI ÖRNEKLEMİ

Çalışmanın bu bölümünde daha önce üzerinden durulmuş olan bireysel gelir dağılımı teorileri ışığında TRA1 bölgesinde gelir dağılımını belirleyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle TRA1 bölgesi incelenmiş, TRA1 bölgesinde gelir dağılımının mevcut durumu ele alınmıştır. Buna ilaveten bu bölümde, gelir dağılımını belirleyen faktörleri tespit etmek amacıyla yapılan ekonometrik analiz ve bulgular ortaya konmuştur.

3.1. TRA1 Bölgesinin İncelenmesi

TÜİK bölgesel istatistiklerin elde edilmesi ve yayınlanması sürecinde, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması olarak isimlendirilen yöntemi kullanmaktadır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde tanımlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller "Düzey 3" olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak "Düzey 1" ve "Düzey 2" olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır (2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

"Düzey 3" kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. "Düzey 2" İstatistikî Bölge Birimleri, "Düzey 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. "Düzey 1" İstatistikî Bölge Birimleri ise "Düzey 2" İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir (2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

Düzey 2 sınıflandırmasında TRA1 olarak tanımlanan bölge Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinden oluşmaktadır. Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi Düzey 1 sınıflandırmasında ise TRA olarak isimlendirilen Kuzeydoğu Anadolu bölgesi kapsamında

değerlendirilmektedir. Devam eden bölümde, TRA1 bölgesinin coğrafi ve sosyo-ekonomik özellikleri ele alınacaktır.

3.1.1. TRA1 Bölgesinin Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan TRA1 Düzey 2 Bölgesi kuzeyden TR90, güneyden TRB1, doğudan TRA2, batıdan TR72 ve güneydoğudan TRB2 Düzey 2 Bölgeleri ile çevrelenmektedir. TRA1 Düzey 2 Bölgesi Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinden müteşkil olup bölgede 30 ilçe, 73 belediye ve 1.665 köy yer almaktadır. Bölge toplam 40.842 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye toplamının %5,2'sini oluşturmaktadır. Erzurum, 25.066 km²'lik alanıyla bölgenin alansal olarak en geniş ilidir. Bölgede yer alan diğer illerden Erzincan 11.903 km², Bayburt ise 3.739 km² yüzölçümüne sahiptir (Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), 2014: 9).

TRA1 bölgesi topografik olarak büyük oranda yüksek ve engebeli bir yapıya sahiptir. Erzurum'un deniz seviyesinden yüksekliği 1.859, Erzincan'ın 1.180, Bayburt'un ise 1.550 metredir. Bölgede yükseltiye bağlı olarak oluşan sert iklim şartları ve bitki çeşitliliği hayvancılık ve farklı turizm tipleri açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

TRA1 bölgesi bulunduğu coğrafi konum itibarıyla bugün olduğu gibi tarih boyunca da geçiş güzergâhı olmuştur. Bölge Türkiye'nin kara ve demiryolu güzergâhları ile ham petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir geçiş noktasıdır. Bölge, dünya, Avrupa ve Türkiye'nin en önemli ulaşım akslarından birinin üzerinde ve ayrıca kuzey – güney bağlantılarıyla bu aksın kesişim noktasındadır. Bölge enerji doğu – batı ana aksı üzerindedir. Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında bulunan zengin enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında geçiş konumuna sahiptir. Bakü- Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum ve Doğu Anadolu Doğalgaz Boru Hattı bölge içerisinden geçmektedir.

TRA1 bölgesinin konumu, devam eden uluslararası büyük projeler için bölgenin önemini artırmaktadır. Edirne'den başlayıp İstanbul, Ankara, Sivas, Erzurum, Kars, Tiflis ve Bakü'yü bağlayan ve Erzincan'da ikiye ayrılarak Erzincan – Trabzon – Batum üzerinden Ufa'ya ve buradan da Trans Sibiryâ hattı ile Vladivostok'u bağlayan Trans-Anadolu Demiryolu Koridoru Projesi bölgenin önemini artırmaktadır. Bunun yanında, Doğu-Dikey Koridoru adı verilen ve Erzincan'ı Gaziantep'e bağlayan koridor ile hem Türkiye'nin kuzey doğusu ile güney doğusu bağlanmakta hem de kuzey ülkelerine hızlı Ortadoğu erişimi sağlanmaktadır. Bölge 2023 ve 2030'da kara, demir ve havayolları bağlantısı açısından son derece olumlu özellikler sergileyecektir (KUDAKA, 2014: 10).

3.1.2. TRA1 Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Yönden İncelenmesi

TRA1 bölgesi sosyo-ekonomik olarak değerlendirmeye tabi tutulduğunda, bölgeyi farklı açılardan değerlendirmek gerekliliği doğmaktadır. Söz konusu değerlendirme kriterleri, nüfus, göç, işgücü ve istihdam, enflasyon, eğitim ve ekonomik sektörlerdir.

TRA1 bölgesi TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 2016 yılı itibariyle 1078207 kişilik nüfusa sahiptir. Bu sayı Türkiye'nin toplam nüfusunun yalnızca %1.35'ine tekabül etmektedir. Bölgede nüfus yoğunluğu yani metrekareye düşen kişi sayısı 27'dir. Buna karşın Türkiye geneli için nüfus yoğunluğu 104 kişi olarak ifade edilmektedir. TRA1 bölgesinde nüfusun %87.92'si il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, nüfusun %12.08'i köy ve beldelerde yaşamaktadır. Bölgenin nüfus itibariyle en kalabalık ili 762021 kişilik nüfusu ile Erzurum'dur. Erzurum'u 226032 kişi ile Erzincan takip ederken, Bayburt'un nüfusu 90154 kişidir.

TÜİK verilerine göre bölge göç yönünden değerlendirildiğinde bölgede negatif seyir izleyen net göçün 2016 itibariyle pozitif olduğu görülmektedir. Net göç 2013 yılında 16711 olarak gerçekleşmiş, 2014 yılında -12.077 ve 2015 yılında -17014 değerlerini almış, 2016 yılına gelindiğinde ise, pozitif değer olarak 863 kişi olarak hesaplanmıştır. 2015-2016 dönemine ait olan istatistiklere göre, net göç Bayburt'ta 10328, Erzincan'da -82 ve Erzurum'da -9383'tür. TRA1 bölgesin göç olarak aldığı ve verdiği kişilerin önemli bölümü lise ve dengi okullar mezunudur.

İşgücü ve istihdam durumu bölgenin incelenmesi gereken bir diğer yönüdür. TRA1 bölgesinin işgücü ve istihdam durumu Tablo 11'de özetlenmiştir. Özetlenen yılların verilerine göre bölgede işsizlik oranı Türkiye geneli işsizlik oranının altında seyretmektedir. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de işsizlik oranı %10,9 olarak gerçekleşirken TRA1 bölgesinde %5 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde %52 olan işgücüne katılım oranı bölgede %49,5 olurken, istihdam oranı Türkiye'de %46,3, TRA1 bölgesinde ise %47 olarak hesaplanmıştır. Bölgede kurumsal olmayan sivil nüfus 759000 kişi olarak ifade edilmiş bunun 376000 kişilik kısmı işgücü olarak tespit edilmiştir.

Bölgede işsizlik oranının belirgin bir biçimde azalması ve Türkiye genelinden farklılaşması, bölgede gelir dağılımı eşitsizliğinde meydana gelen değişimde açıklayıcı faktörlerden birisi olarak gösterilebilir.

Tablo 11: TRA1 Bölgesinde ve Türkiye'de İşgücü ve İstihdam Durumu

TRA1 Bölgesi								
	15 yaş ve üzeri yaştaki nüfus (bin kişi)	İşgücü (bin kişi)	İstihdam (bin kişi)	İşsiz (bin kişi)	İşgücüne katılım oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik (%)	İstihdam oranı (%)
2013	667	335	313	22	50,3	6,6	11,2	46,9
2014	738	372	345	28	50,5	7,4	13,8	46,7
2015	751	383	360	23	51	5,9	11,4	48
2016	759	376	357	19	49,5	5	8,8	47
Türkiye Geneli								
	15 yaş ve üzeri yaştaki nüfus (bin kişi)	İşgücü (bin kişi)	İstihdam (bin kişi)	İşsiz (bin kişi)	İşgücüne katılım oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik (%)	İstihdam oranı (%)
2013	55608	28271	25524	2747	50,8	9,7	12	45,9
2014	56986	28786	25933	2853	50,5	9,9	12	45,5
2015	57854	29678	26621	3057	51,3	10,3	12,4	48
2016	58720	30535	27205	3330	52	10,9	13	46,3

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

Bölge fiyatlar genel düzeyi açısından incelendiğinde TRA1 bölgesinde Türkiye ortalamasına yakın değerler ortaya çıktığı görülmektedir. 2013 yılında %7,67 olarak hesaplanan enflasyon oranı, 2014 yılında %8,91'e yükselmiş, takip eden 2015 yılında ise Türkiye ortalamasının yaklaşık iki puan altında değer olarak %5,83 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise enflasyon %7,41 oranına ulaşmıştır. Söz konusu özet veriler Tablo 12'te gösterilmiştir.

Tablo 12: Türkiye ve TRA1 Bölgesinde Enflasyon

	Tüketici Fiyat Endeksi (%), (2003=100)	
	Türkiye	TRA1
2013	7,49	7,67
2014	8,85	8,91
2015	7,76	5,83
2016	7,78	7,41

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

TRA1 bölgesi eğitim düzeyi yönüyle incelendiğinde, lise ve dengi okul mezunlarının toplumun en büyük bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Bölgede yerleşik nüfusun

yaklaşık %7'si okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Toplumun yaklaşık %6'sı ise okuma yazma bilmesine rağmen, herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmamış durumdadır. Lise ve dengi okul mezunları nüfusun %23,6'sını oluştururken, yüksekokul ve fakülte mezunları %12,98'lik orana sahiptir. Eğitim bilgileri ile ilgili istatistikler Tablo 13'te özetlenmiştir.

Tablo 13: 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu

2016 Yılı İtibariyle 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu															
Bölge	Toplam	Okuma Yazma Bilmeyen		Okuma Yazma Bilen Fakat Okul Bitirmeyen		İlkokul ve İlköğretim Öğretim Mezunu		Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu		Lise veya Dengi Okul Mezunu		Yüksekokul veya Fakülte Mezunu		Yüksek Lisans ve Doktora Mezunu	
		Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
TRA1	803804	56960	7,09	49293	6,13	291186	36,23	98481	12,25	187560	23,33	103329	12,85	9455	1,18
Türkiye	60202558	2462604	4,09	3285842	5,46	22901503	38,04	7575526	12,58	13717008	22,78	8922146	14,82	844891	1,40

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

TRA1 Düzey 2 Bölgesi ekonomik sektörler açısından incelendiğinde; tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin bölgede, Türkiye ortalamasından farklı dağıldığı görülmektedir. Bölgede önemli bir bölümü hayvancılık olmak üzere tarım en önemli sektör olarak ifade edilebilir. 2016 yılı itibariyle istihdamın tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerine göre dağılımı sırasıyla %45,7, %10,6 ve %43,4 şeklindedir. Geçiş güzergâhı olması, iklim ve yer şekillerinin farklı olması, bölgede ticaret ve turizme önem kazandırarak hizmetler sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Sanayi üretimi bölge içerisinde yapılan özel sektör yatırımlarına paralel olarak daha yavaş bir gelişim seyri izlemektedir. Söz konusu durum Tablo 14'te özetlenmiştir.

Tablo 14: TRA1 Bölgesi ve Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

		2013		2014		2015		2016	
		TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye
Toplam	<i>Bin</i>	313	25524	345	25933	360	26621	357	27205
Tarım	<i>Bin</i>	139	6015	175	5470	186	5483	163	5305
	<i>%</i>	44,4	23,6	50,7	21,1	51,7	20,6	45,7	19,5
Sanayi	<i>Bin</i>	35	6737	41	7227	39	7246	38	7283
	<i>%</i>	11,2	26,4	11,9	27,9	10,8	27,2	10,6	26,8
Hizmetler	<i>Bin</i>	12771	139	13235	128	135	13891	155	14617
	<i>%</i>	44,4	50	37,1	51	37,5	52,2	43,4	53,7

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

Tabloda görüldüğü üzere, TRA1 bölgesinde istihdamda en büyük paya sahip sektör tarımdır. Türkiye’de işgücünün %19,5’i tarım sektöründe istihdam edilirken, TRA1 bölgesinde istihdamın %45,7’si tarım sektörü tarafından sağlanmaktadır. Sanayi sektörünün toplam istihdamdaki payı Türkiye’de %26’lar seviyesinde seyrederken TRA1 bölgesinde %10 seviyesinde kalmıştır. Hizmetler sektörü yine Türkiye geneli rakamların altında kalmış ve Türkiye’de %53 olarak hesaplanan istihdam içindeki payı TRA1 bölgesinde %43 olarak ifade edilmiştir.

Tarım sektörünün TRA1 bölgesi için yüksek istihdam düzeyi sağlıyor olmasının önemli sebeplerinden birisi olarak hayvancılığın gelişmiş olması gösterilebilir. Dağ çayırları ve tarıma elverişli olmayan meraların yoğunlukta olması ve yeryüzü şekillerinin endüstriyel tarıma elverişli olmaması nedeniyle bölgede hayvancılık yaygındır. Tarımsal üretim ile ilgili bazı bilgiler Tablo 15’te özetlenmiştir.

Tablo 15: Kişi Başına Tarımsal Üretim Değerleri

	2013		2014		2015		2016	
	TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye	TRA1	Türkiye
Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL)	899	1206	932	1263	1001	1526	1025	1474
Kişi Başına Canlı Hayvanlar Değeri (TL)	1985	752	2263	805	2902	928	3394	1126
Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (TL)	863	528	906	571	1175	707	1179	779

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanından Derlenmiştir.

TRA1 bölgesi tarım sektörü geneli ve hayvancılık özelinde yüksek bir üretim düzeyine sahiptir. Öyle ki Türkiye geneli için 1126 TL olan kişi başı canlı hayvan değeri TRA1 bölgesi için 3394 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrıca TRA1 bölgesinde 2013 yılında 1985 TL olarak ölçülen kişi başı canlı hayvan değeri, 2016 yılına gelindiğinde yaklaşık %70’lik bir değer artışıyla 3394 TL değerine ulaşmıştır. Bölgede tarım sektörünün istihdamdaki payının %45 olduğu hesaba katılırsa, tarımsal değer artışının gelir dağılımı üzerine müspet etkiler doğurmasını beklemek mümkündür. Dolayısıyla kişi başına canlı hayvan değerinde meydana gelen artışın, bölgede gelir eşitsizliğinde meydana gelen azalmanın nedenlerinden birisi olduğu ifade edilebilir.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde sanayileşme 1950 yılından sonra başlamıştır. 1953 yılında, Erzurum Et Kombinası ve Erzincan Şeker Fabrikasının kurulması ile başlayan sanayileşme süreci daha sonraki yıllarda Erzincan Sümerbank Bez Fabrikası (1954), Erzurum Şeker Fabrikası (1956) ve Erzurum Yem Fabrikası'nın (1959) kurulması ile devam etmiştir. Bölgede artan çimento talebini karşılamak üzere 1970 yılında kurulan Aşkale Çimento Fabrikası, bölgede gerçekleştirilen son ciddi kamu yatırımı olarak göze çarpmaktadır. Çimento ve hazır beton üretimi yapan ve 1993 yılında özelleştirilen Aşkale Çimento Fabrikası ülkede faaliyet gösteren en büyük 500 şirket içerisinde bölgeden sıralamaya giren tek şirket haline gelmiştir (KUDAKA, 2014: 94).

En son hesaplama yapılan 2011 yılı verilerine göre sanayi sektörünün gayri safi katma değer içindeki payı %20'dir. Türkiye ortalaması ise %27,5 olarak ifade edilmiştir. Aynı verilere göre bölgede tarım sektörünün gayri safi katma değer içindeki payı %17,4 ve hizmetler sektörünün payı %62,7'dir. Tarım ve hizmetler sektörünün gayri safi katma değer içindeki payı Türkiye genelinde sırasıyla %9 ve %63,5 olarak hesaplanmıştır. TRA1 Düzey 2 Bölgesi'ndeki sanayi sektörünün mevcut durumu, TÜİK tarafından yayımlanan Bölgesel Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verileri ile ortaya konulmuştur. 2013 yılında yayınlanan çalışmaya göre, bölgenin sanayi sektörü payının ülke geneline oranı 2008 yılı itibariyle %0,55 olup, GSKD sıralamasında bölge, ülke genelinde yer alan 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 24'üncü sırada yer almaktadır. Söz konusu verilerden hareketle bölgenin sanayi sektörü açısından az gelişmiş olduğu söylenebilmektedir.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde hizmetler sektörü, tarım ve hayvancılıktan sonra bölge ekonomisine yön veren kilit sektördür. Bölge illerinden Erzurum, geçmişten günümüze coğrafi yapısı ve ulaşım altyapısının gelişmiş olması özellikleri ile çevre bölgeler için önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Üniversitelerin, kamu kurumlarının ve özel sektör kuruluşlarının, kamu idarelerinin bölgede bulunması nedeniyle kentlerde yaşayan öğrenci, memur ve asker nüfusun yoğun ihtiyaçlarının karşılanarak, bölge dışından gelen sermayenin bölge içinde birikimini sağlaması, hizmetler sektörünün ekonomik yapı içinde önemini artırmaktadır. Çevre bölgelere hizmet verecek sağlık merkezi, lojistik merkez ve çağrı merkezlerinin kurulmasına yönelik yatırımlar ve gelişen turizm faaliyetleri sektörün bölge için gelecekte de önemini sürdüreceğini göstermektedir (KUDAKA, 2014: 119).

3.2. TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımının Mevcut Durumu

TÜİK tarafından yapılan gelir dağılımı çalışmaları sonucunda Türkiye, kent, kırsal ve İİBS 1. Düzey'e göre açıklanan gelir dağılımı verileri, 2014 yılından itibaren İİBS 2. Düzey temelinde 26 bölge için de açıklanmaya başlamıştır. Gelir bilgilerinin bir önceki takvim yılı referans alınarak derlendiği çalışmalar izleyen takvim yılın dördüncü çeyreğinde yayımlanmaktadır. Yani 2017 yılı dördüncü çeyreğinde, 2015 yılı verileri referans alınarak yapılmış 2016 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması yayımlanmıştır. Türkiye ve TRA1 bölgesi için yayımlanan veriler detaylı bir biçimde Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo 16: Türkiye'de ve TRA1 Bölgesinde, Gini Katsayısı, P80/P20 Oranı ve Gelirin Yüzde %20'lik Gelir Gruplarının Arasında Dağılımı

Yıl	Düzey	Gini	P80/P20	Değer	Toplam	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
2014	Türkiye	0,391	7,4	Yüzde*	100	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
				Ortalama	14553	4515	7894	11157	15792	33417
				Medyan	11108	4661	7863	11108	15576	27388
	TRA1	0,413	7,8	Yüzde	100	6,1	10,1	15,1	20,9	47,8
				Ortalama	11677	3553	5907	8618	12473	28096
				Medyan	8637	3730	5927	8637	12275	22538
2015	Türkiye	0,397	7,6	Yüzde	100	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
				Ortalama	16515	5065	8850	12520	17785	38368
				Medyan	12492	5306	8812	12492	17558	30993
	TRA1	0,352	5,8	Yüzde	100	7,5	11,8	16,1	21,5	43,2
				Ortalama	12811	4773	7563	10264	13797	27731
				Medyan	10419	5114	7571	10478	13758	22748
2016	Türkiye	0,404	7,7	Yüzde	100	6,2	10,6	15	21,1	47,2
				Ortalama	19139	5880	10174	14288	20194	45173
				Medyan	14232	6127	10211	14232	19943	35503
	TRA1	0,315	5	Yüzde	100	8,1	12,9	16,9	22	40,1
				Ortalama	15970	6392	10308	13579	17633	31979
				Medyan	13828	6599	10303	13828	17326	26860

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

*Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Pay (%)

Tabloda derlenmiş araştırma sonuçlarına göre, TRA1 bölgesi 2014 yılında 0,413'lük Gini katsayısı değerine ve %7,8'lik P80/P20 oranına sahiptir. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede kullanılan bu değerler göz önünde bulundurularak, İİBS 2. Düzey'de karşılaştırıldığında, TRA1 bölgesinin 2014 yılında gelir eşitsizliğinin en yüksek bölge

olduğu tespit edilmiştir. Gini katsayısına göre yapılmış olan karşılaştırma, P80/P20 oranı verileriyle de doğrulanabilmektedir.

2014 yılında gelir düzeyine göre sıralanmış yüzdeler grupların, toplam gelirden aldıkları paylar yüksek eşitsizlik düzeyinin bir diğer göstergesi olarak ifade edilebilir. Nüfusun en düşük gelirli %20'lik kısmı, toplam gelirden yalnızca %6,1'lik bir pay alırken, nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kısmı, toplam gelirden %47,8'lik bir pay almaktadır. 2014 yılında Türkiye genelinde yıllık ortalama gelir 14553 TL ve medyan gelir 11108 TL olarak hesaplanmıştır. TRA1 bölgesinde ise ortalama gelir 11677 TL iken, medyan gelir 8637 TL'dir. TRA1 bölgesinde 2014 yılında toplam gelirden %6,1 oranında pay alan nüfusun en az gelire sahip %20'lik kısmı için ortalama gelir 3553 TL ve medyan gelir 3730 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye geneli için ise en düşük gelirli grubun ortalama geliri 4515 TL ve medyan geliri 4661 TL olarak bulunmuştur. TRA1 bölgesinde en yüksek gelir grubunun ortalama geliri 28096 TL ve medyan geliri 22538 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye için ise, en yüksek gelir grubunun elde ettiği ortalama gelir 33417 TL ve medyan gelir 27388 TL'dir.

2015 yılına gelindiğinde, Türkiye'de Gini katsayısı 0,397 ve P80/P20 oranı 7,6 olarak hesaplanmıştır. TRA1 bölgesinde ise Gini katsayısı 0,352 ve P80/P20 oranı 5,8 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında Türkiye genelinde gelir eşitsizliği açısından herhangi bir iyileşme gözlenmemiştir. Ancak TRA1 bölgesinde belirgin bir iyileşme söz konusudur. Bu durum hem Gini katsayısı, hem de P80/P20 oranı açısından rahatlıkla ifade edilebilmektedir. Ayrıca 2015 yılında Türkiye'de ortalama gelir 16515 TL ve medyan gelir 12492 TL olarak hesaplanırken, TRA1 bölgesinde bu değerler sırasıyla 12811 TL ve 10419 TL olarak hesaplanmıştır.

2015 yılında toplam gelirden alınan paylar açısından gelir grupları değerlendirildiğinde, TRA1 bölgesindeki iyileşmeyi doğrulayan veriler görülmektedir. En düşük gelirli %20'lik nüfus dilimi toplam gelirin %7,5'ini almaktayken, en yüksek gelirli %20'lik nüfus grubu toplam gelirin %43,2'sini almaktadır. 2014 yılında göre en düşük gelir grubu lehine %1,4'lük bir artış meydana gelmiştir. En yüksek gelir grubunun aldığı payda ise %4,6'lık bir azalma meydana gelmiştir. Ancak Türkiye geneli için bir düzelmeye söz edilememektedir. Türkiye geneli için en düşük gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %6,1 iken, en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %46,5'tir.

2016 yılına gelindiğinde Türkiye'de Gini katsayısı 0,404'e yükselmiştir. P80/P20 oranı da aynı şekilde artış göstermiş ve 7,7'ye yükselmiştir. Zira en zengin nüfus diliminin

toplam gelirden aldığı pay %47,2'ye çıkarırken, en düşük gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %6,2 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu verilerden hareketle orta gelir gruplarından üst gelir grubuna doğru gelir hareketliliğinden söz edilebilir.

Türkiye'de 2016 yılında ortalama gelir 19139 TL ve medyan gelir 14232 TL olarak hesaplanmıştır. En düşük gelir grubunun ortalama geliri 5880 TL, medyan geliri 6127 TL olarak gerçekleşirken, en yüksek gelir grubunun ortalama geliri, 45173 TL ve medyan geliri 35503 TL olarak gerçekleşmiştir.

TRA1 bölgesinde ise Türkiye genelinin tam tersi durum söz konusudur. 2016 yılında Gini katsayısı 0,315, P80/P20 oranı ise 5 değerini almıştır. Bölgede 2016 yılı için ortalama gelir 15970 TL ve medyan gelir 13828 TL olarak hesaplanmıştır. TRA1 bölgesinde nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi 6392 TL ortalama gelir ve 6599 TL medyan gelir düzeyine sahiptir. 2016 yılında söz konusu nüfus grubu toplam gelirin %8,1'ini almaktadır. 2015 yılına göre en düşük nüfus grubunun gelirden aldığı pay %0,6 ve 2014 yılında göre %2 artış göstermiştir. Gelirden aldıkları paya göre sıralanan ikinci %20'lik grup ise; 2016 yılında toplam gelirin %12,9'unu almıştır. İkinci %20'lik grubun ortalama geliri 10308 TL ve medyan geliri 10303 TL olarak hesaplanmıştır. Söz konusu grubun gelirden aldığı pay 2015 yılına göre %0,9 ve 2014 yılına göre %2 oranında artmıştır. Üçüncü %20'lik grup olarak ifade edilen nüfus dilimi, 13579 TL ortalama gelir ve 13828 TL medyan gelir değerlerine sahiptir. Grubun toplam aldığı pay %16,9'dur. Söz konusu oran geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında 2015 yılına göre %0,8 ve 2014 yılına göre %1,5 artış gösterdiği gözlemlenmektedir. TRA1 bölgesinde dördüncü %20'lik nüfus dilimi toplam gelirin %22'sine sahiptir. Bölgede 2016 yılında dördüncü nüfus diliminin ortalama geliri 17633 TL ve medyan geliri 17326 TL olarak hesaplanmıştır. Grubun toplam gelirden aldığı pay, 2015 yılına göre %0,9, 2014 yılına göre ise %1,1 oranında artış göstermiştir. TRA1 bölgesinde nüfusun en zengin %20'lik kesimi 31979 TL ortalama gelire ve 26860 TL medyan gelire sahiptir. Söz konusu nüfus grubunun toplam gelirden aldığı pay %40,1'dir. Bu oran 2015 yılına göre %3,1'lik ve 2014 yılına göre %5,8'lik bir azalma göstermiştir.

TRA1 bölgesi ile ilgili dikkat çeken hususlardan bir diğeri ortalama gelir ile medyan gelir arasındaki farklılıktır. 2014 yılında bölgedeki ortalama gelir ile medyan gelir arasında, ortalama gelir lehine yaklaşık 3000 TL'lik fark mevcuttur. Bu durum gelir eşitsizliğini gözlemleyebileceğimiz bir başka göstergedir. Zira medyan gelirin ortalama gelirden daha küçük olması, ortalamayı yukarıya çeken yüksek gelir düzeylerinin bir sonucudur. 2016 yılında ise bu fark yaklaşık 2000 TL'ye düşmüştür. Yani ortalama gelir ile medyan gelir

arasındaki fark azalmıştır. Söz konusu gözlem, gelir eşitsizliğinin azaldığı yönündeki diğer verilerle paralellik arz etmektedir. Ancak konuyla ilgili dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, gelir gruplarının ortalama ve medyan gelirleridir. TRA1 bölgesinde incelenen yıllar için düşük gelirli %20'lik grubun ortalama ve medyan gelirleri oldukça yakın olması ve söz konusu farkın en yüksek gelire sahip %20'lik dilim için belirginleşiyor olmasıdır.

TRA1 bölgesinde gelir gruplarının sahip oldukları ortalama ve medyan gelir düzeyleri, Türkiye geneli için hesaplanan verilerle karşılaştırıldığında, bölgenin her %20'lik grup ve toplam değerleri açısından Türkiye genelinin altında gelir düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak daha düşük gelir düzeyine rağmen 2015 ve 2016 yıllarında gelirin daha adil bir biçimde dağıldığı ifade edilebilir.

TRA1 bölgesinde gelir dağılımı istatistikleri incelendiğinde ortaya dikkat çekici bir tespit çıkmaktadır. TRA1 bölgesi bahsedildiği üzere 2014 yılında, 0,413 Gini katsayısı ve 7,8 P80/P20 oranıyla, gelir eşitsizliği bakımından 26 bölge arasında en kötü durumdadır. Ancak 2016 yılına gelindiğinde TRA1 bölgesi, 0,315 Gini katsayısı ve 5 P80/P20 oranıyla söz konusu 26 bölge içerisinde en iyi duruma gelmiştir. Gini katsayısının 0,413 değerinden, 0,315 değerine düşmesi, yani gelir dağılımında ani bir iyileşme, açıklanması gereken bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Gini katsayısındaki söz konusu değişimi açıklamak için öncelikle hesaplayıcı kurum olan TÜİK'ten görüş alınmıştır. Kuruma katsayının hesaplanmasında 2014 yılından 2016 yılına herhangi bir yöntem değişikliği olup olmadığı ve söz konusu farka hesaplayıcıların bakış açıları sorulmuştur. Veri ve metodolojide herhangi bir değişiklik olmadığı hem kurum tarafından hem de araştırmanın meta veri kısmından yararlanılarak doğrulanmıştır. Söz konusu farkla alakalı resmi bir rapor veya araştırma olmamaklar beraber, farkın yerel yönetimlerin izlediği başarılı politikalara ve cevapsız bırakılan sorulardaki artışa bağlı olabileceği ifade edilmiştir.

Söz konusu iyileşmenin açıklanabilmesi için, TRA1 bölgesi ile ilgili yayımlanan tüm veriler incelenmiş, gelir dağılımını doğrudan ve dolaylı bir biçimde etkileyebilecek tüm değişkenler ele alınmıştır. TRA1 bölgesinde 2014 yılından 2016 yılına Gini katsayısındaki belirgin düşüşe orantılı bir biçimde değişkenlik tespit edilen ve literatür ile doğrulanabilen konu sektörel dağılım olmuştur.

Sektörel dağılımın gelir eşitsizliğine etkisini, bölgesel bazda sektörler itibariyle inceleyen Filiztekin & Çelik (2010), Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1994 ve 2003 Hanehalkı

Gelir ve Tüketim Anketleri verilerini kullanarak, eşitsizliğin bölge içi ve bölgeler arası belirleyicilerini anlamak için varyans ayrıştırma ve Pyatt eşitsizlik ayrıştırma analizi tekniklerini kullanmışlardır. Tarımsal gelirlerin azalmasına karşın istihdam düzeyinin azalmaması durumunun gelir eşitsizliğinde önemli bir paya sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye’de 1987-2001 yılları için bölgesel eşitsizliğin sektörel dinamiklerini ayrıştırma yöntemi kullanarak araştıran Öztürk (2012): tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün toplam gelir içindeki payının, gelir eşitsizliğini etkileyen faktör olarak tespit etmiştir. Bölgesel eşitsizliğe en yüksek katkıyı %40 ile hizmetler sektörünün sağladığı, %27 ile sanayi sektörünün ikinci sırada yer aldığı, tarım sektörünün ise %4 gibi düşük bir pay ile önemli bir role sahip olmadığı bulgusunu elde etmiştir.

Akçomak & Gürcihan (2013), TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi mikro verisi kullanarak, 2004-2010 döneminde Türkiye işgücü piyasasındaki eğilimleri, ücret ve işgücü kutuplaşmasını araştırmışlardır. Toplam, kadın ve erkek ayrımındaki incelemelerine göre istihdamın, tarım sektöründen hizmetler sektörüne kaydığını belirtmişlerdir. Türkiye’de, özellikle hizmet sektöründe olmak üzere ücret kutuplaşması ve kısmen işgücü kutuplaşması yaşandığı ancak sanayi ve inşaat sektörlerinde ücret kutuplaşması gözlenemediği sonucuna varmışlardır.

Fiala (1983), Evans ve Timberlake’in 1980 yılındaki çalışmasında az gelişmiş ülkelerde yatırım bağımlılığı sebebi ile hizmet sektöründeki büyümenin, gelir eşitsizliğini etkilediğine dair argümanını değerlendirmiştir. Evans ve Timberlake, yatırım bağımlılığının gelir eşitsizliğine, gelir eşitsizliğinin de hizmet sektörünün büyümesine sebep olduğu sonucuna varmışlardır. Fiala ise, 1950- 60’lı yıllarda ekonomik bağımlılığın hizmet sektörünü genişlettiği ancak hizmet sektörünün gelir eşitsizliğini arttırmadığı tam tersine gelir eşitsizliğini azaltabileceği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, hizmet sektörünün gelir eşitsizliğinin sebebinden çok sonucu olduğunu vurgulamıştır. Buna göre, gelir eşitsizliği hizmet sektörünün büyüklüğünü arttırmakta, daha büyük hizmet sektörü ise gelir eşitsizliğini azaltma eğiliminde olmaktadır.

Blum (2008), ABD’ de uluslararası ticaretin, teknolojik değişimlerin ve sektörel değişimlerin ücretler üzerindeki etkisini çok sektörlü genel denge modelleri ile incelemiştir. 1970-1996 döneminde sektörel değişimlerin yaklaşık olarak % 60 düzeyinde ücret eşitsizliğinde meydana gelen artışların en önemli kaynağı olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Sermayenin imalat sektöründen; hizmet, perakende ve toptan ticaret sektörlerine doğru tahsisinin 1979'dan sonra eşitsizliğin önemli sebeplerinden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Moinoddini (2015), güçlü bir tarım sektörünün hızlı büyümenin kaynağı olduğunu aynı zamanda yoksulluğu ve gelir eşitsizliğini azaltmak için önemli bir etkisi olduğunu vurgulayarak, çalışmasında 1976-2012 döneminde İran'da tarımsal katma değer gelir dağılımı üzerine etkisini üç aşamalı EKK yöntemi ile araştırmıştır. Sonuçta, tarımın katma değerindeki artışın gelir dağılımını az da olsa olumlu yönde etkilediği bulgusunu elde etmiştir.

Ali vd., (2013), zaman serisi analizi ile 1972-2007 arasında Pakistan'da tarım sektörünün katma değerinin, hizmet sektörünün katma değerinin, mal ve hizmet ihracatının ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Hizmet sektörünün katma değerinin katsayısı Johansen eşbütünleşme analizi sonucunda pozitif ancak istatistiki açıdan anlamsız bulunmuştur. Diğer tüm değişkenlerin ise katsayısı negatif ve anlamlı olarak elde edilmiştir.

Cafri (2017), 1978 - 2016 döneminde Türkiye için simetrik ve asimetric nedensellik analizi yöntemi ile tarım ve hizmet sektörlerinin katma değerlerinin, gelir eşitliği üzerindeki etkisini incelemiştir. Hizmet sektöründe oluşan negatif bir şokun, eşitsizliğin azalmasına yani gelir dağılımının daha adil olmasına yol açtığı ve gelir dağılımında iyileşmenin hizmet sektörünü olumsuz yönde etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.

Söz konusu çalışmalarla ile TRA1 bölgesindeki, Gini katsayısı değişimini yorumlayabilmek için, ilgili veriler takip eden tablolarda özetlenmiştir. Tablo 17'de sektörlerin istihdam içerisindeki payı gösterilmiştir. Söz konusu veriler, sektörel istihdam düzeyinin eşitsizliğe etkisini ifade etmek için kullanılacağı gibi, mikro veri setinden de yararlanılarak, 2014 yılından sonra yayınlanmamış olan sektörel katma değer verileri yerine de ikame edilmeye çalışılacaktır. Tablo 18'de ise Türkiye'de ve TRA1 bölgesinde ilgili yıllar itibariyle tarımsal kazançlar özetlenmiştir.

Tablolar ve bulgular ile ilgili hatırlatılması gereken önemli bir husus, gelir eşitsizliği ölçütlerinin, bir önceki takvim yılının verileri yardımıyla hesaplandığıdır. Yani ilgili yıldaki bağımlı değişken kabul edilen gelir eşitsizliği verileri ancak bir önceki takvim yılının bağımsız değişken verileri ile ilişkilendirilebilecektir.

Tablo 17: TRA1 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı

		Türkiye	TRA1
Tarım	2013	23,6	44,4
	2014	21,1	50,7
	2015	20,6	51,7
	2016	19,5	45,7
Sanayi	2013	26,4	11,2
	2014	27,9	11,9
	2015	27,2	10,8
	2016	26,8	10,6
Hizmet	2013	50	44,4
	2014	51	37,1
	2015	52,2	37,5
	2016	53,7	43,4

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

Tablo 18: Türkiye ve TRA1 Bölgesinde Tarımsal Kazançlar

		Canlı Hayvanlar Değeri (1000 TL)	Hayvansal Ürünler Değeri(1000 TL)	Kişi Başına Canlı Hayvanlar Değeri (TL)	Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (TL)
2013	Türkiye	57656092	40459321	752	528
	TRA1	2108942	916536	1985	863
2014	Türkiye	62512147	44332506	805	571
	TRA1	2415985	967596	2263	906
2015	Türkiye	73102253	55670771	928	707
	TRA1	3086794	1250255	2902	1175
2016	Türkiye	89865606	62166678	1126	779
	TRA1	3658968	1271428	3394	1179

Kaynak: TÜİK Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı

Tablo 17’de görüldüğü üzere TRA1 bölgesinde 2013 yılında tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı %44,4, hizmet sektörünün payı %44,4 ve sanayi sektörünün payı %11,2 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılında gelindiğinde hizmet sektöründe ani bir düşüş görülmüştür. Buna karşın tarım sektöründe ani bir yükselme görülmüştür. Sanayi sektöründe kayda değer bir değişime görülmeyen yılda, tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı %50,7, hizmet sektörünün payı %37,1 ve sanayi sektörünün payı %11,9 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında tarım sektörünün istihdam içerisindeki payı %51,7’ye yükselirken, sanayi sektörünün payı %10,8’ düşmüştür. Hizmet sektöründe kayda değer bir

değişme olmamış, istihdam içerisindeki payı %37,5 olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında hizmet sektörünün payı 2013 yılındaki orana yaklaşarak, 43,4 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün payı %45,7'ye gerilemiş, sanayi sektörü ise 10,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 18'da ise TRA1 bölgesinde tarımsal kazançlar özetlenmiştir. Buna göre 2013 yılında 1985 TL olan kişi başı canlı hayvanlar değeri, 2014 yılında 2263 TL'ye yükselmiş, 2015 yılında ise 2902 TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu değer 2013 yılında 2014 yılına %14, 2014 yılından 2015 yılına ise %28 artış göstermiştir. Aynı şekilde kişi başına hayvansal ürünler değeri 2013 yılında 863 TL, 2014 yılında 906 TL ve 2015 yılında 1175 TL olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen hayvansal ürünler değeri 2013 yılından 2014 yılına yaklaşık %4 ve 2014 yılından 2015 yılına yaklaşık %29 artış göstermiştir.

Tablo 11'de özetlenmiş olan bölgeyle alakalı istihdam verileri incelendiğinde ise 2013 yılında işsizlik oranının %6,6, 2014 yılında 7,4, 2015 yılında %5,9 ve 2016 yılında %5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2014 yılında 2015 yılına geçilirken işsizlik oranında görülen %1,5'lük iyileşme dikkate alınması gereken bir diğer gözlemdir.

İncelenen literatür, değişkenler ve veriler ışığında TRA1 bölgesinde gelir eşitsizliğinde 2014 yılı ile 2016 yılı arasındaki farkın açıklanması mümkündür. Şöyle ki 2014 yılı gelir eşitsizliği ölçütleri için baz yıl olan 2013 yılından sonra tarım sektörünün istihdam içerisindeki payında ani artış meydana gelmiştir. Buna ek olarak tarımsal ürünler ve et fiyatlarının artmasına bağlı olarak, bölgede tarım gelirleri kayda değer bir artış göstermiştir. Bölgenin gelir eşitsizliği sıralamasında 0,315 Gini katsayısı değeriyle 26 bölge içerisinde en iyi konuma geldiği, 2016 yılı için baz yıl olan 2015 verileri incelendiğinde, tarım sektörü seyrinin doruk noktasına ulaşmış, istihdam içerisindeki payı %51,7 olarak gerçeklemiştir. Aynı zamanda ilgili yılda hayvansal ürünler değeri %29, canlı hayvanlar değeri %28 artış göstermiştir. Tarımsal gelirlerin artması ve istihdam payının artması Gini katsayısının iyileşmesinde önemli bir etken olarak ifade edilebilir.

TRA1 bölgesinde gelir eşitsizliğinde önemli bir değişiklik olmasının bir diğer nedeni olarak hizmet sektöründeki ani daralma ifade edilebilir. 2013 yılında hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payı %44,4 iken takip eden yılda, istihdam içerisinde hizmet sektörünün payında %7,3 puanlık bir azalma meydana gelmiştir. Literatürdeki hizmet sektörünün büyümesinin gelir eşitsizliğini artıran faktörlerden biri olduğu ve hizmet sektöründe oluşacak bir şokun gelir eşitsizliğini azaltıcı etki doğurduğu gibi çıkarımlardan yararlanılarak, söz konusu eşitsizlik farkının bir diğer nedeninin hizmet sektöründe meydana

gelen ani daralma olduğu söylenebilir. Zira 2017 yılında Cafrı tarafından yapılmış çalışmada doğrudan hizmet sektöründe ani bir şokun gelir eşitsizliğini azaltacağı sonucuna ulaşılmıştı. Hizmet sektöründe yaşanan %7,3'lük azalış, ani şok olarak nitelendirildiğinde, Gini katsayısındaki ani iyileşme, hizmet sektöründeki daralmayla açıklanabilmektedir.

2016 yılı gelir eşitsizliği ölçütlerinin, önceki yıllara göre ani düşüş göstermesinin nedeni olarak yukarıda ifade edilen faktörlere, işsizlik oranında 2015 yılında meydana gelen düşüşte eklenebilir. 2015 yılında TRA1 bölgesinde işsizlik oranının 5,9'a düşmesi ve açıklanan sektörel değişimler, bölgede iki yıl içerisinde meydana gelen kayda değer eşitsizlik azalmasının açıklayıcıları olarak ifade edilebilir. Söz konusu durum, takip eden araştırmalarda ekonometrik analizlerle daha detaylı olarak incelenecektir.

3.3. TRA1 Bölgesinde Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler

Bu bölümde çalışmanın veri ve metodolojisi üzerinde durulmakta, tahmin edilen ekonometrik modeller tanıtılmakta ve kullanılan veri setinin çözümlenmesine ilişkin bilgiler verilmektedir.

3.3.1. Veri Seti ve Metodoloji

Bireysel faktörlerin doğrudan gelir ile ilişkilendirildiği çalışmalar göreceli olarak az sayıda olmasına karşın, kişisel faktörlerin, bireysel kazançlar üzerinde etkisinin araştırıldığı çalışmalara rastlamak daha olasıdır. Bireysel kazançların belirleyicilerin araştırıldığı çalışmaların hareket noktası ise bireysel gelir dağılımı teorilerinden biri olarak ifade edilen insan sermayesi kuramıdır (beşeri sermaye teorisi). Kazançları belirlemeyi amaçlayan insan sermayesi kuramına göre, kişinin üretkenliğini ve mevcut üretim yapısında yaptığı işin değerini, insan sermayesine yaptığı yatırımlar belirler. İnsan sermayesine yatırım eğitime, işbaşında yetişmeye, sağlığa, bilgiye, yaş ve benzerlerine bağlıdır (Varlier, 1982: 13). İnsan sermayesi kuramı, Adam Smith'e kadar dayandırılabilir. Adam Smith'e göre, ücretler bir işi öğrenme maliyeti ile farklılık göstermektedir (Sahota, 1978: 11).

Hareket noktası insan sermayesi kuramı olan çeşitli modeller üretilmiş ve uygulanmıştır. Becker (1964;1965), Chiswick (1971) ve Mincer (1974) tarafından geliştirilen ve iktisat literatüründe Mincer insan sermayesi modeli olarak bilinen, kazanç modeli oluşturulmuştur Bu teoride insan sermayesi, ekonomik büyümenin ve kişi başına gelir farklılıklarının en önemli belirleyicisi olarak görülmüştür. Gelir dağılımı ile ilgili birçok incelemede ana açıklayıcı değişken olarak insan sermayesi faktörlerinden eğitim ve

iş deneyimi alınmaktadır. İnsan sermayesi modelinin özünde bireylerin eğitim seviyesi en önemli etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin eğitim düzeylerindeki artışlar işgücü verimliliğini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi arttırır. 1970'lerden itibaren bireyler arasındaki gelir farklılıkları ampirik olarak araştırılmaya başlanmış ve insan sermayesi kazanç farklılıklarını belirleyen en önemli etken olarak bulunmuştur (Metin ve Üçdoğruk, 1997: 283).

Oaxaca (1973), erkek ve kadınlar arasındaki ücret eşitsizliğini ortaya koyabilmek için yaptığı çalışmada Mincer denkleminde işçinin sınıfı, endüstri, finans, sağlık problemleri, göç durumu, medeni durum, yaşanan bölge değişkenleri gibi farklı bağımsız değişkenleri de ekleyerek regresyon modelini tahmin etmiştir. Modellerin beyaz erkek, beyaz kadın, siyah erkek, siyah kadın gibi dört kategoride incelendiği çalışma sonuçlarına göre cinsiyet açısından bakıldığında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Çalışmada kadınların düşük ücretlerde yoğunlaşmasından dolayı ortaya çıkan ücret eşitsizliğine dikkat çekilmiştir.

Bowles ve Nelson (1974) geliştirdikleri çok denklemlilerde, zekâ düzeyinin, eğitimin ve mesleki başarının kişisel gelir üzerindeki etkisini sınamaya çalışmışlardır. Model sonucunda yeteneğin gelir ve meslek üzerindeki etkisinin, öğrenim süresi üzerine etkisinden kaynaklandığı ifade edilmiş, öğrenim süresinin ise kişinin mesleğini ve gelir düzeyini etkilediği ifade edilmiştir. Modelde kişinin geliri, kişinin mesleği, öğrenim süresi, zeka düzeyi ve aile geliri değişkenleri kullanılmıştır. Zeka düzeyinin öğrenim süresi üzerinde etkisi olduğu ancak gelir üzerindeki etkisinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilaveten sosyo ekonomik temel değişkenlerin gelir üzerine etkisinin zeka düzeyinin etkisinden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tachibanaki (1980) eğitimin gelir üzerindeki etkisini belirlemek için mesleğin rolüne önem veren çok denklemliler model geliştirilmiştir. Modelde insan sermayesi değişkenleri yanında, sosyo-ekonomik temelli ve talep koşullarını temsil eden değişkenler kullanılmıştır. Modelde eğitim, meslek, baba işi ve doğum yeri, eğitim ve kazançlar değişken olarak seçilmiştir. Model sonucunda eğitimin kazanç eşitsizliklerini belirleyen en önemli etmen olduğu tespit edilmiştir.

Jill Tiefenthaler (1997) evlilikte eşin eğitiminin kişinin kendi verimliliği üzerinde olan etkisini farklı piyasa sektörlerinde kadınlar ve erkekler açısından ayrı ayrı incelemiştir. Çalışma sonucunda eşin eğitimi kişinin kendi ücretini ve kişinin iş gücü piyasasında

harcadığı zamanın miktarını arttırmaktadır. Eşin eğitilmiş olması sonucu eşin işgücüne katılmasıyla bireysel kazançların arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çubukcu (2002) yayımladığı yüksek lisans tezinde Erzurum’da kişisel gelir dağılımının belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmada geliri belirleyen değişkenler olarak, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve sosyal güvenlik durumu etmenleri seçilmiştir. Çalışma sonucunda erkeklerin elde ettiği gelirin kadınlardan daha fazla olduğu, 28 yaş altındaki kişilerin 28 yaş üstü kişilerden daha az gelir elde ettiği ve eğitim ile ortalama gelir arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Budria ve Telhado-Pereira (2007), çalışmalarında dokuz Avrupa ülkesinde eğitim ve ücret eşitsizlikleri arasındaki bağlantıyı incelemek amacıyla, kantil regresyonu kullanarak kazanç dağılımının farklı noktalarında ortaokul, lise ve yükseköğretim için eğitimin getirilerini hesaplamışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, Avrupa’da son yıllarda yüksek eğitimle birlikte ücret dağılımının arttığı sonucu elde edilmiştir.

Kişisel gelir dağılımı çalışmaları, dağılım olayını tümüyle kapsayan bir kuram sağlayamadığı için araştırmacılar giderek çeşitli kuramları bir araya getiren veya belirli bir kuramsal temeli olmayan uygulamalı çalışmalara ağırlık vermeye başlamışlardır. Kazançlar geleneksel insan sermayesi değişkenleri yanında kişinin sosyo-ekonomik durumunu yansıtabilme özelliği taşıyabilen, akla gelebilecek her türlü değişkenle açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada literatür ve kuramlarca desteklenen ve iktisadi bakış açısıyla, bireysel gelir üzerinde etkiye sahip olabileceği düşünülen; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, genel sağlık durumu, yaşamın fiziksel veya ruhsal bir problemden ötürü kısıtlanıp kısıtlanmadığı faktörleri, bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir.

Erzurum, Erzincan, Bayburt (TRA1) bölgesinde ikamet eden, 15 yaş ve üzerindeki kurumsal olmayan sivil nüfus çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Belirlenen değişkenlere ilişkin veri TÜİK tarafından 2006 yılından beri, yıllık olarak yapılan ve yayımlanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” ‘nın, 2016 yılı mikro veri setinden (yatay kesit) elde edilmiştir. Veriler “Türkiye İstatistik Kurumu Mikro Veriye Erişim ve Kullanımı Hakkında Yönerge” ‘ye uygun olarak TÜİK’ten sağlanmıştır.

Veri seti Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki hanelerde yaşayan kurumsal nüfus haricindeki tüm hanehalkı fertlerini kapsamaktadır. Ancak söz konusu kapsam çalışmanın amacına uygun olacak bir biçimde TRA1 bölgesi olarak daraltılmıştır. Araştırma; gelir,

yoksulluk, sosyal dışlanma ve diğer yaşam koşullarına ilişkin göstergeleri hesaplamak üzere, konut, ekonomik durum, sosyal dışlanma, gayrimenkul sahipliği, eğitim, demografi, sağlık durumu, işgücü durumu ve gelir durumu konularında bilgiler içermektedir. Yine ilgili veriler çalışmanın amacına uygun olarak daraltılarak kullanılmıştır.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın örneklem yöntemi tabakalı, iki aşamalı, küme örneklemedir. Araştırmanın örneklem seçiminde kullanılan adres çerçevesi 2007 yılında oluşturulan ve güncelliği sağlanan Ulusal Adres Veri Tabanıdır.

Anket çalışmasında doğruluğu artırmak amacıyla 15 ve daha yukarı yaştaki fertlerin T.C. kimlik numaraları sorgulanmaktadır. Veri kalitesini artırmaya yönelik olarak, bu bilgi kurumların idari kayıtlarının kullanılmasını sağlamaktadır. Fertlerin T.C. kimlik numaraları ilgili kurumlara gönderilmekte ve fertlerin varsa ücret/müteşebbis geliri, emekli/dul-yetim aylığı, işsizlik ödenekleri, sakatlık/yaşlılık/gazilik vb. aylıkları, aldıkları sosyal yardımlar, gelir vergileri ile ödedikleri sigorta primlerine ilişkin bilgiler talep edilmekte ve anket verileri ile karşılaştırılmaktadır. Anketten gelen eksik/hatalı bilgiler idari kayıtlar yardımıyla elde edilmektedir (TÜİK Metaveri, 2016).

Yıllık örneklem büyüklüğü, araştırmanın tahmin boyutu, amaçları ve hedeflenen değişkenleri itibariyle örnekteki yıpranmaları da dikkate alarak başlangıçta yaklaşık 12800 hanehalkı civarında belirlenmiştir. Ancak, 2014 yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-2 bazında tahmin üretilmesi hedeflenmiş ve 2011 yılından itibaren örnek hacmi örneğe yeni eklenen her alt örnek ile birlikte arttırılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nda toplam 24355 hanehalkı ziyaret edilmiştir. Bu hanehalklarından; 22441'i ile anket yapılmış, geri kalan 1914 hanehalkı ile çeşitli nedenlerle anket yapılamamıştır (TÜİK Metaveri, 2016). Türkiye genelinde 57943 kişiyi kapsayan çalışmada TRA1 bölgesinden 1527 örnek mevcuttur.

Çalışma kapsamında TÜİK tarafından üç ayrı veri seti olarak düzenlenen anket sonuçları harmanlanarak TRA1 bölgesindeki örnekleme oluşturan bireyler tespit edilmiştir. Bireyler özelinde düzenlenen veri seti çalışmanın amacına uygun olarak diğer veri setlerinde yayınlanan bilgilerle genişletilmiştir. Bununla birlikte veri seti yine çalışmanın amacına uygun olarak bazı sınırlandırmalarla düzenlenmiştir. Çalışmada 15 yaş ve üzerindeki kurumsal olmayan sivil nüfus örnek kabul edilmiş, çalışma için önemli olan verilerin mevcut olmadığı kişiler örneklemden çıkarılmıştır. Söz konusu düzenleme işlemleri sonucunda

çalışmanın örnekleme TRA1 bölgesinde yaşayan, 15 yaş ve üzerindeki kurumsal olmayan nüfustan oluşan, 872 kişi olarak belirlenmiştir.

Uygulamalı çalışmaların birçoğunda, kullanılan doğrusal regresyon modeli, bağımsız değişkenlerin ölçümüne ilişkin herhangi bir varsayım içermemektedir. Bağımsız değişkenler nominal, ordinal veya sürekli olabilirler. Buna karşın doğrusal regresyon modeli bağımlı değişkenin sürekli olmasını gerektirir. Bir başka ifadeyle bağımlı değişkenin örneklemedeki tüm gözlemler için eksi sonsuz ile artı sonsuz arasında değerler alacağı beklenir. Uygulamada bağımlı değişken olarak belirlenen değişkenlerin çoğunun ölçümü, doğrusal regresyon modelinin bu varsayımlarını karşılayamaz. Söz konusu varsayımların ihlali ile ortaya mantık dışı öngörü değerleri, sapmalı regresyon katsayıları, normal dağılmayan hata terimleri ve değişen varyans gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Özer, 2004: 150). Bağımlı değişkenin söz konusu varsayımları sağlayamaması ve bahsi geçen sorunlarla karşılaşma durumunda, bağımlı değişkenin türüne göre probit ve logit modeller kullanılabilir.

Bağımlı bir modelde, bağımlı değişken sınıflama ölçeği ile ölçüldüğünde, En Küçük Kareler tekniğine alternatif olarak diskriminant ve lojistik regresyon modelleri yer almaktadır. Lojistik regresyon, bağımsız değişkenin normal dağılıma uyması ve bu değişkenin ortak değişkeninin her grup düzeyinde eşit olması gibi varsayımları gerektirmediği için bağımlı değişkeni iki ya da daha çok kategoriden oluşan bir modelde diskriminant analizine üstünlük kurmaktadır (Çelik, 2013: 36).

İki veya daha fazla değer alan gölge değişkenlerin bağımlı değişken olarak regresyon modellerinde yer alması durumunda, bağımlı değişkenin aldığı değere göre ikili tercih modelleri ve çoklu tercih modelleri kullanılmaktadır. Her iki modelde de amaç tercih olasılığının belirlenmesidir (Güriş ve Çağlayan, 2000: 652).

Çok durumlu modellerde genel amaç, durumların bahis değerlerini ortak değişkenlerin bir fonksiyonu olarak modellemek ve sonuçları farklı durumların tercihleri için bahis değerleri açısından açıklayabilmektir. Çok durumlu modellerde, modelin ve yöntemlerin genişletilmesi ve açıklanması için bağımlı değişken düzeylerinin sayısı hususunda bir sınırlama olmamasına rağmen, kolaylık sağlaması açısından, bağımlı değişkenlerin genellikle üç kategori değişkeni ile ifade edilmesi tavsiye edilmektedir (Çelik, 2013: 53).

Söz konusu kategorik değişkenler sıralı (ordered), sıralı olmayan (unordered) ve ardışık (sequential) değişkenler olarak sınıflandırılabilir. Bahsedilen değişkenler kullanılarak sıralı, sıralı olmayan ve ardışık modeller oluşturulmaktadır (Özer, 2004; 82). Sıralı ve sıralı olmayan modellerin analizi için farklı tekniklere gereksinim duyulmaktadır. Sıralı modeller, hem logit hem de probit modeller ile tahmin edilebilmekte iken, sıralı olmayan modellerin tahmini çoğunlukla logit modeller ile yapılmaktadır. Sıralı olmayan modellerin probit modeller ile tahmini mümkün olsa bile, uygulaması nispeten zor olan bu modeller genellikle tercih edilmemektedir. Bu sebeple, sıralı olmayan çoklu tercih modelleri, çok durumlu logit modeller ile çözümlenmektedir (Borooah, 2002: 2).

Çok alternatifli durumlarda kesikli değerler almasına rağmen kategorik bağımlı değişkenin sıralı yapısını açıklamakta çok durumlu probit logit modeller başarısız kalmaktadır. Bunların yerine bu tür değişkenlerin analizinde sıralı probit ve logit modeller oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır (Özer, 2004: 92).

Çalışmada bağımlı değişken olarak kişinin referans yıl içerisinde elde ettiği gelirler toplamı alınmış ve varsayımsal hataların önüne geçebilmek adına beş ayrı kategori için düzenlenmiştir. Bağımlı değişken tarafından temsil edilen gelir düzeyleri, için ikiden fazla bir sınıflandırma söz konusu olduğundan ve bu sınıflandırmalar doğal bir sıralamaya tabi olduğundan araştırma yöntemi olarak sıralı logit model tercih edilmiştir.

Sıralı logit modelleri çok kategorili ve sıralı yapıya sahip bağımlı değişken olasılıklarını bağımsız değişkenler yardımıyla tahmin etmek amacıyla kullanılmaktadır. Sıralı logit modellerinin içerisinde bağımlı değişken olasılıklarının tahmininde bir takım özelliklere göre farklı logit biçimleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde kümülatif logit modelleri oranlı odds varsayımının sağlanıp sağlanmamasına bağlı olarak oranlı odds modeli ve genelleştirilmiş sıralı logit modeli (oranlı olmayan odds modeli) olarak ayrılmaktadır (Çolakoğlu, 2011: 75).

Sıralı logit modellerde paralellik varsayımı adı verilen oranlı odds varsayımı sınanmaktadır. Ancak bu varsayım çoğu durumda sağlanmamakta olup ihlal edilmektedir. Bu varsayımın sağlanmadığı durumda paralel eğriler varsayımını gerektirmeyen genelleştirilmiş sıralı logit modeli kullanılabilir (Williams, 2006: 60). Bu nedenle uygulamada istatistiki veriler kullanılarak ilk olarak standart sıralı logit modelleri tahmin edilmiş ve daha sonra paralel eğriler varsayımı sınanmıştır. Sınama sonucunda paralel regresyon varsayımının ihlal edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada varsayımın sağlanmasını

hafifleten genelleştirilmiş sıralı logit modelleri Stata 14.2 paket programı ile tahmin edilmiştir.

3.3.2. Bulgular ve Değerlendirme

3.3.2.1. Değişkenlerin Tanımlanması ve Tanımlayıcı İstatistikler

Kişisel gelir kuramları ve literatür incelemesi sonucunda, modele alınacak bağımlı ve bağımsız değişkenler belirlenmiş ve çoklu bağlantı sorunu çözüldükten sonra araştırma kapsamına alınan bağımsız değişkenlere ait tanımlamalar, tanımlayıcı istatistikler ve alt kategoriler Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19: Modelde Yer Alan Değişkenler ve Değişkenler Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Tanımı	Frekans	Yüzde
Yıllık gelir	Bağımlı Değişken (Gelir gruplarını temsilen küçükten büyüğe 5 kategoriye ayrılmıştır.)		
	1 = 1.%20’lik grup	176	20.21
	2 = 2. %20’lik grup	181	20.78
	3 = 3.%20’lik grup	167	19.17
	4 = 4. %20’lik grup	173	19.86
	5 = 5.%20’lik grup	174	19.89
Cinsiyet	Bireyin Cinsiyeti		
	0 = Kadın	246	28,28
	1 = Erkek (cins)	624	71,72
Medeni Durum	Bireyin Medeni Durumu		
	0 = Bekar	300	34.44
	1 = Evli (medeni)	571	65.56
Eğitim Durumu	Bireyin eğitim düzeyi		
	1 = Okur-Yazar değil*	90	10.33
	2 = Bir okul bitirmiş değil (eg2)	56	6.43
	3 = İlköğretim (eg3)	382	43.86
	4 = Orta öğretim (lise düzeyi) (eg4)	182	20.90
	5 = Yüksek Öğretim (eg5)	161	8.48
Sağlık Durumu	Bireyin Genel Sağlık Durumu		
	1 = İyi (gensag1)	603	69.23
	2 = Orta*	204	23.42
	3 = Kötü (gensag3)	64	7.35

Tablo 19. (Devam)

Sınırlanma	Fiziksel veya ruhsal bir problemden ötürü bireyin günlük faaliyetlerinin sınırlanıp sınırlanmadığı		
	1 = Evet, çok sınırlandı (kısıt1)	59	6.77
	2 = Evet, sınırlandı (kısıt2)	96	11.02
	3 = Hayır, sınırlanmadı*	716	82.20
Meslek	Ferdin esas işindeki çalışma durumu		
	1 = Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler (mes1)	102	11.71
	2 = Teknisyenler, hizmet ve satış elemanları ve büro hizmetlerinde çalışanlar (mes2)	267	30.65
	3 = Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar (mes3)	89	10.22
	4 = Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar (mes4)	57	6.54
	5 = Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar (mes5)	29	4.48
	6 = Çalışmayanlar*	317	36.39
		Ortalama	Standart Sapma
Yaş	Bireyin Yaşı (max. 96, min 15) (yas)	45.68	17.57

*** Referans Kategorisi**

Tablo 19’da özetlendiği üzere, 871 kişilik örneklemin %28,28’i kadınlardan, %71.72’si ise erkeklerden oluşmaktadır. Söz konusu kişilerin %34,44’ü bekar, %65.56’ ise evlidir. Evli kişilerin oranının bekar kişiler oranından yaklaşık iki kat fazla olması yaş ortalamasının yüksekliği ile ilişkilendirmek mümkündür. Zira örneklemin yaş ortalaması 45.68 iken minimum yaş 15, maksimum yaş 96’dır.

Eğitim durumu değişkeni incelendiğinde, çalışmanın örneklemini oluşturan kişilerin %10.33’ünün okur-yazar olmadığı, %6.43’ünün okuryazar olsa da herhangi bir eğitim düzeyine sahip olmadığı, %43.86’sının ilköğretim düzeyinde öğrenime sahip olduğu, %20,90’nının ortaöğretim yani lise düzeyinde eğitime sahip olduğu ve % 18.48’inin yükseköğretim düzeyinde eğitim gördüğü tespit edilmiştir.

Bireylerin %69.23’ü genel sağlık durumlarının iyi veya çok iyi olduğunu belirtmiş, %23.42’si orta düzeyde olduğu ve %7.3’ü genel sağlık durumlarının kötü veya çok kötü olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu bireylerin %6.77’si ruhsal veya fiziksel problemlerden ötürü hayatlarının çok kısıtlandığını, %11.02’si az kısıtlandığını ve %80.20’si ise psikolojik veya ruhsal bir problemden ötürü hayatlarının kısıtlanmadığını ifade etmişlerdir.

Bir diğer bağımsız değişken olan meslek ise altı kategoride incelenmiştir. Örnekleme dahil olan kişilerin %11.71’ini profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler, %30.65’ini teknisyenler, hizmet ve satış elemanları ve büro hizmetlerinde çalışanlar, %10.22’sini

nitelikli tarım işletmelerinde çalışanlar, %6.54'ünü sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar, %4.48'ini nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ve %36.39'unu çalışmayanlar (işsizler, emekliler, öğrenciler vb) oluşturmaktadır.

3.3.2.2. Kurulan Modeldeki Değişkenlere Ait Çoklu Bağlantı Testi

Araştırma kapsamında kurulan modele ait değişkenler çoklu bağlantı testine tabi tutulmuştur. Modelde çoklu bağlantı sorunu olup olmadığı test edilmiş, bağımsız değişkenlerin varyans şişkinlik faktörlerine bakılmıştır. Modeldeki değişkenlere ait VIF (variance inflation factor) değerleri Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20: Modeldeki Bağımsız Değişkenlere ait Varyans Şişkinlik Faktörleri

Bağımsız Değişken	VIF	1/VIF
İlköğretim	4.23	0.236167
Yükseköğretim	3.97	0.252129
Ortaöğretim	3.65	0.273971
Yaş	2.11	0.472870
Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	1.92	0.521634
Teknisyenler, hizmet ve satış elemanları ve büro hizmetlerinde çalışanlar	1.81	0.551743
Genel Sağlık Durumu: İyi	1.75	0.572177
Yaşamın kısıtlanıp kısıtlanmadığı: Evet çok sınırlandı	1.72	0.580986
Genel Sağlık Durumu: Kötü	1.65	0.606932
Bir okul bitirmiş değil	1.62	0.617218
Medeni durum	1.46	0.683383
Cinsiyet	1.44	0.693238
Yaşamın kısıtlanıp kısıtlanmadığı: Evet sınırlandı	1.40	0.715160
Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	1.33	0.753587
Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	1.29	0.773054
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.21	0.829320
Ortalama VIF	2.04	

VIF değeri olarak ifade edilen varyans şişkinlik faktörü değerinin beşten büyük olması çoklu doğrusal bağlantının varlığını gösterir (Tarı, 2010: 162). Bu sonuca göre modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununa sebep olan herhangi bir değişken yoktur.

3.3.2.3. Kurulan Modelin Tahmini ve Katsayıların Yorumlanması

Tanımlanan bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlere ilişkin genelleştirilmiş sıralı logit modeli sonuçları Tablo 21'de özetlenmiştir. Söz konusu özet sonuçlarda görülebileceği

üzere göre log-olabilirlik değeri -1077.7838, Pseudo R² değeri ise 0.2301 olarak bulunmuştur. Pseudo R² değeri doğrusal regresyon analizinde olduğu gibi yorumlanmamalıdır. Nitel tercih modellerinde R² belirlilik katsayısı olarak tek başına kullanılabilecek bir ölçüt olarak ifade edilemez. Çünkü bu tür modellerde belirlilik katsayısının değeri oldukça düşük olabilmektir (Özer, 2004: 160). Modelde kullanılan gözlem sayısı 870 olup, ki-kare değeri istatistiki bakımdan anlamlıdır (p<0.01).

Tablo 21: TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımın Belirleyicilerine İlişkin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Tahminleri

		LR Ki-Kare (64) = 644.24			
		Prob > Ki-Kare = 0.0000			
		Pseudo R² = 0.2301			
		Log-Olabilirlik = -1077.7838			
		Gözlem sayısı = 870			
	Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	z	P > z
	Yaş	0.048	0.007	6.10	0.000*
	Cinsiyet	0.484	0.240	2.01	0.045**
	Medeni Durum	0.610	0.228	2.74	0.006*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	0.461	0.401	1.15	0.250
	İlköğretim	1.600	0.341	4.68	0.000*
	Ortaöğretim	1.692	0.402	4.20	0.000*
	Yükseköğretim	2.644	0.511	5.17	0.000*
	Sağlık Durumu				
	İyi	-0.171	0.303	-0.56	0.573
1	Kötü	-0.739	0.397	-1.86	0.063
	Sınırlanma				
	Sınırlandı	-0.006	0.439	-0.02	0.988
	Sınırlanmadı	-0.041	0.389	-0.11	0.915
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	1.743	0.554	3.14	0.002*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	1.654	0.279	5.93	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	1.698	0.423	4.01	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	1.501	0.433	3.46	0.001*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0.842	0.464	1.81	0.070
	Sabit Terim	-3.526	0.609	-5.79	0.000*
	Yaş	0.043	0.007	5.53	0.000*
	Cinsiyet	1.147	0.218	5.25	0.000*
	Medeni Durum	0.734	0.201	3.64	0.000*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	0.803	0.461	1.74	0.081
	İlköğretim	1.836	0.388	4.73	0.000*
	Ortaöğretim	2.234	0.426	5.24	0.000*
2	Yükseköğretim	3.164	0.472	6.70	0.000*
	Sağlık Durumu				
	İyi	0.247	0.244	1.01	0.312
	Kötü	-0.421	0.435	-0.97	0.333
	Sınırlanma				
	Sınırlandı	0.536	0.443	1.21	0.226
	Sınırlanmadı	0.184	0.345	0.53	0.593

Tablo 21. (Devam)

	Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	z	P > z
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	1.853	0.423	4.37	0.000*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	1.286	0.249	5.15	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	1.678	0.331	5.06	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	1.354	0.371	3.65	0.000*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0.543	0.401	0.14	0.892
	Sabit Terim	-5.827	0.659	-8.83	0.000*
	Yaş	0.048	0.009	5.25	0.000*
	Cinsiyet	1.044	0.260	4.01	0.000*
	Medeni Durum	1.036	0.233	4.43	0.000*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	0.378	0.667	0.57	0.571
	İlköğretim	1.465	0.555	2.64	0.008*
	Ortaöğretim	2.510	0.580	4.32	0.000*
	Yükseköğretim	3.412	0.607	5.62	0.000*
	Sağlık Durumu				
	İyi	0.171	0.245	0.70	0.485
3	Kötü	-0.581	0.545	-1.07	0.286
	Sınırlanma				
	Sınırlandı	0.138	0.579	0.24	0.812
	Sınırlanmadı	0.409	0.334	1.22	0.221
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	3.002	0.402	7.46	0.000*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	1.706	0.285	5.98	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	2.483	0.329	7.53	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	1.585	0.392	4.04	0.000*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.386	0.441	3.14	0.002*
	Sabit Terim	-7.632	0.849	-8.98	0.000*
	Yaş	0.525	0.011	4.71	0.000*
	Cinsiyet	0.458	0.351	1.30	0.193
	Medeni Durum	1.242	0.326	3.81	0.000*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	0.661	1.204	0.55	0.583
	İlköğretim	1.472	1.044	1.41	0.159
4	Ortaöğretim	2.221	1.057	2.10	0.036**
	Yükseköğretim	3.585	1.061	3.38	0.001*
	Sağlık Durumu				
	İyi	0.508	0.311	1.63	0.102
	Kötü	-14.642	707.932	-0.02	0.983
	Sınırlanma				
	Sınırlandı	0.489	1.070	0.46	0.647
	Sınırlanmadı	0.044	0.411	0.11	0.914
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	3.434	0.428	8.01	0.000*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	1.528	0.366	4.17	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	2.270	0.405	5.59	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	1.348	0.561	2.40	0.016**
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.303	0.640	2.03	0.042**
	Sabit Terim	-9.157	1.261	-7.26	0.000*

* 0.01 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

** 0.05 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

Tablo 22'deki katsayı değerleri, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkinin yalnızca yönü hakkında bilgi vermektedir. Ancak, ilişkinin derecesinin yorumlanmasında marjinal etki değerlerinin hesaplanması gerekmektedir. Standart ortalama marjinal etkilerin kullanımı, kurulan modeldeki bağımsız değişken kategorileri için gölge değişkenlerin kullanıldığı durumda uygun sonuçlar vermemekte ve bu değişkenler için ortalama doğrudan esneklik değerlerinin kullanılması tavsiye edilmektedir (Çelik, 2016: 129).

Söz konusu katsayı değerleri göz önünde bulundurulduğunda, değişkenlerin iktisadi beklentilere uygun olduğu ve kurumsal altyapıyla paralellik arz ettiği ifade edilebilir. Yaş, eğitim ve meslek değişkenlerinin katsayıları pozitif olup, bu değişkenlerin niteliğinde meydana gelecek pozitif yönlü bir değişimin kişilerin gelir düzeylerinde artış meydana getireceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte cinsiyet ve medeni durum, demografik değişkenleri ile kişisel gelirin pozitif yönlü ilişki içerisinde olduğu, istatistiki olarak anlamlı bir biçimde ifade edilebilir. Modele kişisel geliri etkileyebilecek değişken olarak değerlendirilip dahil edilen, genel sağlık durumu ve ferdin fiziki veya ruhsal bir sıkıntıdan ötürü yaşamının kısıtlanıp kısıtlanmadığı değişkenleri ise istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur.

Kişinin fiziki ve ruhsal problemlerden dolayı günlük yaşamının kısıtlanması durumunun ve genel sağlık durumunun kişisel gelir üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olmaması, gelişen sosyal devlet statüsünün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Zira hayatının herhangi bir problemden dolayı sınırlandığını ifade eden kişilerin %80'lik kısmı transfer ödemesi niteliğinde bir gelire sahip durumdadır.

Logit regresyon sonuçlarını değerlendirmek ve ortaya konulan ilişkilerin yorumlanması adına yeni bir ölçüm değerinin tanımlanması gerekmekte ve bu ölçüm değerine bahis (odds) oranı denilmektedir (Çelik, 2013: 38). Modelde değişkenlerin katsayıları ve bağımlı değişkene etkilerini daha iyi yorumlayabilmek için, katsayılara ilişkin odds oranları kullanılmıştır. Burada genelleştirilmiş sıralı logit modelindeki katsayı için β dediğimizde, odds oranı $e^{-\beta}$ olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 22: TRA1 Bölgesinde Gelir Dağılımın Belirleyicilerine İlişkin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Tahminleri (Bahis Oranlı)

		LR Ki-Kare (64) = 644.24			
Log-Olabilirlik = -1077.7838		Prob > Ki-Kare = 0.0000			
Gözlem sayısı = 870		Pseudo R ² = 0.2301			
	Bağımsız Değişken	Bahis Oranı	Standart Hata	z	P > z
	Yaş	1.048	0.008	6.10	0.000*
	Cinsiyet	1.622	0.390	2.01	0.045**
	Medeni Durum	1.841	0.410	2.74	0.006*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	1.587	0.636	1.15	0.250
	İlköğretim	4.951	1.691	4.68	0.000*
	Ortaöğretim	5.429	2.185	4.20	0.000*
1	Yükseköğretim	14.083	7.201	5.17	0.000*
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	5.715	3.169	3.14	0.002*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	5.228	1.459	5.93	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	5.463	2.312	4.01	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	4.486	1.944	3.46	0.001*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	2.323	1.079	1.81	0.070
	Sabit Terim	0.029	0.017	-5.79	0.000*
	Yaş	1.044	0.008	5.53	0.000*
	Cinsiyet	3.150	0.689	5.25	0.000*
	Medeni Durum	2.084	0.420	3.64	0.000*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	2.233	1.029	1.74	0.081
	İlköğretim	6.275	2.436	4.73	0.000*
	Ortaöğretim	9.346	3.986	5.24	0.000*
2	Yükseköğretim	23.666	11.177	6.70	0.000*
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	6.379	2.703	4.37	0.000*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	3.620	0.904	5.15	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	5.356	1.775	5.06	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	3.873	1.437	3.65	0.000*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	1.055	0.423	0.14	0.892
	Sabit Terim	0.002	0.001	-8.83	0.000*
	Yaş	1.049	0.009	5.25	0.000*
	Cinsiyet	2.841	0.740	4.01	0.000*
	Medeni Durum	2.816	0.659	4.43	0.000*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	1.459	0.974	0.57	0.571
	İlköğretim	4.331	2.405	2.64	0.008*
	Ortaöğretim	12.316	7.150	4.32	0.000*
3	Yükseköğretim	30.327	18.413	5.62	0.000*
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	20.138	0.290	7.46	0.000*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	5.511	0.304	5.98	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	11.978	0.665	7.53	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	4.488	1.914	4.04	0.000*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	4.000	1.766	3.14	0.002*
	Sabit Terim	0.000	0.000	-8.98	0.000*

Tablo 22: (Devam)

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	z	P > z
Yaş	1.053	0.011	4.71	0.000*
Cinsiyet	1.581	0.556	1.30	0.193
Medeni Durum	3.462	1.128	3.81	0.000*
Eğitim				
Bir okul bitirmiş değil	1.937	2.333	0.55	0.583
İlköğretim	4.358	4.551	1.41	0.159
Ortaöğretim	9.224	9.757	2.10	0.036**
4 Yükseköğretim	36.089	38.306	3.38	0.001*
Meslek				
Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	31.002	13.293	8.01	0.000*
Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	4.613	1.691	4.17	0.000*
Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	9.683	3.930	5.59	0.000*
Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	3.850	2.161	2.40	0.016**
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	3.680	2.358	2.03	0.042**
Sabit Terim	0.000	0.000	-7.26	0.000*

* 0.01 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

** 0.05 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

Tabloda görüldüğü üzere tahmin sonuçları gelir kategorilerine göre sınıflandırılmıştır. Değerlendirmelerin yapıldığı referans grubu en yüksek gelire sahip beşinci gelir kategorisidir.

İlk gelir grubu dikkate alınarak değerlendirme yapıldığında aşağıda ifade edilen yorumlamaları yapmak mümkündür. Erkek bireylerin en düşük gelir grubunda bulunma olasılığı, kadın bireylerin en düşük gelir grubunda bulunma olasılığından 1.62 kat daha fazladır. Aynı şekilde evli bireylerin, bekâr bireylere göre en düşük gelir grubunda olma olasılıkları 1.84 kat daha fazladır. Eğitim düzeyi, bireysel gelir açısından değerlendirildiğinde, okur-yazar düzeyde olan bireyin, referans eğitim düzeyi kategorisi olarak alınan okuma yazma bilmeyen bireylere göre ilk gelir grubunda olma olasılığı 1.58 kat daha fazladır. İlkokul düzeyinde eğitime sahip olan bireylerin ise en düşük gelir grubunda olma olasılıkları, referans kategoriye göre 4.95 kat daha fazladır. Ortaöğretim seviyesinde eğitim düzeyine sahip kişilerin, ilk gelir kategorisinde bulunma olasılığı, referans kategoriye göre 5.42 kat, yükseköğretim düzeyinde kişilerin ise 14.08 kat daha fazladır. Meslek ve gelir düzeyi ilişkisi ele alındığında, herhangi bir nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kişilerin, çalışmayanlara göre en düşük gelir grubunda olma olasılıklarının 2.32 kat daha fazla, nitelikli tarım işlerinde çalışan bireylerin referans kategoriye göre en düşük gelir grubunda olma olasılıklarının 5.46 kat daha fazla, profesyoneller ve yöneticilerin

en düşük gelir grubunda olma olasılıklarının ise çalışmayanlara göre 5.71 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılabilir.

İkinci gelir kategorisi ele alındığında aşağıdaki çıkarımları yapmak mümkündür. Erkeklerin, kadınlara göre ikinci gelir grubunda olma olasılıkları 3.15 kat daha fazladır. Evli kişilerin ise bekârlara göre söz konusu gelir grubunda olma olasılıkları 2.08 kat daha fazladır. Okuma yazma bilmeyenlere göre, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim eğitim düzeylerinde olan kişilerin, ikinci gelir kategorisinde olma olasılıkları sırasıyla 6.27, 9.34 ve 23.66 kat daha fazla şeklindedir. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların, ikinci gelir grubunda olma olasılıkları çalışmayanlara göre 1.05 kat daha fazladır. Nitelikli tarım işletmelerinde çalışanların, çalışmayanlara göre ilgili gelir grubunda olma olasılıkları 5.35 kat daha fazladır. Profesyonellerin ve yöneticilerin çalışmayanlara göre daha yüksek bir ücret düzeyinde olma olasılıkları ise 6.37 kat daha fazladır.

Erkeklerin üçüncü gelir kategorisinde olma olasılığı kadınlara göre 2.84 kat daha fazla, evli kişilerin bu gelir grubunda olma olasılığı ise bekarlara göre 2.81 kat daha fazladır. Yükseköğretim seviyesinde bulunanların, referans eğitim düzeyi kategorisi olan okuma yazma bilmeyenlere göre üçüncü gelir grubunda olma olasılığı 30.32 kat iken ilköğretim düzeyindeki kişilerin bu grupta olma olasılıkları okuma yazma bilmeyenlere göre 4.33 kat daha fazladır. Aynı şekilde profesyonel meslek mensupları ve yöneticilerin üçüncü gelir grubuna ait olma olasılıkları, referans eğitim kategorisine göre 20.13 kat daha fazlayken, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların bu gelir grubunda olma olasılıkları yine referans kategoriye göre 4.04 kat daha fazladır.

Dördüncü gelir kategorisinde evli kişilerin olma ihtimali bekârlara göre 3.46 kat daha fazladır. Yükseköğretim mezunu kişilerin referans eğitim kategorisine göre üst gelir grubunda olma olasılıkları 36.08 kat, orta öğretim seviyesinde kişilerin ise daha üst gelir grubunda olma olasılıkları yine referans kategoriye göre 9.22 kat daha fazladır. Aynı şekilde profesyonel meslek mensupları ve yöneticilerin, çalışmayanlara göre üst gelir grubunda yer alma olasılıkları 31.00 kat daha fazla, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların referans kategoriye, ilgili kategoride gelir elde etme olasılıkları 3.68 kat daha fazladır. Yine tarımsal işletmelerde çalışanların bu kategoride olma ihtimalleri 9.68 kat daha fazladır. İlgili sonuçlar genel bir bakış açısıyla değerlendirilirse, eğitim düzeyinin kişinin mesleğinde önemli bir belirleyici olduğu genellemesinden hareketle, sayısal verilerin artan eğitim düzeyi ve meslek niteliği için paralellik arzettiği ve bunun da iktisadi olarak anlamlı bulunduğu ifade edilebilir.

Model kapsamında bağımsız değişkenler için marjinal etki değerleri de hesaplanmıştır. Marjinal etki bir niceliğin diğerine göre oran değişimini açıklamaktadır. Daha açık bir ifade ile marjinal etki, bağımsız değişkendeki bir birimlik değişimin bağımlı değişken üzerindeki değişimini göstermektedir (Çelik, 2013:14). Takip eden tablolarda bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olarak seçilen kategoriler üzerindeki marjinal etkisi ortalama doğrudan esneklik değerleri ile gösterilmiştir.

Tablo 23'te birinci gelir kategorisi için, bağımsız değişkenlerin marjinal etkileri gösterilmiştir. Yaş bağımsız değişkeninde meydana gelen %1'lik artış kişinin, birinci gelir kategorisinde yani en düşük gelirli grupta olma ihtimalin %187 oranında azaltmaktadır. Bireyin cinsiyetinin erkek olması, birinci gelir kategorisinde olma olasılığını %29 oranında azaltmaktadır. Kişinin evli olması %34, yükseköğretim mezunu olması %42, profesyonellik gerektiren işlerde çalışıyor olması ise %17 oranında kişinin en düşük gelir grubunda olma olasılığını azaltmaktadır. İşsiz nüfusun en düşük gelir gurubu içerisinde çoğunlukta olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve yükseköğretim mezunu kişilerin geçici bir işsizlik durumuna maruz kaldıkları değerlendirildiğinde, ilköğretim mezunları ve yükseköğretim mezunlarının, birinci gelir grubu için marjinal etkileri arasındaki düşük olarak karşılanabilecek farklılık iktisadi olarak anlamlandırılabilir.

Tablo 23: Birinci Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri

Y = P (Bağımlı Değişken = 1.Gelir Kategorisi (1.%20'lik grup)) = 0.140					
	Bağımsız Değişken	ey/ex	Standart Hata	z	P > z
	Yaş	-1.867	0.315	-5.91	0.000*
	Cinsiyet	-0.298	0.148	-2.00	0.045**
	Medeni Durum	-0.343	0.126	-2.72	0.007*
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	-0.255	0.021	-1.15	0.249
	İlköğretim	-0.602	0.130	-4.62	0.000*
	Ortaöğretim	-0.304	0.073	-4.16	0.000*
1	Yükseköğretim	-0.420	0.083	-5.06	0.000*
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	-0.175	0.056	-3.11	0.002*
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	-0.436	0.075	-5.78	0.000*
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	-0.149	0.037	-3.96	0.000*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	-0.084	0.024	-3.43	0.001*
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-0.032	0.017	-1.81	0.070

* 0.01 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

** 0.05 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

Tablo 24'te özetlendiği üzere ikinci gelir kategorisi için değerlendirme yapıldığında yaşta meydana gelecek %1'lik değişimin, bireyin bu gelir grubunda olma olasılığını %84 oranında azalttığı, erkek bireyin grubu ait olma olasılığını %61 azalttığı ve sonucuna ulaşılabilir. Yükseköğretim mezunu olmak ikinci gelir grubuna ait olma olasılığını %32 azaltırken, profesyonellik gerektiren işlerde çalışıyor olmak %10 oranında gruba ait olma olasılığı azaltmaktadır.

Tablo 24: İkinci Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri

Y = P (Bağımlı Değişken = 2. Gelir Kategorisi(2.%20'lik grup))=0.249					
	Bağımsız Değişken	ey/ex	Standart Hata	z	P > z
	Yaş	-0.847	0.311	-2.72	0.007*
	Cinsiyet	-0.617	0.140	-4.40	0.000*
	Medeni Durum	-0.265	0.112	-2.35	0.019**
	Eğitim				
	Bir okul bitirmiş değil	-0.034	0.256	-1.36	0.172
	İlköğretim	-0.428	0.147	-2.91	0.001*
	Ortaöğretim	-0.274	0.075	-3.62	0.000*
2	Yükseköğretim	-0.321	0.078	-4.11	0.000*
	Meslek				
	Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	-0.108	0.043	-2.48	0.013**
	Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	-0.130	0.065	-2.01	0.044**
	Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	-0.079	0.027	-2.88	0.004*
	Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	-0.036	0.019	-1.87	0.061
	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0.015	0.016	0.99	0.321

* 0.01 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

** 0.05 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

Tablo 25'te gösterilen üçüncü gelir kategorisi için sadece profesyonel meslek mensubu olma ve nitelik gerektirmeyen bir işte çalışıyor olma durumu istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmak, üçüncü gelir kategorisinde bulunma olasılığını %4 oranında azaltırken, profesyonellik gerektiren işlerde çalışmak, üçüncü gelir grubunda olma olasılığını %8 azaltmaktadır.

Tablo 25: Üçüncü Gelir Kategorisinde Ortalama Doğrudan Esneklik Değerleri

Y = P (Bağımlı Değişken = 3. Gelir Kategorisi(3.%20'lik grup))=0.290

Yaş	-0.014	0.330	-0.04	0.965
Cinsiyet	0.113	0.134	0.85	0.397
Medeni Durum	-0.113	0.106	-1.07	0.286
Eğitim				
Bir okul bitirmiş değil	0.024	0.028	0.84	0.399
İlköğretim	0.178	0.158	1.13	0.260
Ortaöğretim	-0.010	0.076	-0.13	0.895
Yükseköğretim	0.007	0.074	0.09	0.925
Meslek				
Profesyonel meslek mensupları ve yöneticiler	-0.085	0.033	-2.52	0.012
Teknisyenler, hizmet, satış ve büro elemanları	-0.068	0.068	-1.00	0.318
Nitelikli tarım ve su ürünlerinde çalışanlar	-0.049	0.025	-1.95	0.052
Sanatkarlar ve ilgili işyerlerinde çalışanlar	-0.005	0.026	-0.25	0.806
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	-0.044	0.012	-3.48	0.000*

* 0.01 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

** 0.05 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı

Dördüncü ve beşinci gelir kategorileri için bağımsız değişkenlerin marjinal etkileri istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Tablo olarak gösterilme gerekliliği duyulmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir dağılımı en temel tanımlamayla, ekonomide üretilen toplam değer in hanehalkları veya kişiler arasındaki dağılımını ifade eder. Gelir dağılımı toplam değer in oluşturulma süreci kadar önemlidir. Ekonomide toplam değer olarak ifade edilen toplam gelirin artmasıyla söz konusu artışın kimler arasında nasıl paylaşıldığı daha da önemli bir hal almıştır. Zira gelir dağılımında meydana gelecek herhangi bir bozukluk, toplumun sosyal ve ekonomik yapısına doğrudan etki eden bir faktördür. Ayrıca önemli iktisatçılar tarafından, piyasa mekanizmasının başarısızlığın bir sonucu olarak gösterilen gelir dağılımı eşitsizliği, mevcut iktisadi ve siyasal sistemlerin sorgulanmasını beraberinde getirmektedir.

Gelir dağılımının bozuk olması beslenme, barınma, sağlık, eğitim, çevre ve kültür seviyesinde kötü koşulların oluşmasına neden olmaktadır. Yüksek ve düşük gelirli kesimlerin yaşam standartlarında ortaya çıkan farklılıklar, toplumsal tepkilere yol açmaktadır. Bahsedilen hususlar gelir dağılımı konusunda devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu kılmaktadır. Devletin amacı fonksiyonel gelir dağılımı olarak ifade edilen birincil gelir dağılımına müdahale ederek, gelir dağılımında dezavantajlı grupların lehine olmak kaydıyla, bireysel gelir dağılımı olarak ifade edilen ikincil gelir dağılımını oluşturmaktır. Söz konusu amaca yönelik uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların gelir dağılımına etkileri, devletin amacına ve seçtiği politika aracına göre çeşitlenebilmekte ve farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

Gelir dağılımı uygulanan ekonomi politikaları dışında, bazı yapısal faktörler tarafından da etkilenmektedir. Nitekim nüfus, istihdam durumu, kayıt dışılık, servet dağılımı ve eğitim düzeyi gelir dağılımının önemli belirleyicilerindendir. İfade edilen faktörler ekonomide gelir dağılımının genel görünümü etkilemektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken husus ekonomiyi oluşturan bireylerin maruz kaldığı eşitsizlik durumunun, genel eşitsizlik düzeyini belirleyen ana faktör olduğudur. Bu noktada devreye bireysel gelir dağılımını ve dolayısıyla bireysel gelir eşitsizliğini açıklamaya yönelik teorileri girmektedir. Gelir eşitsizliğinin kaynağı olarak; kalıtsal ve çevresel faktörler tarafından belirlenen yetenek farklılıkları, fırsatlar karşısında yapılan tercihler, maddi ve manevi miras unsurları ve beşeri sermaye faktörleri gösterilmiştir. Buna ilaveten gelir dağılımının yaşam döngüsü içerisinde seyrettiği ve belirli düzeyde eşitsizliğin önlenemez olduğu da ifade edilmiştir.

Gelir dağılımı konusunda, özellikle gelir eşitsizliğin ölçülmesi hususunda pozitif ve normatif olmak üzere iki ayrı yaklaşım söz konusudur. Dağılımın ve eşitsizliğin ölçümünün pozitif yaklaşımla ele alınması, mevcut eşitsizlik durumunun ölçülmesini ve sebepleriyle incelenmesini kapsamaktadır. Normatif yaklaşımda ise yalnızca gelir eşitsizliğinin ölçümü değil, dağılımın nasıl olması gerektiği ve gelir dağılımı yoksulluk ilişkisi de ele alınmaktadır. Gelir eşitsizliğini ölçmede ve ekonomilerin karşılaştırılmasında sıkça kullanılan ölçüm yöntemleri, Gini katsayısı ve Yüzde Paylar Analizi gibi pozitif ölçüm metotlarıdır. Söz konusu metotlar bireysel gelir dağılımının bir ölçütüdür ve gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya koymada genel ölçüt olarak kabul edilir. Türkiye için yapılan değerlendirmeler, gelir eşitsizliğin ölçülmesi ve seyri bu ölçütler yardımıyla yapılmaktadır.

Türkiye 0.404 Gini katsayısı değeri ile gelirin eşitsiz dağıldığı ülkelerden biridir. OECD ülkeleri arasında Şili'den sonra gelirin en kötü dağıldığı ikinci ülke konumunda olan Türkiye'yi 0.390 Gini katsayısı değeri ile ABD takip etmektedir. Kişisel gelir dağılımı açısından incelendiğinde Türkiye'de en düşük gelirli %20'lik nüfus dilimi ile en yüksek gelirli %20'lik nüfus dilimi arasında 7.7 katlık fark olduğu görülmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı için de mevcut eşitsizlik sorunundan bahsedilebilir. Türkiye'de emek gücünün verimi ve teknolojinin yetersizliği, firma ölçeklerinin küçük olması, emek dışı gelirlerin yüksek olması, işgücünün büyük bir kısmının kendi hesabına çalışması ve tarımsal istihdamının payının henüz yüksek olması gibi nedenler emek gücünün milli gelirden aldığı payının düşük olmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de 2016 yılı itibariyle emek gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %52,4'tür. Ancak emeğin yoğun olarak kullanıldığı ve gün geçtikçe emek faktörünün arttığı hesaba katılırsa söz konusu oranın, emek faktörü aleyhine gelir dağılımını bozduğu ifade edilebilir.

Türkiye'de gelirin sektörel dağılımı 1998 bazlı üretim yöntemiyle hesaplanmış GSYH verileri dikkate alınarak incelendiğinde, sanayi sektörünün GSYH'dan aldığı payın 2016 yılı için %34,47, hizmet sektörünün aldığı payın %60,75 ve tarım sektörünün aldığı payın %5,83 olduğu görülmektedir. Söz konusu dağılım ekonomilerin gelişmişlik düzeyleri açısından değerlendirildiğinde, hizmet sektörünün diğer sektörlerden daha fazla pay alıyor olması olumlu bir izlenim olarak ifade edilebilir.

Bölgeler arası gelişmişlik farkları, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sorunun ana nedenlerinden biridir. Bölgesel gelir dağılımında Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri milli gelirden en düşük payı alan bölgelerdir. Tarım sektöründe yaşanan problemler nedeniyle tarıma dayalı ekonominin ağırlıklı olduğu bölgelerden kentlere doğru göç

yaşanmaktadır. Türkiye’de ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2016 yılında 19 bin 139 TL iken, İBBS 2. Düzey bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge, 26486 TL ile TR51 (Ankara) bölgesi olmuştur. Bu bölgeyi, 26041 TL ile TR10 (İstanbul) Bölgesi ve 23612 TL ile TR31 (İzmir) Bölgesi izlemiştir. Ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgeler ise 8679 TL ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesi, 8794 TL ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesi ve 11088 TL ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgesi şeklinde sıralanmıştır.

Gelirin hanehalkları ve kişiler arasında dağılımı bölgesel düzeyde incelenmiş ve 2016 yılı itibarıyla Düzey 2 bölgesel sınıflandırmasına göre gelir dağılımının en bozuk olduğu bölgenin 0,414 Gini katsayısı değeri ile TR62 (Adana, Mersin) alt bölgesi olduğu tespit edilmiştir. 0,413 Gini katsayısı değeri ile gelir dağılımının en bozuk olduğu bölgeler sıralamasından ikinci sırayı İstanbul alt bölgesi almıştır. Gelir dağılımının en iyi durumda olduğu bölge ise 0,315 Gini katsayısı değeri ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesi ve TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgesi olurken, ikinci sırayı 0,317 ile TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgesi almıştır.

TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) alt bölgesi 2014 yılında 0,413 Gini katsayısı değeri ile gelir eşitsizliğinde ilk sırayı alırken, 2016 yılında 0,315 Gini değeri ile gelir dağılımında en iyi bölgelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde İstanbul 2014 yılında 0,367 Gini katsayısı değeri ile 2014 yılında, gelir dağılımının en iyi olduğu bölgeler arasındayken, 2016 yılında 0,413 Gini değeri ile gelir dağılımının en kötü olduğu ikinci bölge durumuna gelmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı gelir dağılımının incelenmesi ve gelir dağılımını belirleyen bireysel faktörlerin tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda TRA1 bölgesi örneklem olarak belirlenmiştir. Söz konusu bölgenin seçilmesinin nedeni, çalışmanın yapıldığı bölgeye akademik katkı sunma çabasının yanında TRA1 bölgesinin gelir dağılımı açısından bahsi geçen dikkat çekici istatistiklerdir.

Seçilen örneklem bölgesinin niteliği, çalışmanın araştırma sorusu olarak belirlenen “TRA1 bölgesinde gelir dağılımını belirleyen bireysel faktörler nelerdir?” sorusuna “TRA1 bölgesinde 2014 yılından 2016 yılına gelir eşitsizliğinde meydana gelen dikkat çekici değişimin sebebi nedir?” sorusunun ilave edilmesini zorunlu kılmıştır.

TRA1 bölgesinde gelir eşitsizliğinde meydana gelen ani değişimin muhtemel sebeplerinden ilki, 2014 yılı gelir eşitsizliği ölçütleri için baz yıl olan 2013 yılından sonra

tarım sektörünün istihdam içerisindeki payında görülen ani artış ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının artmasına bağlı olarak, bölgede tarım gelirlerinin de kayda değer bir artış göstermiş olmasıdır. Tarımsal gelirlerin ve tarımın istihdam payının artması Gini katsayısının iyileşmesinde önemli bir etken olarak ifade edilebilir. TRA1 bölgesinde gelir eşitsizliğinde müspet yönlü önemli bir değişiklik olmasının bir diğer nedeni olarak hizmet sektöründeki ani daralma ifade edilebilir. 2013 yılında hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payı %44,4 iken takip eden yılda, söz konusu payda %7,3 puanlık bir azalma meydana gelmiştir. Literatürdeki hizmet sektöründe oluşacak bir şokun gelir eşitsizliğini azaltıcı etki doğurduğu çıkarımlarından yararlanılarak, söz konusu eşitsizlik farkının bir diğer nedeninin hizmet sektöründe meydana gelen ani daralma olduğu söylenebilir.

Gelir dağılımının belirleyicilerin tespit edilmesi amacıyla dönük olarak, TÜİK Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın yatay kesit mikro veri seti, belirlenen değişkenler ve TRA1 bölgesi özeli için daraltılarak özgün bir veri seti elde edilmiştir. Bağımlı değişken olarak kişilerin yıllık gelirleri toplamı alınmış ve gelir gruplarını temsilen beş kategoriye ayrılmıştır. Bağımlı değişken kuramsal olarak temellendirilebilen veya gelir değişkenini etkileyebileceği düşünülen bağımsız değişkenler ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmada bağımlı değişkenin sıralı yapıda olması ve paralel regresyon varsayımının sağlanmaması neticesinde genelleştirilmiş sıralı logit model kullanılmıştır.

Kurulan modelin log-olabilirlik değeri -1077.7838, Pseudo R² değeri ise 0.2301 olarak hesaplanmış, model istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Modele dahil edilen yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve meslek değişkenleri istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur ve bağımsız değişkenlerin katsayı değerleri göz önünde bulundurulduğunda, değişkenlerin iktisadi beklentilere uygun olduğu ve kurumsal altyapıyla paralellik arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yaş, eğitim ve meslek değişkenlerinin katsayıları pozitif olup, bu değişkenlerin niteliğinde meydana gelecek pozitif yönlü bir değişimin kişilerin gelir düzeylerinde artış meydana getireceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte cinsiyet ve medeni durum, demografik değişkenleri ile kişisel gelirin pozitif yönlü ilişki içerisinde olduğu, istatistiki olarak anlamlı bir biçimde ortaya konmuştur. Modele kişisel geliri etkileyebilecek değişken olarak değerlendirilip dahil edilen, genel sağlık durumu ve ferdin fiziki veya ruhsal bir sıkıntıdan ötürü yaşamının kısıtlanıp kısıtlanmadığı değişkenleri ise istatistiki olarak anlamsız bulunmuştur. Hayatının herhangi bir problemten dolayı sınırlandırıldığını ifade eden kişilerin %80'lik kısmının transfer ödemesi niteliğinde bir gelire sahip olması durumu göz

önünde bulundurulduğunda, söz konusu değişkenlerin istatistiki olarak anlamsız çıkmaları, gelişen sosyal devlet statüsünün bir sonucu olarak ifade edilebilir.

TRA1 bölgesinde yaş değişkeni kişisel gelir üzerinde anlamlı etkiye sahip değişkenlerdendir. Yaş arttıkça daha yüksek gelire sahip gruplarda yer alma olasılıkları artmaktadır. Mincer kazanç denklemine deneyim ile özdeş ifade olarak kullanılan yaş arttıkça, kişisel gelirin arttığı ifade edilebilir. Ancak yaş düşük gelir grupları için önemliyken yüksek gelir grupları için bir belirleyici özelliğe sahip değildir. Bu durum yaşın, geliri belirli bir gelir düzeyine kadar etkilediği çıkarımını yapmamıza imkân verebilir. İlk iki gelir grubunda yüksek bir marjinal etkiye sahip olan yaş değişkeni üçüncü gelir kategorisinden sonra istatistiki olarak anlamsız hale gelmiştir.

Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirme yapıldığında TRA1 bölgesinde, bireysel gelirin erkekler lehinde dağılımından söz edilebilir. Ancak söz konusu durum yaş değişkeninde olduğu gibi düşük gelir grupları için daha belirgin bir halde mevcuttur.

Eğitim düzeyi değişkeninin, TRA1 bölgesinde bireysel geliri belirleyen değişkenlerden olduğu istatistiki olarak anlamlı bir biçimde tespit edilmiştir. Eğitimin niteliği arttıkça yani eğitim düzeyi arttıkça kişilerin daha üst gelir grubuna ait olma ihtimalleri de artmaktadır. Ancak yükseköğretim mezunu bireylerin en düşük gelir grubunda olma olasılıkları beklenenden daha yüksek çıkmıştır. Bu durum bölgede yükseköğretim mezunlarının geçici bir işsizliğe maruz kalabildikleri çıkarımıyla açıklanabilmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça elde edilen toplam gelirin artması beklenmektedir.

Bir diğer değişken meslek veya çalışma durumu şeklinde ifade edilebilecek olan kişinin hali hazırda çalıştığı iş kategorisini veya çalışmama durumunu belirtir değiştendir. Mesleğin niteliğinin artması, kişinin daha üst gelir grubunda olma olasılığını arttırmaktadır. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların ikinci gelir kategorisinde olmaları beklenmektedir. İlk gelir kategorisi için tüm meslek gruplarının marjinal etkileri negatif olarak bulunmuştur. Yani kişilerin herhangi bir işte çalışıyor olmaları en düşük gelir grubuna ait olma olasılıklarını azaltacaktır.

Sonuç olarak TRA1 bölgesinde, karşı karşıya olunan gelir eşitsizliği sorununun, büyük ölçüde beşeri sermaye kuramı ile açıklanabileceği, yani deneyimi temsil eden yaş ve eğitim düzeyinin kişisel gelirin belirleyicisi olduğu sonucuna varılmıştır. Buna ilaveten bölgede kadınlar aleyhinde bir dağılımın söz konusu olduğu ortaya konmuştur. Kişilerin çalıştığı meslek kategorileri veya çalışıp çalışma durumu gelir dağılımını belirleyen bir diğer

değişkendir. Her gelir grubu için önemli ve anlamlı bulunan meslek değişkeni gelir dağılımının farklılıklar göstermesinin en önemli nedenlerinden biri olarak ifade edilebilir.

TRA1 bölgesindeki gelir eşitsizliği sorununun, işsizlik, kadın-erkek eşitsizliği, eğitim düzeyi farklılıkları ve meslek farklılıkları ile açıklanabileceği ifade edilebilir. Eşitsizlik sorununun nitelik farklılıklarıyla ve yapısal faktörlerle açıklanabileceği bölge için bir miktar eşitsizliğin kısa vadede önlenemez olduğu sonucu ortaya konabilir.

TRA1 bölgesi için ortaya konan sonuç genel değerlendirmeye tabi tutulduğunda, eğitim düzeyi bireysel gelirin en önemli belirleyicilerindedir. Türkiye’de süregelen gelir eşitsizliğinin, maliye, para ve ücret politikaları tarafından belirlenen kısmı saklı tutulmakla beraber, eğitim politikalarının gelir eşitsizliğini azaltmak için bir araç olarak kullanılabilir. Politika yapıcılar yüksek gelirin, yüksek eğitim düzeyine ulaşmada önemli bir etken olduğu yargısını yıkacak düzenlemeler yaparak, eğitimde fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan, gelir eşitsizliklerinin önüne geçebilirler. Ayrıca emeğin değerinin sorgulanmaya tabi tutulması önemli bir gerekliliktir. Eğitimin verimlilik artışını beraberinde getirip getirmediği ve işgücünün piyasada çokluk-azlık durumuna göre değer almasının doğru yaklaşım olup olmadığı sorgulanması gereken hususlardır. Çalışmayı, eğitim düzeyinin marjinal verimliği ve eğitim düzeyinin marjinal gelirin karşılaştırmalara tabi tutulduğu araştırmaların takip etmesi planlanmaktadır.

Mincer kazanç denkleminde deneyimi temsil eden değişken olarak kullanılan yaşın, kişisel gelir üzerine istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ancak ifade edilmeye çalışılan fikir, yaşın artan deneyim düzeyini beraberinde getirdiğidir. Dolayısıyla bireylerin, yaş ile birlikte kazanacakları deneyim düzeyinin mesleki kurs ve eğitimlerle telafi edilmesi eşitsizlik düzeyinde azalmaları sağlayabilir.

Gelir dağılımı ve belirleyicileri konusu, çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak TRA1 bölgesi özelinde değerlendirilmiştir. Ancak söz konusu çalışma Türkiye geneli ve iller düzeyinde de değerlendirmelere tabi tutulabilir. Çalışmayı gelir eşitsizliği açısından önemli değişiklikler gösteren il ve bölgelerin karşılaştırılması ve her bir değişkenin gelir üzerindeki etkisini ekonometrik test yöntemlerine tabi tutulacak yani değişkenler özelinde yapılacak çalışmaların takip etmesi planlanmaktadır.. Ayrıca kullanılan ekonometrik yöntem çeşitlendirilerek parçalı sınırlı bahis oranları modeli ve heterojen logit modeli tahmin yöntemi olarak denenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akçomak, Semih ve Gürcihan, Burcu (2013), “Türkiye İşgücü Piyasasında Mesleklerin Önemi: İşgücü ve Ücret Kutuplaşması”, **İktisat, İşletme ve Finans**, 28 (333), 9-42.
- Akgüç, Öztin (2011), “Gelir Dağılımının Toplumsal ve Ekonomik Etkileri”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2011.
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2002), “Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Akyüz, Yılmaz (1980), **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ali, Sharafat ve diğerleri (2013), “Agriculture Value Added and Income Inequality in Pakistan: A Time Series Analysis”, **Research Journal of Economics, Business and ICT**, 8(2), s. 25-33.
- Alkin, Erdoğan (1969), “Keynes'yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli” **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 29(1-4), s. 131-159.
- Allison, Paul D. (1978), “Measures of Inequality” **American Sociological Review**, 43(6), s.865-80.
- Al-Qudsi, Sulayman S. (1989), “Returns to Education, Sectoral Pay Differentials and Determinants in Kuwait”, **Economics of Education Review**, 8(3), s. 263-276.
- Al-Qudsi, Suleyman S. (1989), “Return to Education, Sectoral Pay Differentials and Determinants in Kuwait”, **Economics of Education Review**, 8(3), s. 263-276.
- Anand, Sudhir ve Kanbur S. M. Ravi (1993), “The Kuznets Process and the İnequality-Development Relationship” **Journal of Development Economics**, 40, s.25-52.
- Aras, Adem (2012), **Türkiye'de Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk Sakarya İli Kentsel Alan Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Asimakopulos, Athanasios (1975), “A Kaleckian Theory of Income Distribution”, **Canadian Journal of Economics**, 8(3), s. 313-333.

- Ataman, Berrin Ceylan. "Neo Keynesci Bölüşüm Teoris: Ücret - Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası." **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 51(1), s. 53-69.
- Atsumi, Hiroshi (1960), "Mr. Kaldor's Theory of Income Distribution", *The Review of Economic Studies*, 27(2), s. 109–118.
- Aydın, Kemal (2012) "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo-Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri", **Çalışma ve Toplum** 1(32), s. 147-166.
- Blum, Bernardo S. (2008). "Trade, Technology and The Rise of The Service Sector: The Effects on US Wage İnequality", **Journal of International Economics**, 74(2), 441-458.
- Bolayır, Serap (2007), **Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi.
- Boratav, Korkut (1972), **100 Soruda Gelir Dağılımı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1972.
- Borooah, Vani K. (2002), **Logit and Probit: Ordered and Multinomial Models**, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Brenner, Y.S (1988), "The Tricky Problem of Distribution", **The Theory of Income and Wealth Distribution**, New York: St. Martin's Press.
- Bulir, Ales (2001) "Income İnequality: Does Inflation Matter?", **IMF Staff Papers**, 48(1), s. 139-159
- Bulutay, Tuncer ve diğerleri (1971) **Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968**, Vol.325, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Cafrı, Reyhan (2017) Türkiye'de Tarım ve Hizmet Sektörünün Gelir Eşitsizliğine Etkisi: Asimetrik Nedensellik Analizi" **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı s. 598-606.
- Campano, Fred ve Dominick Salvatore (2006), **Income Distribution**, New York: Oxford University Press.
- Canbey, Verda (2017), "Gelirin Yeniden Dağılımı", **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Case, Karl E. ve diğerleri (2016), **Ekonominin İlkeleri**, Çev. Ertuğrul Deliktaş ve diğerleri, Ankara: Palme Yayıncılık.

- Ceylan, Tuncay (2006), “Siyaset Felsefesinin Temel Problemlerinden Biri ve Birlikte Yaşamın Koşulu Olan Adalet”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, s. 159-176.
- Cowell, Frank (1998), **Measurement of Inequality**, London School of Economics.
- Çalışkan, Şadan. (2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, 59 (2), s. 89–132.
- Çelik, Ali Kemal (2013), **Karayolu Trafik Kazalarına Etki Eden Risk Faktörlerinin Çok Durumlu Logit Modeli ile Analizi: Erzurum ve Kars İlleri Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Çelik, Ali Kemal (2016), **Sıralı ve Sıralı Olmayan Kesikli Tercih Modellerinin Karşılaştırılması: Türkiye’de Hanehalklarının Yakıt Türü Tercihleri Üzerine Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Çelik, Aziz (2004), “AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı–Yeniden Dağılım”, **Çalışma ve Toplum**, 2004/3(3) s. 53–91.
- Çolakoğlu, Gülşah (2011), **Mincer Kazanç Denklemine Türkiye ve Almanya İçin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelleri ile Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Çubukçu, Fatmanur (2002), **Gelir Dağılımının Belirleyicileri ve Erzurum İli Gelir Dağılımı Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Dabla-Norris, Era ve diğerleri (2015), "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective." **IMF Staf Discassion Note**, Washington: International Monetary Fund.
- Dilik, S.(1999), **Gelir ve Servet Politikası**, Sakarya:Sakarya Üniversitesi Basımevi
- Dinler, Zeynel (2016), **Mikro Ekonomi**, 27. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- DPT (2001), “**Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadelede Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Ankara: VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Dunhaupt, Petra (2013), “The Effect of Financialization on Labor’s Share of Income”, **Institute for International Political Economy Berlin**, Working Paper, No. 17/2013.

- Dunhaupt, Petra (2017) “Determinants of Labour's Income Share in the Era of Financialisation”, **Cambridge Journal of Economics** 41(1), s. 283-306.
- Dustmann, Christian ve Soest, Arthur Van (1997), “Wage Structures in the Private and Public Sectors in West Germany” **Fiscal Studies**, 18(3), s. 225-247.
- Friedman, Milton (1953), “Choice, Chance, and the Personal Distribution of Income”, **Journal of Political Economy** 61(4), s. 277-290.
- Fiala, Robert (1983), “Inequality and The Service Sector in Less Developed Countries: A Reanalysis and Respecification”, **American Sociological Review**, 48(3) s. 421-428.
- Filiztekin, Alpay ve Çelik, Murat Alp (2010), “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği” **Megaron**, 3(5), s. 116-127.
- Güriş, Selahattin ve Ebru Çağlayan (2000), **Ekonometri Temel Kavramlar**, İstanbul: Der Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1986), **Ekonomi Sözlüğü**, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heshmati, Almas (2006) “The World Distribution of Income and Income Inequality: A Review of the Economics Literature” **Journal of World-Systems Research**, 7(1), s. 60-107.
- Hill, Greg (2001), “The Immiseration of the Landlords: Rent in a Kaldorian Theory of Income Distribution”, **Cambridge Journal of Economics**, 25(4), s. 481-492.
- İlkkaracan, İpek ve Selim, Raziye (2002), “The Gender Wage Gap in the Turkish Labor Market”, **Labour**, 21(3), s. 563–593.
- İslamoğlu, Emel (2017), “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, M.Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Jensen, Arthur R. (1969), “How Much Can We Boost IQ and Scholastic Achievement?”, **Harvard Educational Review**, 59(1) s. 1-124.
- Johnson, Harry G. (1973), **The Theory of Income Distribution**, Lectures in Economics; 3, London: Gray-Mills.
- Joseph F. Quinn (1979), “Wage Differentials among Older Workers in the Public and Private Sectors”, **Journal of Human Resources** 14(1), 41-62.
- Kaldor, Nicholas (1955), “Alternative Theories of Distribution” **The Review of Economic Studies**, 23(2) s. 83-100.

- Karaman, İsmail (1987), **Gelir Dağılımı Ve Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Kargı, Nihal, (2009), “Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 1(3), s. 19-39.
- Karlık, Rıdvan (2014), **Türkiye Ekonomisi Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Yapısal Dönüşüm**, 13.Baskı, Beta Basım Yayım
- Kazgan, Gülten (2016), **İktisadi Düşünce Politik İktisadın Evrimi**, 20. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kırer, Hale (2011), **Türkiye ve Almanya'nın Gelir Dağılımına Ekonofizik Yaklaşım**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kızılgöl, Özlem Ayvaz (2012), “Kişisel Kazançların Belirleyicileri: Türkiye Örneği” **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(3), s. 373-384.
- Korkut, Selver (1986), **Türkiye'de Gelir Dağılımı Üzerine Yapılmış Araştırmalar**, Ankara: DPT Yayınları.
- Krueger, Alan B. (1988), “Are Public Sector Workers Paid More Than Their Alternative Wage? Evidence from Longitudinal Data and Job Queues” **National Bureau of Economic Research**, s. 2017-242.
- KUDAKA, (2014), **TRA1 Düzey 2 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi**, [https://kudaka.org.tr/apb/KUDAKA Mevcut Durum Analizi 2014 2023.pdf](https://kudaka.org.tr/apb/KUDAKA_Mevcut_Durum_Analizi_2014_2023.pdf) (20.11.2017).
- Kuştepe, Yeşim ve Halaç, Umut (2004), “Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 6(4), s. 143-160.
- Kuznets, Simon (1955), “Economic Growth and Income Inequality” **American Economic Review** 45 s. 1-28.
- Lindbeck, Assar ve Snower, Dennis J. (2001), “Insiders versus Outsiders”, **Journal of Economic Perspectives**, 15(1), s. 165-188.

- Metin, Kıvılcım ve Üçdoğruk, Şenay (1997), “İstanbul İlinde Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli”, **Ekonomik Yaklaşım**, 8(27), s. 283-302.
- Mincer, Jacob (1958), “Investment in Human Capital and Personal Income Distribution”, **Journal of Political Economy**, 66(4), s. 281-302.
- Moinoddini, Zeinab (2015), “Related to Agricultural Research, Distribution of Income and Agricultural Value Added”, **International Journal of Agricultural Management and Development**, 5(2), s. 101-107.
- Oaxaca, Ronald (1973), “Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets”, **International Economic Review**, 14(3), s. 693-709.
- Oğuş, Ayla (2005), “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **İktisat İşletme ve Finans**, 20(236), s. 27-40.
- Önder, İzzettin (2001), “Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme” **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 23-24, s. 241-254.
- Özdemir, Mustafa Çağlar ve Emel İslamoğlu (Ed.), (2017), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özer, Hüseyin (2004), **Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller**, 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özguven, Ali (2005), **İktisadi Düşünceler-Doktrinler Ve Teoriler**, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, Lütfü (2005), “Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması' na Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz, 1965-2001”, **Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi**, 10, s. 95-110.
- Öztürk, Nazım (2010), “Klasik Ve Neoklasik İktisatta Gelir Bölüşümü”, **Çalışma ve Toplum**, 2010(1), s. 59-90.
- Pehlivan, Muhammed Seyid (2009), **Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Pen, Jan (1971), **Income Distribution, Facts, Theories, Policies**, New York, Washington Publishers.

- Pınar, Abuzer (2010), **Maliye Politikası Teori ve Uygulama**, 3.Baskı, Ankara: Naturel Yayınları, 2010.
- Polat, Dilek (2007), **Ağrı Alt Bölgesinde Gelir Dağılımı ve Göç**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Ricardo, David (2015), **On The Principles of Political Economy and Taxation**, Cambridge: Cambridge University Press. (İlk Baskı 1817).
- Rice, G. Randolph ve Lozada, Gabriel A. (1983), “The Effects of Unemployment and Inflation on the Income Distribution: A Regional View” **Atlantic Economic Journal** 11(2), s. 12-21.
- Romer, Christina D. ve Romer, David H. (1998), “Monetary Policy and the Well-Being of the Poor”, **National Bureau of Economic Research Working Paper**, No. 6793.
- Sahota, Gian Singh (1978), “Theories of Personal Income Distribution: A Survey”, **Journal of Economic Literature** 16(1), s. 1-55.
- Sarel, Michael (1997), “How Macroeconomic Factors Affect Income Distribution: The Cross-Country Evidence” **International Monetary Fund**
- Savaş, Vural (2010), **İktisatın Tarihi**, 4. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sen, Amartya (1973), **On Economic Inequality**, Clarendon Press.
- Seyidoğlu, Halil (2002), **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 3. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shi, Shouyong (2006), “Wage Differentials, Discrimination and Efficiency”, **European Economic Review** 50(4), s. 849-875.
- Stiglitz, Joseph E. (2016), **Eşitsizliğin Bedeli**, Çev. Ozan İşler, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şit, Mustafa (2008), **Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Bölgeler Arası Kıyaslama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi.
- Tachibanaki Toshiaki (1980), “Education, Occupation and Earnings, A Recursive Approach for France”, **European Economic Review**, 13(1), s. 103- 127.
- Tarı, Recep (2010), **Ekonometri**, 6. Baskı, İzmit: Umuttepe Yayınları.

- Tayyar, Ahmet Emrah (2011), **Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Tiefenthaler, Jill (1997), “The Productivity Gains of Marriage: Effects of Spousal Education on Own Productivity across Market Sectors in Brazil”, **Economic Development and Cultural Change**, 45(3), s. 633-50.
- Tiefenthaler, Jill (1997), “The Productivity Gains of Marriage: Effects of Spousal Education on Own Productivity across Market Sectors in Brazil”, **Economic Development and Cultural Change**, 45(3), s. 633-650.
- TÜİK (2016), “Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584>
- TÜİK, (2008), **Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı**, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK, (2016), Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Meta Verisi
- TÜSİAD, (2000), **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, Yayın No: 295, İstanbul.
- Uyanık, Yücel (2017), “Gelir Dağılımı Teorileri”, M.Çağlar Özdemir ve Emel İslamoğlu (Ed.), **Gelir Dağılımı ve Yoksulluk**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ünal, Işıl (1991), “İşgücü Piyasalarında Eğitimsel Niteliklerin Rolü” **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 24(2).
- Ünsal, Erdal (2009), **Makro İktisat**, 8. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları.
- Ünsal, Erdal Muzaffer (2016), **İktisada Giriş**, 8. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları.
- Üzümcü, Adem ve Korkat, Mustafa (2014), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 5(8), s. 135-166.
- Varlıer, Oktay (1982) **Türkiye'de Kazanç Eşitsizliklerinin Nedenleri**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları No. 13.
- Williams, Richard A. (2006), “Generalized Ordered Logit/Partial Proportional Odds Models for Ordinal Dependent Variables”, **Stata Journal**, 6(1), s. 58-82.

- Yalçınkaya, Ömer ve Kaya, Vedat (2017), “Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: PISA Katılımcıları Üzerinde Bir Uygulama (1990-2014)”, **Sosyoekonomi**, 25(33), s.11-35.
- Yumuşak, İbrahim Güran ve Bilen Bilen (200), “Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme” **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 1(1), s. 77-96.
- Yüce, Mehmet (2002), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 23 s. 1-38.
- Yücel, Duygu (2011), **Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorunu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Yükseler, Zafer (2004), “1994, 2002 ve 2003 Yılları Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış”, **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, 2004(23).